* *

USTAWY POWSZECHNE

DLA

DOBR MOICH RZĄDZCOW.

Podług Exemplarza drukowanego przeszłego roku w Siemiatyczach za rozkazem J. O. Xiężny Jabłonowskiey, Woiewodziny Bracławskiey.

TOM III.

w WARSZAWIE 1787.
Nakładem i Drukiem Michała Gröllá,
Księgarza Nadwornego J. K. Mci.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA

P-18-0-1423
8°-1751
im. S. Staszica
w Lublinie
sygn.

REIESTR MATERYI

w KSIĄZCE PISARZA PROPINACYI.

Znayduiącey się.

karta

Powinności Pisarza Propinacyi - - 5

ARTYKUŁ I.

Rozdział I. Jaki dozor całości y czyſtości Browaru być ma zachowany - 8

ARTYKUŁ II.

Rozdział I. Jaki dozor ma być w Gorzelni - - - - - 14

Rozdział II. Dozor piwnego Browaru iaki być ma - - - - 18

Rozdział III. O porządku ſzynkow - 22

karta.

Rozdział IV. Jaki ſpoſob wewnętrznego goſpodarſtwa w Browarze - 31

Uſtawy dla Dozorcy Magazynu Propinacyi - - - - - 33

Przyſięga Dozorcy Magazynu - - 38

POWINNOŚCI
PISARZA PROPINACYI.

Zawsze iedna życzliwość, iedna wierność, ściśła subordynacya dla zwierzchności, exekucya pilna rozkazow skarbowych, dostateczność y regularność rachunkow, trwożliwe zbawienia y sumnienia w usługach sprawowanie, osnowę czynią charakteru poczciwego sługi.

Tych obowiązkow ogólność dla wszystkich powszechnie służy, iakie te więc wyraziłam w usługach dla Pisarza Prowentowego religii iego, y służby porządku tykaiące się, te wszystkie są y dla Pisarza Pro-

pinacyi, bo poczciwości charakter, iedną dla każdego daie powinność, rożność więc funkcyi iedney od drugiey na tym tylko zawisła, że odmiennych rzeczy dozor, inny daią sposob ich pełnienia, więc y Pisarza propinacyi funkcya tę szczególnieyszą ma od drugiey oddzielność, że gdy każdego rządzcy życzliwość powszechnie służy do pomnożenia w wielorakich częściach skarbowe intraty, iego iest tylko iedna tę własność maiąca, iż razem w iednym roku może ią w naywyższym postawić stopniu, y znowu w kilku miesięcach całą ią zniżyć, zgubić, y cale zniszczyć, bo to szczególnie dependuie od dozoru, pilności, y życzliwości Pisarza, a ztąd więc pozna iak wiele na iego przynależy attencyi. Pod zwierzchnością więc Pisarza propinacyi zostaią.

Dozorca Magazynu.
Piwowar.
Uczeń iego.
Gorzelnik.
Uczeń iego.
Parobkow z wołami 2.
Do tarcia drzewa 2.
Pastuch od świń y bydła.

Ci więc ludzie pod rządem y dyspozycyą iego zostaiący, przezorne iako rządzcy mieć

powinni oko, ażeby żaden obowiązkom chrześciańskim nie uchybiał, ażeby każdy służbie swoiey zadosyć czynił, y to zachował, co iest w przepisach inney folwarczney czeladzi. Hultaystwa, piiaństwa, po nocach włocęgi nigdy cierpieć nie ma, y owszem nikt z browaru y na krok wyiść nie powinien bez opowiedzenia Pisarza, któren zaraz ma y czas powrotu naznaczyć, temu zaś uchybienie, zawsze na napomnienie zasłużyć powinno. Pisarz też sam oprocz Karczem obiażdżki, nigdy y na krok oddalać się z browaru nie ma, bez opowiedzenia się Gubernatorowi, y przełożenia przyczyny wyiazdu, y czasu iak długo się zabawi, dla tego ażeby zaraz inny na iego mieysce od Gubernatora był naznaczony, któryby za całość browaru y szkody odpowiedzieć skarbowi mógł.

Co zaś do innych obowiązkow funkcyi Pisarza służby iego tykaiących się, te są w piąciu powinnościach zawarte, to iest: 1mo. Jaki dozor całości y czystości browaru być powinien. 2do. Jaki dozor gorzelni. 3tio. Jaki browar piwnego. 4to. Jaki porządek szynku. 5to. Jaki sposob wewnętrzny gospodarstwa; które to artykuły obszerniey opisać sądzę potrzebą, a nayprzod.

ARTYKUŁ I.

ROZDZIAŁ I.

Jaki dozor całości y czystości browaru być ma zachowany.

Browaru bespieczeństwo, czystość onego, zapewnia o całości dochodu, dla ego co do iego bespieczeństwa, strzedz ma naypilniey Pisarz, ażeby wszystkie kominy co tydzień regularnie wychędożone były, ażeby nigdzie ani przy kominie, ani za piecami nic się takiego nie znaydowało, coby ogień wzniecić y żywić mogło, dla tego przed każdym poyściem spać, ma sam dom cały obeyść, y ognie przy sobie pogasić każać, nie będzie też pozwalać, ażeby po browarze bez latarni kto chodził, ani w czasie idącey na kadkach wudki bez niey, światło chował y trzymał. Która gdy w nocy iść będzie, w koley parobkow dla straży udysponować Pisarz powinien, ażeby zawsze ieden wartownik był przytomny nie śpiący y tey roboty nieodstępny. Niedziela zaś, że

bez podobney pracy być powinna święcona, dla tego w Sobotę roboty, ile możności nakładać nie należy. Do ognia służące porządki, iako to z wodą nalane przy browarze stoiące kadzie, drabin kilka na dachu, sikawki, wiadra, bosaki, sukna w bramie naywygodniey dla zdięcia, y porządnie zawieszone być maią, ułatwiaiąc sposob ratunku trwożliwym y lękliwym umysłom, które częstokroć z boiaźni y naybliższych siebie rzeczy widzieć w podobnych przypadkach nie są zdolni.

Czystość browaru naywiększa, umiecenie wszystkich kątow codziennie, y po kilka razy nawet na dzień (ieżeli tego iest potrzeba) usypanie piaskiem dla błota mieysc niższych dziedzińca, powinne utrzymanie dachow, y tego wszystkiego co trwałość browaru przedłużyć może, naczyń porządne ustawienie, ochędożne utrzymanie, wyparzenie y wyszorowanie tych co służą do roboty za każdym oney skończeniem, że zabeśpiecza zdrowia ludzkiego całość, trunkow dobroć, a ztąd y pomnożenie intraty; więc w dozorze to pilnym być powinno Pisarza, ażeby porobić wcześnie kazał, miotły, szczotki, y inne potrzebne do chędoże-

nia naczyń rzeczy, y tego pilnego wykonywania sam mocno strzegł.

Magazynu porządne utrzymywanie: Pisarz postrzegać y pilnować będzie, ażeby w tey powinności nigdy nie spuszczał się na nikogo, na każdą rzecz od dozorcy magazynu przez Pisarza wziętą kwit mu ma zapisać w książkę, a zarzynać na karbach wraz z piwowarem lub gorzelnikiem, wzięte od niego na wyrobek zboża y chmiel, podobne karby y z szynkarzami zarzynać powinien będzie: Pisarz biorąc wódkę dla nich od dozorcy magazynowego, pozostałość zaś w kufie zmierzyć powinien, y tę miarę mieć u siebie pod zamknięciem, z nią do magazynu przychodząc zawsze w czas powolny iey wzięcia potrzeby. Podanie magazynu, przychod zboża, y onego wyrobienie, percepta trunkow y expens onych, percepta wodki, y z niey na szynkowną przerobienie, iak maią być zapisywane, iest na formie Tabelli pod liczbą 44. 47. 46. a mnie raport podany miesięczny, taką formą iak iest pod liczbą 48. y roczny iak iest pod liczbą 52.

Inwentarz naczynia całego, tak tego co iest w składzie magazynowym, iako y tego co iest w użytku browarnym y po karczmach, z ceną onego taką, iak pod liczbą 42. znay-

duie się, ma Pisarz regularnie zapisywać, z którego kalkulacyę czynić sam obligowany będzie, y zapłacić skarbowi, ieżeli przy rachunkach z szynkarzami, zapłacenia od nich w czasie dopominać się nie będzie.

Miary wszystkie sprawiedliwe mieć Pisarz wszędzie powinien, tak w szynkach iako y w magazynie, iako to beczki, korce, ćwierci, garce, kwarty, kwaterki &c. bo to świadectwo naywiększe daie cnotliwości charakteru iego.

Beczki wszystkie co do piwa po 28. garcy wielkości robione, nietylko pocechowane być powinny cyfrą moią, ale oraz na dnie wypalone mieć te mieysca, którey służą karczmie, te zaś dwoistego gatunku być powinny, dębowe y smołą wylane na dworską potrzebę, a sosnowe do przedawania na stronę.

Policzy więc Pisarz wszystkie karczmy, a po 10. do każdey z pierwszego gatunku zrobić każe, a któryby szynkarz podobną stracił beczkę, lub popsuł, za każdą po złotych 18. zapłacić będzie powinien, kadek powinno być zawsze tyle, ile z wymiaru do kotłow mieć przynależy, to iest: gdy dwie do iednego kotła służą, tedy nim się robota wyrobi y wystoi się, 48. kadek do dwoch

kotłow być zrobionych ma, ażeby ciągle w browarze robota szła, które żeby zawsze miały dwa łokcie wzwyż, u spodu dwa łokcie y ćwierć szerokości, a u gory dwa łokcie, ta zaś obserwacya u spodu szerszey kadzi dla tego zrobiona, że ią pobić łatwiey, y obręcze nie z tą łatwością z niey opadać zwykły.

Przysposobienie wcześnie do magazynu, na beczki bednarek, y obręczy być ma w pilnym staraniu Pisarza, a że robotá tychże, ile przy wielkim rozchodzie, ustawicznie iest potrzebna; więc wszyscy parobcy umieć bednarkę powinni, ażeby ta mianowicie zimą, przy długich wieczorach ustawiczna ich robota była, odtąd więc żaden odstać nie może, poki nie wyuczy drugiego na swoie mieysce parobka, dla tego o czasie chęci swego odstania na rok ma skarb ostrzegać, ażeby mu inny oddany był uczeń. Naczynia do bednarki służące Pisarzowi pod regestrem zdane być maią, ażeby gdy te parobkom odda, od nich w całości nazad odebrał przy odstaniu, a za zepsute z zasług potrącił podług ceny, iako iest na Tabelli pod liczbą 49. o wyrobionych zaś y całe starych ma Pisarz donieść na raporcie, y o dokupienie innych dopomnieć się, parobkom zaś po 10

groſzy za każdą zrobioną beczkę wyznaczam, oprocz zaſług y ordynaryi roczney.

Ludzie obcy, przyiaciele, krewni, mayſtrow, ſtrożow &c. y na moment cierpieni w browarze być nie maią, co pilney attencyi Piſarza polecam.

Mocy ſam przyimowania arbitralnie do browaru, ani nikogo odprawienia Piſarz nie ma, chyba za wiadomością Gubernii, raportować więc powinien, ieżeli co nagannego w kim potrzegł, na mieſięczney Seſſyi y dyſpozycyi w tey mierze dopomnieć ſię.

Wymiar rozchodu pewnego tygodniowego ſążni drew, koniecznie regułarności ſwoiey potrzebuie, bez ktòrey wcześnie na cały rok przyſpoſobienie nigdy być nie może, tych więc porządne ułożenie, na machinie tarcie, y wydatek dopatrzyć, pilnie dozorowi Piſarza polecam, który czułym będąc na każdą nie potrzebną ſkarbową expens, tey ſzczególniey oſtrzegać powinien, która dwoiſtą przynoſi ſtratę, bo laſu y pańſzczyzny.

BIBLIOTEKA im. K. ŁOPACIŃSKIEGO LUBLIN

ARTUKŁ II.

ROZDZIAŁ I.

Jaki dozor być ma Gorzelni.

Naypierwszy Pisarz mieć powinien dozor, ażeby gorzelnik zawsze był trzeźwy, bo tego dla całości y bespieczeństwa browaru, koniecznie zawsze trzeba pilnować.

Zyta korcy 24. gryki korcy 4. słodu ięczmiennego korcy 6. a razem te 34. korce zboża, proporcyą czynią na zacier ieden, albo na sztukę iednę, na których z namielenia na każdym korcu przybywa garcy 11. podług informacyi obszernieyszey na Tabelli 53. wyrażoney.

Na nabicie kotła iednego trzeba zboża korcy 2. lub mąki korcy 2. garcy 22. do 2ch kadek o garcach 150.

Te zboże wodą rozebrane, daie 2. kadki każda po korcy 4. garcy 22. albo garcy 150. tak nabity kocieł wychodzi 3. razy branto-

wką 24. godzin, którey z korca iednego zboża wychodzi garcy 25 y puł, czyli z kotła iednego garcy 51. Proſtki z korca iednego zboża garcy 9. a z kotła iednego garcy 18.

Okowitki pięcio-probney z korca iednego zboża garcy 4. kwart 2. katerka 1.

Brahy z kotła iednego wężowego garcy 240. niedogonu ze 12. korcy zboża garcy 4.

Na tęż wielość zboża, trzeba do wypalenia drew ſążeń 1. y puł.

Podług tego więc wymiaru gorzelnik wydawać, a Piſarz zawſze odbierać powinien będzie, y kalkulować ſię podobnie ſkarbowi.

Okowita gorzałka, że pod zamknięciem idzie zawſze, więc należeć będzie do Piſarza ten odchod tak regulować, ażeby pewnie wiedział iakiey miary konwi do podſtawienia potrzebuie na czas trzech godzin, przez któren gdy oddalenie ſię Piſarza do ſwoiey obiażdżki karczem naſtępować będzie, kluczow do przegrody zoſtawowania iuż przyczyny nie ma, pewnym będąc, że przedtym czaſem żadna ſzkoda nie zrobi ſię, ochroni to wiele ſpoſobności kradzieży, gdy bez niego poyść nikt nie będzie mogł, ani mieć

przez oddalenie się iego dosyć czasu wprowadzać tam kogo.

Tak więc wyszła wodka być ma zaraz oddana do magazynu pod miarą, y zarznięta na karbach we troie składanych, przez Pisarza, gorzelnika, y dozorcę magazynowego, sam zaś sobie w książkę wpisze Pisarz, kiedy y wiele iey oddał do magazynu.

Brahy y niedogonu wielość także zapisze sobie, y zaraz zadysponuie pierwszą, na przepisany dla niego na bydło ukarmu wydatek, a drugą odsyłać będzie do magazynu kuchennego na octy y likwory.

Już się w wyższym Rozdziale rzekło, że z obcych żaden człowiek w browarze być nie powinien, a nayszczególniey strzedz tego trzeba w gorzelni y w magazynie wódki, nietylko dla kradzieży, ale y dla tey niemylney praktyki, że dymem z lulki wodki okurzenie iego choć trochę w kufę wpuszczenie, soli wsypanie, traci probę wódki z niezmierną szkodą przedawaiącego, y nieszczęściem dozorcy, który o przypalenie wody posądzony byćby mogł, zawsze niewinnie.

Wywary, nikomu brać pozwalać, ani ich udzielać Pisarz prawa nie ma, więc podobna

bna rzecz skarbowi doniesiona, zawsze utratę służby zrobi dla Pisarza, bo nie szacunek braney rzeczy, ściągnie tę karę, ale rozrożnienie się od piętna niemylnego charakteru poczciwego człowieka, który nim będąc naznaczony, w małey y wielkiey rzeczy, wiernym zawsze y wszędzie ukazać się musi, ani żadney tey za małą nie potrafi liczyć, która sposob cnotliwy myślenia iego probować może.

Dla zliczenia niebawnego okowitki na szynkowną wodkę Tabella się daie pod liczbą 46.

ROZDZIAŁ II.

Dozor Piwnego Browaru iaki być ma.

Piwo dobre treść pryncypalną czyni intraty dla ſkarbu, żeby zaś było dobre, dependuie od kilku rzeczy, 1wſza żeby ięczmień był nayczyścieyſzy, 2ga żeby ſłod był dobrze ugodzony, 3cia żeby naczynia wſzyſtkie, iako to kilſztoki, beczki, kadzie &c. były zawſze czyſte: tak więc urządzone piwo, dopiero zabeśpieczyć pewną intratę ſkarbowi może, przez wſławienie ſię powſzechne. Miiam nauki ſzczegòlnieyſze robienia piwa, bo mayſter iako zawſze ieſt żądany naylepſzy, tak ſpoſobny doſkonałą robotę umieć muſi zawſze, ale iako każdey zwierzchności, ieſt ten pierwſzy obowiązek mieć gruntowną tey rzeczy znaiomość czym dyſponuie, bo inaczey albo oſzukaniu podlegać będzie, albo tey wzgardzie od podległych ſobie, ktòra powſzechnie udzielona zoſtaie dla tych rządzcow, ktòrzy pomierne światło maią w rzeczy tey czym chcą

dysponować; więc reguły do dobroci piwa służące są te uniwersalne, żeby nayczyściey wychędożone były z folwarkow odbierane ięczmiona, inne cale nie przyimowane, żeby każdy na słody idący był naypilniey w kilku do czysley wopy płukany, należycie wysuszony, nic nie przypalony, na słodowniach kilka razy mieszany, na kupę nie składany, aż cale wyschnie, pod czas ciężkich mrozow y upałow, od Czerwca do końca Sierpnia cale nie robiony, dla tego każdy idący; y zbierany z słodowni, być ma od Pisarza widziany, a postrzeżona w którym w uchodzeniu iego niedoskatecznosć do dobrych słodow nie ma być mieszany, ale albo na gorzelnię obrocony, albo na długie odleżenie osobno zsypywany. Słody ięczmienne wiośniane, a nayosobliwiey Marcowe, inną także mieć maią przegrodę, nigdy ani zbyt grubo, ani zbyt miałko mielone, co zawsze Pisarz sam widzieć ma, do piwa zaś robienia nie prędzey słod każdy użyty być powinien, aż po miesięcznym odleżeniu, ten zaś co się wyrabia w lecie, przynaymniey sześć miesięcy stary być ma. Chmiel będący Angielski, ma także mieć dozor, ażeby odbierany był y dobrze wysuszony, mocno żeby został zaraz upakowany

dla niezwietrzenia, a nadebrany gdy z skryni zostanie, tedy zaraz z wierzchu być ma ognieciony, zrownany, y mocno znowu z gory kamieniem przyciśniony, którego do piwa mniey w zimie, więcey w lecie zażywać należy, dopatrywać oraz będzie Pisarz, ażeby piwa zawsze były czyste, y koloru pięknego, nietylko te, które idą na skarbową potrzebę, ale y po szynkach, bo wygoda ludzi y wsławienie się iego przez podrożnych, koniecznie tey attencyi potrzebuie.

Czystość nietylko naczyń, iak się wyżey rzekło, potrzebna iest w browarze, ale nawet tokow y posadzek, tak ochędożne trzymanie, ażeby żaden zniskąd kwas powietrza w tym mieyscu nie zarażał, y przez niego nie był udzielonym piwu, albo się robiącemu, albo się wystawaiącemu, albo w piwnicy iuż złożonemu.

Co się tycze beczek, o tym w wyższym Rozdziale iuż mowiłam. Z każdego korca ięczmienia robi się u mnie piwa dubeltowego beczka po 28 garcy, war ieden iest z iedenastu korcy ięczmienia, którego waru wyrabia się piwa beczek 26. rachuiąc iuż y na doliwki do każdego waru piwa beczek 2. do podobnego waru poł korca daie się chmielu,

ta iest więc ustawa powszechna u mnie praktykowana roboty piwowara, którey regularność do dozoru ustawicznego Pisarza należyć będzie.

A że kwiat nie obciera się z praktyki, smakowitsze dawaiąc piwo, więc nadrostku na stu korcach, dziesięć korcy liczyć się powinno.

Warzenie pierwey daremne samey wody, że od nie umieiętnych iest praktykowane piwowarow, szkodą wielką drew; więc Pisarz dozierać tego będzie, ażeby zaraz ze słodem w zimną wodę wrzuconym, warzyć się piwo zaczynało, na tego więc 8 godzin gotowanie, wyznacza się trzy ćwierci sążnia drew.

Jęczmień z magazynu brany, być ma na karbach dozorcy, Pisarza, y piwowara razem zarznięty, a piwa z każdego waru wydatek Pisarz y piwowar sobie zapisze w książce, która na każdey miesięczney Sessyi, mnie lub Gubernatorowi do podpisu podana zostanie.

Drożdże na żadną potrzebę inną, tylko na skarbową użyte być maią, a konserwacya onych w lecie na sznurku wpuszczeniem w studnią praktykuie się.

Spławy owsika, lub ziarna płonnego w ięczmieniu nadgrodzone być maią, oddaniem za nie czystego ziarna, ięczmienia, których dozorca wiele odbierze, y wiele za to wyda, ręką Pisarza w swoią książkę ma mieć zapisane, a spławki na karm trzody chlewney obracać się maią, rownie zapisane będąc.

Słodziny po 14 korcy z waru piwa obrocone być maią, według swoiey niżey wyrażoney destynacyi.

ROZDZIAŁ III.

O porządku szynkow.

Do tego momentu mowiło się o sposobach do intraty służących; szynki zaś iuż są iey istotą, dla tego regularność w nich porządek y pilność są naypierwszemi Pisarza obowiązkami, a inne są nayprzod:

Każdą karczmę, y w niey cały porządek spisanym regularnie inwentarzem podać ma Pisarz szynkarzowi, z ceną ułożoną każdey

rzeczy, podług Tabelli 43. według którey wychodzącemu szynkarzowi zapłacić także każe, ieżeli co znaydzie albo zepsutego, albo zgubionego, lub skłuczonego, a za te pieniądze znowu rzeczy te odkupiwszy w swoim porządku postawi, raz w miesiąc z każdym szynkarzem podobną rewizyą czynić będzie, zapłatę odtrącaiąc zaraz z grosza szynkarzowi wyznaczonego za szynk, y odkupuiąc zaraz w magazynie skarbowym to, co zepsutego znalazł, któren to inwentarz w książeczkach osobnie na to zrobionych, y szynkarzom danych swoią ręką wpisze, y sobie w generalny inwentarz wszystkich karczem, w też książki perceptę szynkarzow zapisywać będzie co tydzień, wiele którego dnia wzięli beczek piwa, garcy, kwart wodki, miodu, &c. y expens tychże wyszynkowanych trunkow, które to książeczki, co miesiąc na sessyi prezentować mnie, lub Gubernatorowi powinni szynkarze, y podpisem moim mieć ztwierdzone, a pieniądze za cały miesiąc do rąk Pisarza Prowentowego oddane od Pisarza propinacyi być maią, mnie zaś dany raport generalny rozchodu y dochodu miesięcznego, iak się wyżey rzekło.

Szynkarzom za prace ſzynku dzieſiątą beczkę piwa, y 20. garniec wodki ſzynkowney y miodu wyznaczam, które to zarobne pieniądze zawſze gotowizną na końcu każdego mieſiąca płacone być maią.

Starania ſwego nayżywſzego dokładać Piſarz zawſze będzie, ażeby w ſzynkach piwa nigdy nie brakowało, y żeby zawczaſu te robione zoſtawało, choćby w zapaſie z kilkanaście ieſzcze było beczek, ten porządek da czas wyſtania ſię zawſze piwu, które żeby od dwoch przynaymniey niedziel ſtare na ſzynki dawane być mogło do przezorney attencyi Piſarza to należyć będzie.

Miar ſprawiedliwość dla zachęcenia uczęſzczania do ſzynkow wiele dopomoże, bo każdy mieyſce te chętniey na zabawę obierze, gdzie ieſt pewny, że żadne oſzukanie ſpotkać go nie może, ſzpetnie też ieſt y dla rządzcow, w których poſtrzeżona ieſt od podrożnych ta niedbała porządku y ſprawiedliwości w dobrach adminiſtracya, bo albo o małą znaiomość rzeczy poſądzeni będą, albo (co ieſzcze gorzey) o iaki datek od ſzynkarza wzięty, dla którego tey powinności ſwoiey czynią ofiarę, ſtawy więc ich z tych miar uſzczerbek iak zoſtanie powſze-

chnie głośny, tak do dalszego szczęścia koniecznie im tamuiący drogę, bo nikt takiego sługi napierać się nie może, w którym upatrzona wcześniey zostaie chęć krzywdy bliźniego.

Dwa razy na tydzień Pisarz każdą karczmę obiedzie, zawsze o tak nie regularnych godzinach, ażeby nigdy szynkarze zgadnąć iey ani przewidzieć nie mogli, w którey gdy stanie, obaczy czy w niey porządek iest doskonale zachowany, czy iest czysta, y w każdym kącie umieciona, czy piaskiem podsienie, sienie, izby szynkowne wysypane są, czy staynie śmieciami nie zapaskudzone, czy gnoie w gnoiarnie porządnie wrzucone, czy zamki od drzwi, zamek od wodki, smoczek od szynku nie iest popsuty, czy nie widno koło skrzynki wodkę zamykaiącey iakiego probowania iey dobycia, czy klucze od niey u Woyta zostaią zawsze, czy naczynia do szynku służące wychędożone porządnie y ustawione zostaią, czy w komorze lub gdzie w kącie, lub w skrzyni niemasz przechowywaney wódki lub obcego trunku, lub też ulaney skarbowey wódki w garcu dla poddania oney piianym chłopom w poł z wodą, a może y więcey zmieszaney, czy lodownia w swoim zostaie po-

rządku, czy za piecem trzasek, gałganow, kądzieli zrzuconych niemasz, grożących zaięciem się, czy ogniowy porządek w całości zostaie, czy porządnie na swoim mieyscu zawieszony, czy kadzie z wodą nalane, czy drabiny na dachu całe, czy dobrze y mocnie ustawione, czy latarnie do chędożenia nocnego po domie są w swoim porządku, czy składu sian pod dachem nie ma; owo zgoła ma w to wszystko weyrzeć, co czyni porządek y rząd regularny domowy, zawsze szynkarz z Woytem po trunek przyieżdżać maią, ażeby pierwszemu w książkę perceptę zapisać, a drugiemu tęż samę na karbach na w poł z Pisarzem składanych zarznąć. W lecie nigdy w dzień przewożone piwo być nie ma, ale wieczorami y rankami, dla uniknienia skwaśnienia.

Szynkarzowi że żaden borg nie pozwala się, więc gdy przyieżdża po trunek, za dawniey wzięty ma oddać zaraz Pisarzowi pieniądze.

Każde tygodniowe obrachowanie ma Pisarz u siebie porządnie zapisać, y na miesięczne sessye przynosić dla konfrontacyi z Woytami, z szynkarzami, y raportem moim karbow z regestraturą.

Oprocz karczemney propinacyi, gdy któ-

ren z włościan zechce więcey trunku wziąć na weſele lub inną potrzebę, w browarze od Piſarza brać ią powinien, co w regeſtr ſwoy mieſięczny zapiſać ma, inna potoczna gdy ſię zdarży expens rownie być ma umieſzczoną w raporcie mieſięcznym.

Straż podwożenia obcych trunkow w mieście, y rewizya domow częſta do Piſarza, a po wſiach do dozoru ſtarſzyzny wieyſkiey należy, złapany zaś plagami karany na rynku być ma, a delatorowi dana w nadgrodę połowa złapanego trunku.

Zydzi, którzy na hurtowne zbycie palą w mieście w ſwoich browarach wódkę za zapłaceniem czopowego ſkarbowi, nigdy ſzynku trunkow ſkarbowych miec nie mogą u ſiebie, y owſzem ſzczególniey maią być dopatrywani czy drugim iey nie udzielaią po nocach.

Szynkarzom Piſarz częſto zalecać będzie, aby mieli pilne oko, żeby nikt trunkow nie podwoził, po wſi nie ſzynkował, rownie aby moi włościanie do cudzych karczem pić nie chodzili, a przeſtępny w tey mierze znaleziony, być donieſiony do Gubernii powinien, a delatorowi 6 Zł. w nadgrodę wypłacone.

Szynkarz, że ma zakaz Uniwerſałem moim pod liczbą 41 będącym, ieżdzenia po wſiach y ſkupowania rożnych rzeczy, więc ten w uſkutkowaniu Piſarz zawſze mieć będzie, y ſtraż tego wieyſkiey ſtarſzyźnie zaleci.

Grzeczne przyięcie y obchodzenie ſię ſzynkarza z gośćmi, zalecać będzie uſtawicznie Piſarz, ażeby ździerſtwa nie czynił, na owies, ſiano, świece, drwa, do trzymania mu pozwolone, cena na to uſtanowiona od ſkarbu widocznie na drźwiach przybita być powinna, a w którymkolwiek czaſie w zawieſzeniu nie znaleziona ukaranie ſzynkarza zciągnąć ma.

Dla porządku ſzynkow, gdy ſą ſzawki porobione w ścianach zaſuway, więc zawſze ma na dobrą być kłutkę zamknięta, od którey klucz ma zoſtawać u Woyta dla nachylenia przy końcu iuż będącey beczki, a gdy wyidzie nieodwłocanie po inną iechać maią z ſzynkarzem, którą przywiozłſzy Woyt ma ią ofadzić, a włościan przeſtrzedz. 1. żeby tego ſtrzegli, ażeby ſzynkarz wodki nie wynoſił nigdy z komory, bo ta albo obca, albo zfałſzowana będzie, ale żeby ią toczył w oczach wſzyſtkich. 2. W naczynia drewniane włościanie nie powinni także pozwalać

toczyć, ani w żadne ciemne naczynie, żeby wody szynkarz wprzod nie nalał, a dostrzeżone w iakimkolwiek sposobie oszukanie y doniesione skarbowi nadgrodę 8 Zł. mieć będzie.

Piiący ludzie gdy zechcą pisać na tablicy w ten moment wzięty przez siebie trunek, ma im Pisarz, zwoławszy wszystkich włościan imie każdego pokazać na tablicy, gdzie iest y iak się ma pisać, wyznaczać więc będzie.

Kwartę	O
Półkwarty	I
Kwaterkę	—
Półkwaterki	•

Tablica więc ma być spisana w tym sposobie iak iest pod liczbą 50. gdy więc któren z włościan przy swoim imieniu położy ooo I —•, będzie to znaczyć, iż winien zostaie kwart 3. półkwarty, kwaterkę iednę, y półkwaterki, za któren trunek płacąc ma się sam włościanin zmazać na tablicy, lecz iak podobny kredyt nie może się ściągnąć, tylko chyba z dnia za dzień, więc użycie tey tablicy powszechnie y codziennie być nie może.

Zadnych exekucyi Pisarz propinacyi nie

ma mocy posłania nigdzie, bo zakaz nie borgowania, gdy przestępstwo w szynkarzach znayduie przepadkiem długu ukarane być koniecznie powinno, nad rozkaz skarbu pożyczonego.

Do kalkulacyi zaś prędkiey po karczmach ma Pisarz mieć Tabellę multyplikacyi, forma którey iest pod liczbą 51.

Kafenhauz, że do Pisarza propinncyi należeć będzie, więc perceptę y expens iego wciągnie do generalnego zawsze raportu, a podług ceny tey co iest na Tabelli pod liczbą 47. będącą, przedaży dopatrzy.

ROZDZIAŁ IV.

Jaki ſpoſob wewnętrznego Goſpodarſtwa w Browarze.

Przez wewnętrzne goſpodarſtwo browaru to ſię rozumie, co z ſamego goſpodarowania ſpoſobu czynić intratę może, ta zaś potrzebuie czuley zawſze Piſarza attencyi, ażeby żadna rzecz marnie tracona nie była, ale każda w pożytek dla ſkarbu obrocona zoſtawała.

Ukarm wołow y wieprzow ieſt iednym z tych Artykułem, na któren podział ſłodzin y brahy że iuż naſłąpił, znaydzie to na Tabelli pod liczbą 40. ſpoſob zaś karmu tego dawania w inſtrukcyi Adminiſtratorow znaydzie, którey regularności dopatrzy. Na trzęſiankę brogi porobić każe, których ſpoſob ieſt w uſtawach Adminiſtratorow, tychże karmu wołow ſą w Roku 3. to ieſt: 1. od S. Michała do Bożegonarodzenia, 2. od Bożegonarodzenia do Wielkieynocy, 3. od Wielkieynocy do S. Jana. Zyſk więc z te-

go ſkarbowi Piſarz powinien zabeſpieczyć, który zawſze czułą w zwierzchności znaydzie wdzięczność.

Brahy, ſłodzin, nikomu brać pozwalać Piſarz nie powinien, bo te wſzyſtkie na użyteczność ſkarbu obrocone być maią. Bydlętom ſame dawane ſłodziny że oſkomę na zębach robią, y do iedzenia im wielką ſtaią ſię przeſzkodą, dla tego mieſzane z brahą daleko ſą użytecznieyſze. A że latem bydło w polu pożywienie maiące ich nie potrzebuie, ani robienie wódki brahy nie daie, więc ſłodziny ſuſzyć Piſarz w wołowni każe, y ſucho z ſypane na zimę zachowa dla czaſu większego ich rozchodu.

Na żadnym naczyniu ſkarbowym nigdy Piſarz nic robić pozwalać nie będzie, ani nic ſkarbowego komu inſzemu pożyczać.

Bydła nikomu chować w browarze nie wolno, oprocz 2. koni Piſarza, y 2. krow iego.

Zboża za trunek mienić nikt mocy nie ma, chyba za wyraźną wolą moią.

Drew

Drew ochrona im większa będzie, tym większą wdzięczność Pisarz od skarbu dla siebie zledna.

Popioły zsypywać starownie zewsząd każe, na te potrzeby co y po folwarkach.

Chcąc zaś dać dowod zawsze chęci nadgrody za cnotliwe usługi, z zysku przedaży iakiey grosz 10. Pisarzowi naznaczam, dla piwowara y gorzelnika także grosz dziesiąty, z pomnożonego więcey iednego roku nad drugi wyszynku, zostawuiąc sobie dalszy sposob świadczenia naymilszego dla mnie, do udzielenia iak prędko cnotę, wierność y poczciwość przyidzie mi nadgradzać.

USTAWY.

Dla Dozorcy Magazynu Propinacyi.

Dozorca magazynu na to iest ustanowiony, ażeby expens browaru nayregularniey czyniony być mogł, y o tym żeby skarb wiedział nayściśley, wierność więc życzliwość, trzeźwość, pilność, czynić

powinny osnowę służby dozorcy magazynowego, nietylko więc skarb krzywdzić nie powinien, ale postrzegłszy kogo krzywdzić go chcącego, donieść skarbowi będzie obowiązany.

Oddalać się ani na krok od browaru nie powinien, y owszem w czas wyiazdu Pisarza ma być strożem dozor iego wszędzie zastępuiącym. W Swięta y w Niedziele z częścią czeladzi na Msze Swięte poydzie, a iak wroci, Pisarz z drugiemi to wykona, luzuiąc się iedney Niedzieli poźniey, drugiey prędzey, ażeby każdy przynaymniey dwa razy w miesiąc Kazań y nauki słuchał, inne w tey mierze powinności są podobne do tych, które są przepisane dla czeladzi inney folwarczney.

Czystość, porządek wszędzie zachowany, ochędostwo koło siebie, że do zdrowia y do dobroci roboty trunkow iest potrzebne, tego przestrzegać dozorca naypilniey będzie.

Rano wstawszy pacierz z czeladzią zmowiwszy, ma zaraz poyść z niemi do umiecienia całego browaru, mianowicie staien y chlewow, bo bydło koniecznie ochędożnego siebie trzymania potrzebuie, potym każdemu bydlęciu karm przy sobie rozdać

każe, napoić y widzieć będzie ieżeli wszystkie zdrowe, y czy smaczno iedzą, karm ten o godzinach regularnych dawać będzie 4 razy na dzień podług przepisu, latem zaś wypędzić w pole każe, szczotką otarłszy z nocy każde bydle, które żeby go znało, dzikie nie było, szczególniey zalecam.

Czeladź y pastucha ma mieć w doskonałym dozorze, a nie posłuszny doniesiony być Pisarzowi powinien, prożnowania im bronić ma, dla tego w wieczor odebrawszy od Pisarza dyspozycye roboty dla każdego, do tey z rana zaraz każdego wyprawi. Pastuch zaś robotą koszykow zatrudniony być zawsze ma, tak w polu, iako y wieczorami zimowemi u siebie.

Włuczęgi, piiaństwa po nocach ma strzedz naypilniey, a wieczorem obszedłszy dom cały, ognie wszędzie pogasiwszy, ma pozamykać wrota y drzwi wszystkie od całego browaru.

Uczniowie maystrow, wieczorami maią być zażyci do wychędożenia naczyń tych, co codzienney ich służyły robocie, y razem z czeladzią zwołani będąc na wieczorne pacierze, ma potym każdego położenia się pilnie dopatrzyć.

Wozy, iarzma, siekiery, taczki, piły, rze-

zaki, w swoim ucaleniu, y w swoim utrzymywane być maią porządku, y te co wieczor zewsząd zebrane, y razem złożone zostawać, a co z tego popsutego być się obaczy, zaraz nazaiutrz naprawione być ma.

Co wieczor dozorca magazynu, roboty nazaiutrz całodzienney dla każdego parobka odbierze dyspozycyę od Pisarza, ażeby mogł do niey przed poyściem spaść wszystko przygotować, y rano zaraz kazać uskutkować bez mitręgi.

Zboże do młyna, brahe lub słodziny do pałacu zawsze sam dozorca odwozić będzie, y każdemu do kogo to należy pod miarą oddać, y dopomnieć się zaświadczenia iako oddał, zboże zaś ze młyna zawsze sam odbierać będzie, w tey wielości iaki iest przepis, a odebrawszy raport Pisarzowi uczynić powinien, y mieć sobie na karbach (tę perceptę do magazynu) przez niego zarzniętą.

Na żadną słowną dyspozycyę Pisarza nic z magazynu wydawać dozorca nie ma, ale na wodkę, zboże, chmiel, słod, lub inne rzeczy w składzie u niego będące żądać w pisania sobie w książeczkę lub na karbach zarznięcia, na zacier wydawać powinien, żyta korcy 24. hreczki korcy 4. słodu ięczmiennego korcy 6.

Zadna do magazynu wódka od dozorcy przyięta być nie powinna, bez wymierzenia naparſtkiem ieżeli pięć probna ieſt, do pięciu naparſtkow wodki, cztery wody przylewaiąc, a gdy w tym gatunku nie ieſt, raport nie odwłoczny mnie lub Gubernatorowi powinien uczynić, że zaś tę probę traci ſol y tytuń, ieſt to iuż Piſarzowi powiedziano, więc dozorca ma ſię informować od niego, rownie iako y doſkonale wiedzieć co ma wydawać zboża na war piwa, na kocioł wódki, y wiele z tego ma odbierać nameſu mąki, brahy, ſłodzin, niedogonu &c.

Karby mieć powinien nayporządnieyſze, y miary wſzyſtkie nayſprawiedliwſze, na które dawać y odbierać wſzyſtko y wſzyſtkim powinien.

Sukna do miodow w naydoſkonalſzym zachowaniu być maią u dozorcy.

Wcześnie ſiana dla bydła ważenie, wiązanie iego na porcye, ſieczki na rżnięcie, w czaſy ſłotne, wieczory zimowe, y czaſy od roboty wolnieyſze, robione od wſzyſtkiey czeladzi browarney być ma. Ten zachowuiąc dla każdey roboty wymiar, który z proby uſtanowionym zoſtał. Rznie więc ſieczkę 1. człowiek na cały dzień korcy 100. powiązeł do porcyi wiązania na godzinę 1. człowiek

robi 100. waży y wiąże porcyę siana 1, człowiek na godzinę porcyi 57.

Zadne obce bydło być w browarze niema, oprocz 2 krow Pisarza y dozorcy 1. brahy, słodzin, niedogonow &c ani żadney skarbowey rzeczy pozwalać wynosić z browaru nie powinien, a dopatrzywszy donieść to nieodwłocznie ma, pamiętaiąc na przysięgę swoię, y tę nadgrodę którey udzielać nikt pewniey nie może nad własnego pana.

Przysięga Dozorcy Magazynu.

Ja NN. przysięgam Panu Bogu wszechmogącemu w Troycy Swięty iedynemu, iako funkcyę moię pilnie, dopatrznie wszędzie, y wiernie sprawować będę, w każdym punkcie szkody skarbu przestrzegaiąc, tak mi Boże dopomoż w Troycy S. iedyny.

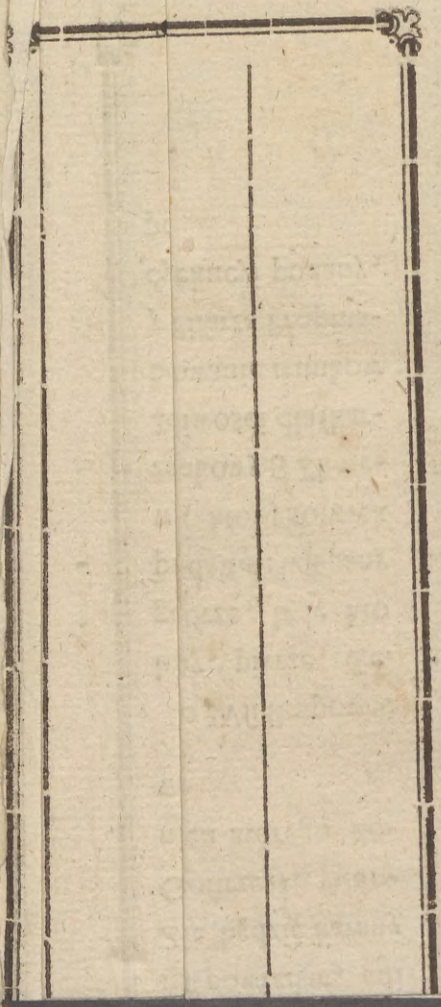

Umiarkowanie Przychodu, y Rozdyſponowanie Rozchodu Brahy y Słodzin w Browarze NN. Dnia y Miesiąca N. Roku N. Czynione.

PRZYCHODU.

Z zboża wyrobić ſię maiącego na 2ch kotłach od pory do pory, czyli w godzin 24. rachuiąc z 1go kotła brahy garcy 240. z kotłow, więc 2ch wypada na tydzień, Brahy garcy 8640. więc na Miesiąc wynieſie brahy garcy 34,560.

Z umiarkowania rozchodu Piwa wyrabia ſię w tydzień dwa wary po korcy 11. Słodu zaś z 1go waru wymierza ſię ſłodzin korcy 14. z obydwoch zaś w tydzień korcy 28. z podobnych więc warow ośmiu wyrobić ſię maiących na Miesiąc, wynieſie korcy 112.

Wyznaczenie na 1. Sztukę.

od pory do pory.		na Tydzień.	
Braha.	Słodziny.	Braha.	Słodziny.
Garce.			
3	2	21	14
	2		14
	2		14
2	2	14	14
2	1	14	7
1	1	7	7

Rozchod Ogólny w Tygodniu na bydło, trzodę &c. podług wyznaczenia na 1. ſztukę.

	Braha.		Słodziny.	
	Garce.	Kwarty.	Korce.	Garce.
Dla Wołow w ukarmie .				
Dla Wołow roboczych .				
Dla Baywołow				
Dla Wieprzow				
Dla Macior				
Dla Proſiąt				

UNIWERSAŁ
DLA SZYNKARZOW.

A N N A
Z XIĄZĄT SAPIEHOW
XIĘZNA JABŁONOWSKA
WOIEWODZINA BRACŁAWSKA,

DAMA ORDERU S. KRZYZA.

Wiadomo czynię tym moim Uniwerſałem całey Gromadzie Wſi N. y każdemu Dobr N. Obywatelowi: Iż ſurowy wydałam Rozkaz kary na tych, którzyby ſię ważyli do cudzych Karczem ieździć, pić, cudze trunki podwozić, te u ſiebie mieć albo przechowywać, o przeſtępnych temu Rozkazowi nie powiadać, ani Zwierzchności donieść; każdy więc takowy złapany w przeſtępſtwie będzie karany Grzywnami, y 100. plag publicznie; Ktobykolwiek zaś wydał, poſtrzegł, y donioſł Dworowi, takowy 8. Złł. nadgrody mieć będzie, y trunek ten którego dowiezionego dopatrzy.

Zakazuie ſię oraz, ażeby żaden Zyd odtąd nie ważył ſię po Wſi ſkupować bądź miody, bądź bydło, woſki, motki, przędze, płotna, puchy, pierze, &c. gdy każdego czaſu te wſzyſtkie rzeczy, zakupowane będą we Dworze, byle kto przedać chciał, y ceną ſprawiedliwſzą, nie rownie iak Zyd by ią dawał: złapany więc Zyd, rokiem kaydan, y robotą koło fabryki ſkarany będzie, ktobykolwiek zaś dopatrzył y donioſł o takowym moiego rozkazu przeſtępſtwie, takowy 8 Zł. weźmie, y podziałem połowy tych rzeczy zabranych w nadgrodę życzliwości dla ſkarbu mego. A ktobykolwiek z Gromady Szynkarza ſwego o fałſzowanie trunkow y wynoſzenia wodki z Komory obwinił, takowy 4. Złł. nadgrody u Piſarza Propinacyi doſtanie. Który to moy Rozkaz we wſzyſtkich punktach do Exekucyi podany, podpiſem ręki moiey ſtwierdzam. Dań

TABELLA GENERALNA MAGAZYNU BROWARNEGO.

Ogólność Sztuk.	Naczynia Miedziane.	Naczynia Mosiężne.	Naczynia Żelazne.	Naczynia Blaszane.	Naczynia Drewniane z obręczami Żelaznemi.	Naczynia Drewniane zwyczayne.	Naczynia Szklanne.	Naczynia Bednarskie.	Sprzęt Parobków y Gospodarski.	Sukna.	Kosze.	Co w Szynkach.	Co w Magazynie.	Cena Sztuk.	
														Złote.	Grosze
4								Piłek.							
4								Cyrkli.							
4								Osniki krzywe.							
4								Osniki większe							
4								Osniki proste.							
8								Swiderków.							
4								Dłut.							
4								Pilników.							
4								Piłek wązkich.							
4								Fugowników.							
4								Cieślic.							
4								Toporów.							
4								Swidry duże.							

ze.	Co w Szynkach.	Co w Magazynie.	Cena Sztuk.	
			Złote.	Grosze

Podanie Karczmy N. Dnia y Miesiąca N. Roku N. Szynkarzowi N. y oraz wyraz rzeczy w niey znayduiących się tak dla wygody Gości, iako y porządku szynku, y ceną wyrażoną, według którey gdy co zginie, szynkarz skarbowi zapłacić powinien.

Wyraz Rzeczy.	Złote.	Grosze.	Wyraz Rzeczy.	Złote.	Grosze.

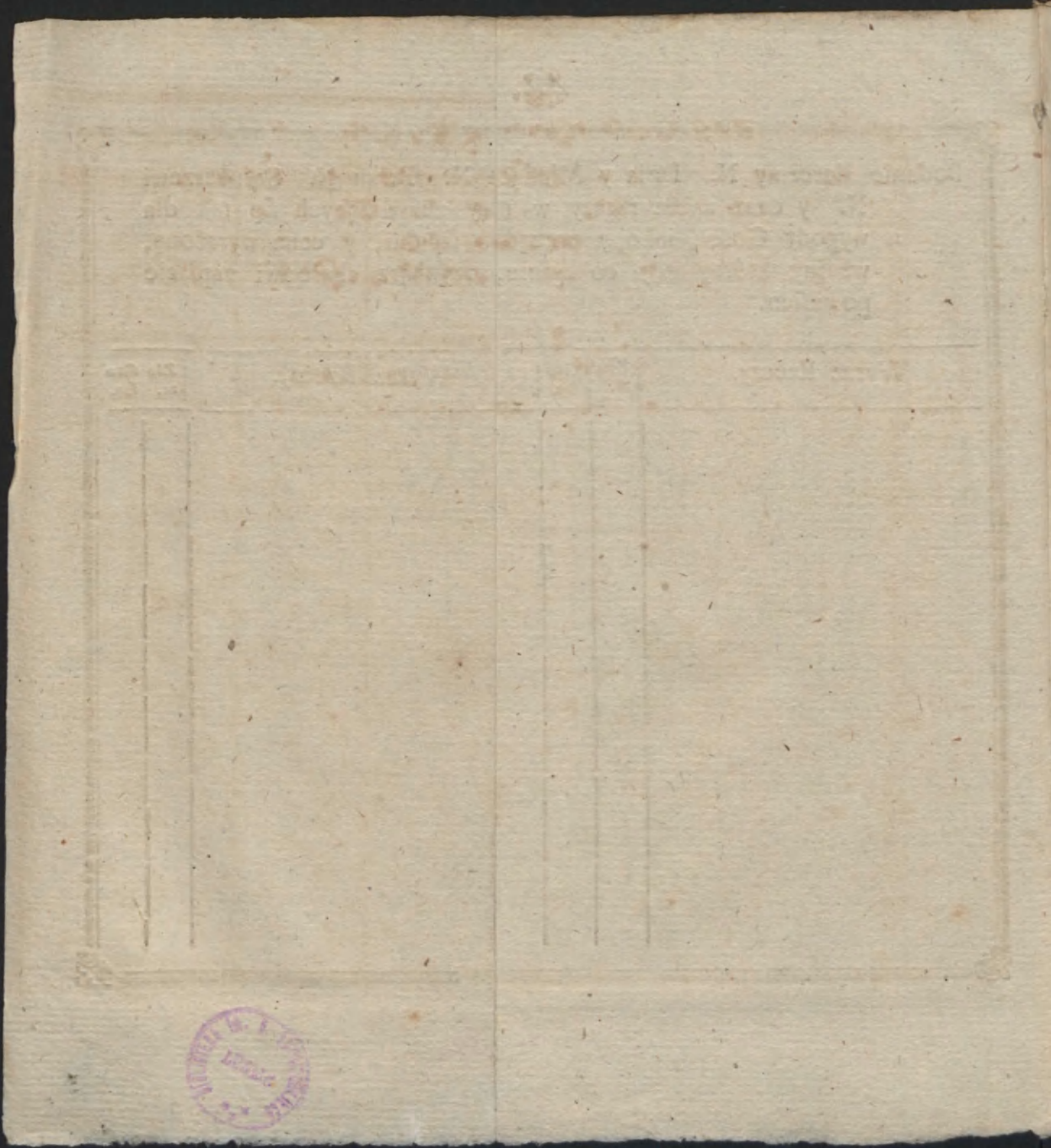

Regestra Szynkarzow w Kiążeczkach zapisywana co tydzień.

Czas.		Percepta Wódki		Pieniądze za nią	Percepta Piwa		Pieniądze za nie.	Percepta Miodu.	Pieniądze za niego.
Miesiąca	Dnia.	Okowita	Szynkowna.		Dubeltowe.	Ordynaryine.			
		Garcy	4ty.	Złote	Gr.	Beczki.	Złote	Gr.	Garcy	4ty.	Złote	Gr.

ynu Browarne

ki	Percepta Hanyzu		Pchod Jęzin u po 14.		Przychod Brahy z Kotła Gar. 240.	
	Kor- cy.	Gar- cy.	Ko cy	Gar- cy.	Kor- cy.	Gar- cy.

n Woły do Ukody chlewney.

odziny.		Bra		Brahą.	
	Gar- cy.	Kon- wie 10. gar.	r-	Kon- wie 10 gar.	Gar- cy.

Tabella Generalnego Przychodu do Magazynu Browarnego do Dozorcy oddana.

Czas.		Percepta Zboż.						Percepta Mąk.		Nameł po Garcy 11. na korcu przybywaiący.		Percepta Wódki.			Percepta Hanyzu		Percepta Jęczmienia.		Słód z niego.		Akceff nadrostku po 30 Korcach 3. Korce y Cwierć.		Percepta Chmielu.		Przychod Słodzin z Waru po Korcy 14.		Przychod Brahy z Kotła Gar. 240.	
Miesiąca.	Dnia	Żyto.		Jęczmień		Gryka.						Brantówki.	Prosiki.	Okowitki 5 probney.															
		Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Garcy.			Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.

Expens Miesięczna.

Na Woły do Ukarmu.				Na Woły. Robocze.				Dla Trzody chlewney.			
Słodziny.		Braha.		Słodziny.		Braha.		Słodziny.		Brahą.	
Korcy.	Garcy.	Konwie 10 gar.	Garcy.	Korcy	Garcy.	Konwie 10 gar.	Garcy.	Korcy.	Garcy.	Konwie 10 gar.	Garcy.

Tabella ułatwiaiąca Rachunek Wódki rozmieczaney.

Wódki Okowity.	Wody.	Wódki Szynkowney po dobraniu.
Garcy.		
5	4	9
10	8	18
20	16	36
30	24	54
40	32	72
50	40	90
60	48	108
70	56	126
80	64	144
90	72	162
100	80	180
200	160	360
300	240	540
400	320	720
500	400	900
600	480	1080
700	560	1260
800	640	1440
900	720	1620
1000	800	1800

Ex Libris

Uſtanowiona Cena Trunkow w Kaffenhauzie y Propinacyi

Trunki.		Miara Trunkow. Garce.	Miara Trunkow. Butelki.	Cena Trunkow. Złote.	Cena Trunkow. Groſze.	Cena Butelki. Groſze.	złoty groſz zarobny.
Wina.	Szampańſkiego.		1	9			
	Burgunſkiego.		1	6			
	Węgierſkiego		1	3			
	Francuzkiego		1	1	8		
Piwa.	Angielſkiego		1	3			
	Dubeltowego	1			10		
	Ordynaryinego	1			5		
	Beczka Dubeltowego			9			
	Beczka Ordynaryinego	1		4	5		
Miodu.	Dubeltowego	1		2	12		
	Ordynaryinego	1		1	2		
Wudki.	Gdańſkiey Kieliſzek				13		
	Cukrowey Kieliſzek				6		
	Alembikowey Kieliſzek				3		
	Karulkowey Kieliſzek						
	Ratafii Kieliſzek						
	Ordynaryiney		1		24		
	Butelka z trunkiem wzięta groſzy 12. Korek od teyże 3.					15	
	Kawy z cukrem filiżanka				6		
	Herbaty z cukrem filiżanka				3		
	Sledź Szot 1				6		
	Sledź Szwedzki				4		
Zaprawa z octem y oliwą.	Marynaty z Jeſiotra funt			2	20		
	Wizyny funt			1	10		
	Minogow para				15		
	Za Sledzia				15		
	Smietany Kwarta				8		
	Mleka Kwarta				4		
	Smietanki Kwaterka				6		
	Oliwy funt			2	15		
	Octu Kwarta			1	15		
	Pieprzu funt			3			

Notta.

Z Oka kawy wychodzi filiżanek 90.
Z Łota Herbaty filiżanek 80.
Do tego Cukru Łotow 39.
Z Kwarty wodki Gdańſkiey kieliſzkow 12

Cena ſzkła według innych Karczem ſzynkownych.

ſarza Browarn

ć o- o do 4 .	Expens Hany- żu do 34Kor. Zboża gar. 12.		Wy be Słod	Expens Miodu rzaśnego oSycenia	Przychod Miodu z Wyſyce- nia.
	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Beczki.	

Expens Tru

Miod.		s Pałacowa.	
Dubeltow.	Or	Piwa.	Miodu.
Beczk		Beczki.	

Raport Miesięczny Pisarza Browarnego.

Czas.		Wzięto z Magazynu Zboża.		Wielość wypędzonych Kotłów.	Wyrobek z nich Wódki.			Rozmieczanie Okowitki 5. probney.	Wielość Szynkowny po wlaniu do 5. Kw. 4 Wody.	Expens Hanyżu do 34Kor. Zboża gar. 12.		Wyrobek Słodu.		Wielość wyrobionych Warów.	Piwo z wyrobku.		Expens Chmielu do Waru		Expens Miodu Prząśnego do Sycenia	Przychod Miodu z Wyfycenia.
Miesiąca.	Dnia	Korcy.	Garcy.		Brantówki z korca garcy $25\frac{1}{2}$	Prostki z korca garcy 9.	Okowitki z Korca 5. probney Garc. 4. Kwart. $2\frac{1}{4}$.			Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.		Dubeltowe.	Ordynaryine.	Korcy.	Garcy.		
		Garcy.			Garcy.			Garcy.							Beczki.				Beczki.	

Expens Trunków.

Wódka Ordynar.	Zapłata		Piwo.		Zapłata		Miod.		Zapłata		Ogólność Pieniędzy.		Odtrącenie 20go Grosza na Szynkarz.		Expens Pałacowa.		
	Złote.	Grosze.	Dubeltow.	Ordynar.	Złote.	Grosze.	Dubeltow.	Ordynar.	Złote.	Grosze.	Złote.	Grosze.	Złote.	Grosze.	Wódki.	Piwa.	Miodu.
Garcy.			Beczki.				Beczki.								Garcy.	Beczki.	

Naczynie Bednarſkię.

Tabella zrachowanych Kwart W 1000 po Złł. 3 gr.

Kwarty.	Złote.	Grosze.	Kwarty.	Złote.	Grosze.
1		24	31	24	24
2	1	18	32	25	18
3	2	12	33	26	12
4	3	6	34	27	6
5	4		35	28	
6	4	24	36	28	24
7	5	18	37	29	18
8	6	12	38	30	12
9	7	6	39	31	6
10	8		40	32	
11	8	24	41	32	24
12	9	18	42	33	18
13	10	12	43	34	12
14	11	6	44	35	6
			45	36	

Regeſtr Gromady ſpiſany z okazaniem znaków dla łatwieyſzego poznania y piſania.

Numera.	Imiona y Przezwiſka.	Kwarta. O	Pułkwarty. I	Kwaterka. ⊢	Pułkwaterki. ●

Tabella zrachowanych Kwart Wódki na Pieniądze od iedney aż do 1000 po Złł. 3 gr. 6 dla prędszey Rachuby.

Kwarty.	Złote.	Grosze.	Kwarty.	Złote.	Grosze.	Kwarty.	Złote.	Grosze.	Kwarty.	Złote.	Grosze.
1		24	31	24	24	61	48	24	91	72	24
2	1	18	32	25	18	62	49	18	92	73	18
3	2	12	33	26	12	63	50	12	93	74	12
4	3	6	34	27	6	64	51	6	94	75	6
5	4		35	28		65	52		95	76	
6	4	24	36	28	24	66	52	24	96	76	24
7	5	18	37	29	18	67	53	18	97	77	18
8	6	12	38	30	12	68	54	12	98	78	12
9	7	6	39	31	6	69	55	6	99	79	6
10	8		40	32		70	56		100	80	
11	8	24	41	32	24	71	56	24	200	160	
12	9	18	42	33	18	72	57	18	300	240	
13	10	12	43	34	12	73	58	12	400	320	
14	11	6	44	35	6	74	59	6	500	400	
15	12		45	36		75	60		600	480	
16	12	24	46	36	24	76	60	24	700	560	
17	13	18	47	37	18	77	61	18	800	640	
18	14	12	48	38	12	78	62	12	900	720	
19	15	6	49	39	6	79	63	6	1000	800	
20	16		50	40		80	64				
21	16	24	51	40	24	81	64	24			
22	17	18	52	41	18	82	65	18			
23	18	12	53	42	12	83	66	12			
24	19	6	54	43	6	84	67	6			
25	20		55	44		85	68				
26	20	24	56	44	24	86	68	24			
27	21	18	57	45	18	87	69	18			
28	22	12	58	46	12	88	70	12			
29	23	6	59	47	6	89	71	6			
30	24		60	48		90	72				

ódki na Pieniądze od iedney aż do
6 dla prędszey Rachuby.

Kwarty.	Złote.	Grosze.	Kwarty.	Złote.	Grosze.
61	48	24	91	72	24
62	49	18	92	73	18
63	50	12	93	74	12
64	51	6	94	75	6
65	52		95	76	
66	52	24	96	76	24
67	53	18	97	77	18
68	54	12	98	78	12
69	55	6	99	79	6
70	56		100	80	
71	56	24	200	160	
72	57	18	300	240	
73	58	12	400	320	
74	59	6	500	400	
75	60		600	480	

N O T A. Zmieſzanego Zbo

z Ję.

Gryl

Okazanie prca

z nanż

Okowitka garcy 61. po 12. kc

Do wyrobku Piwa w Tygodni

Do wyrobku Gorzałki w Tyg

korcy 170

Okazanie Wyſzynku Trunkow y Przychod za one Pieniędzy od Dnia N. Mieſiąca N. Roku N. Dnia y Mieſiąca N. Roku N. w Hrabſtwie N. wyprowadzone.

	Wyſzynk Trunkow y przychod za one Pieniędzy.																								Odtrącenie na Szynkarzow gr. 20go od wyſzynku wudki.		Ogólność Przychodu Pieniędzy do ſkarbu.	
	Wina.									Piwa.									Wudki Ordynaryiney.									
	Węgierſkiego.						Francuſkiego.			Angielſkiego.			Dubeltowego.			Ordynaryinego.												
	po Złotych.			po Złotych.			po Złotych.			po Złotych.			po Złotych.			po Złotych.			po Złotych.			po Złotych.						
	Butelki.	Zapłata.		Butelki.	Zapłata.		Butelki.	Zapłata.		Butelki.	Zapłata.		Beczki.	Zapłata.		Beczki.	Zapłata.		Garcy.	Zapłata.		Garcy.	Zapłata.					
		Złote.	Grosze.		Złote.	Grosze.		Złote.	Grosze.		Złote	Grosze.		Złote.	Grosze.		Złote.	Grosze.		Złote.	Grosze.		Złote.	Grosze.	Złote.	Grosze.	Złote.	Grosze.

Proba w Gorzelni Kockiey 1784. Roku 5. Października uczyniona.

Zboże zmieſzane to ieſt: żyto, ięczmień, y gryka z magazynu wzięte.	Mąka z wyrobku Zboża.			Mąka wydana na kadkę iedną, licząc po garcy 43.		Lik Kadek zatartych.	Rozebranie Wody z Mąką w Kadce iedney po garcy 150	Dolanie drożdzy do każdey kadki po garcu 1.	Na nabicie kotła tego wychodzi kadek dwie o gar. 150.	Od pory do pory, to ieſt: w godzin 24. na 2ch wężowych kotłach razy 6. na kładaiąc, wyſzło zboża korcy 12.	Wielość wypędzonych Kotłow.	Wyrobek ze Zboża.			Wſypanie Hanyżu do Okowitey.	Niedogon po 12. Korcach Zboża.	Braha z Kotła wężowego tego garcy 240.	Wydatek Drew do wyrobku korcy 12.
	z Korcy 12. Zboża.	Nameł na 12. Korcach Zboża licząc po garcy 11. na każdym Korcu.	Ogólność Mąki.									Brantowki z Korca Zboża garcy $25\frac{1}{2}$.	Profiki z Korca Zboża garcy 9.	Okowitki 5 probney z Korca zboża gar. 4. kw. 2. 4ka 1.				
Korcy.		Garcy.	Korcy.	Garcy.	Korcy.	Garcy.		Garcy.				Garcy.						Sążnie.
12.	12.	4.	4.	16.	4.	16.	4.	12.	1800.	12.	300.	12.	6.	306.	108.	$54\frac{3}{4}$.	$4\frac{1}{2}$.	4.	1440.	$1\frac{1}{2}$.
34.	34.	11.	22.	45.	22.	45.	22.	34.	5100.	34.	5100.	34.	17.	867.	306.	155.	12.	$11\frac{1}{2}$.	4080.	$4\frac{2}{6}$.

NOTA. Zmieſzanego Zboża Zyta korcy 24. z Ięczmienia śladu 6. Gryki korcy 4. } Korcy 34. z tey proporcyi zboża wyſzło korcy 12. na wyrobek wodki okowitey garcy $54\frac{3}{4}$.

Okazanie proby z wymełcia zboża korcy 12. uczyniło korcy 16. garcy 4. mąki, więc na 34. korcach zboża zmieſzanego, uczyni Korcy 45. garcy 22. Zatym ſuperaty z namełcia korcy 11. garcy 22. mąki, na wzwyż wſpomnionych 34. korcach zboża.

Okowitka garcy 61. po 12. korcach zboża wyſzła we 40. godzin.

Do wyrobku Piwa w Tygodniu warow dwa, wychodzi drew ſążeń $1\frac{1}{2}$. więc na Rok wynidzie drew ſążni . . . . 78.

Do wyrobku Gorzałki w Tygodniu ſztuk 2. wychodzi drew ſążni $8\frac{2}{3}$. więc przez poł Roku do Sztuk 50. na które zboża wychodzi korcy 1700. wynidzie drew ſążni . . . . . $216\frac{2}{3}$. } $294\frac{2}{3}$.

Wsypanie Hanyżu do Okowitey.	Niedogon po 12. Korcach Zboża.	Braha z Kotła wężowego 1go garcy 240.	Wydatek Drew do wyrobku korcy 12.
r c y.			Sążnie.
$4\frac{1}{2}$.	4.	1440.	$1\frac{1}{2}$.
12.	$11\frac{1}{2}$.	4080.	$4\frac{2}{6}$.

USTAWY POWSZECHNE

DLA

DOBR MOICH RZĄDZCOW.

Podług Exemplarza drukowanego przeszłego roku w Siemiatyczach za rozkazem J. O. Xiężny Jabłonowskiey, Woiewodziny Bracławskiey.

TOM IV.

W WARSZAWIE 1787.
Nakładem i Drukiem Michała Gröllа,
Księgarza Nadwornego. J. K. Mci.

REIESTR MATERYI

w KSIĄZCE DOZORCY FABRYK

ZNAYDUIĄCEY SIĘ.

	karta
Powinności dla Dozorcy fabryk - -	5
Inwentarz magazynu Fabrycznego	*daley.*
Percepta y expens z magazynu fabrycznego	9
Proby wzięte z funta żelaza -	*tamże*
O rzemieślnikach - - -	*tamże*
O percepcie pieniężney y expensie -	*tamże*
O dozorze parobkow fabrycznych -	10
O robotach codziennych - - -	12
O dozorze tartaku - - - -	13

karta.

O grubości belek z proporcyi Architektury powziętey - - 13

O wypaleniu cegły - - - - 17

O dozorze pieca wapiennego - - 21

O naturze wapna - - - - 22

POWINNOŚCI

DLA

DOZORCY FABRYK.

Funkcya ta rowney wierności y pilności potrzebuie, iak y wszystkie inne, bo uszkodzenie w intratach w wielorakich sposobach tyle przynieść może, ile wszystkie gdy są niedbale administrowane, a czasem y nierownie więcey, grzebiąc niezdatnie koszt, a przy tym częstokroć gotuiąc grob dla ludzi lub bydła, przez nietrwałość zro-

bioney budowy, nieſtarownie albo nieumieiętnie poſtawioney, lub też przez zażycie złych do niey nie wczas ſprowadzonych, y źle przyſpoſobionych materyałow, iako więc doſkonała rzeczy znaiomość ieſt naypierwſzą powinnością rządzcow czym dyſponuiących, tak nabycie oney ieſt obowiązkiem naypryncypalnieyſzym Fabrycznego, ażeby mogł to, co mieć ſobie będzie rozkazano, doſkonale y życzliwie dopełniać ſam, nie ſpuſzczaiąc ſię na Rzemieślnikow, ktòrych gatunek rzadko kiedy poczciwych okazuie ludzi.

Dozor roboty dzienney pilnie ma być ſprawowany, ażeby nikt czaſu w robocie próżnym ſtaniem albo inną zabawą niemitrężył, żeby powinną robotę podług wymiaru odrobił, y tak iey zadoſyć uczynił, ażeby iey poprawiać, albo cale przerabiać nazaiutrz nie trzeba było. Taż pilność być ma zachowana, y dla przyieżdżaiącey do roboty pańſzczyzny, ktòra rzecz każdą zrobić powinna podług uſtaw ſwoich y wymiaru, a za każdy raz przywiezionego piaſku, drzewa, cegły, brać od Fabrycznego bilet, poki liku obrocenia powinnych razow nie dopełni, te zaś gdy uiści w robocie ſwoiey, ma być puſzczony

zaraz włościanin do domu, choćby skończył zaraz po południu, do żadney dalszey powinności nad ustawę nie pociągaiąc go.

Magazyn swoy w doskonałym ma trzymać porządku, którego inwentarz dokładnie maiąc spisany, podług formy Tabelli pod liczbą 54. zostaiący, utrzymywać go będzie zawsze w regularnym ułożeniu, gatunkami każdą rzecz złożoną maiąc, wpisuiąc pod datami wchodzącą do siebie perceptę, y nic nie wydaiąc, tylko za memi assygnacyami, które w kśiążkę zapisane także zaraz być maią.

Na raportach bywać punktualnie Fabryczny powinien, dla odebrania powracaiących do siebie wydanych tygodniowych biletow państczyźnie, o potrzebie oney (ieżeli ią widzi) na przyszły opowie tydzień, y co będzie miał sobie z niey udzielonego z kśiąg Administratorskich wynotuie, ażeby wiedział zkąd, y wiele każdego dnia ma się iey spodziewać, y za iey uchybieniem którego winić Administratora na raporcie tygodniowym.

Bilety swoie w liku zawsze 200. mieć pod zamknięciem swoim powinien, y tyle ich

tylko z ſobą brać na fabrykę idąc, ile dnia którego pańſzczyzny mieć ſię zkąd ſpodziewa.

Na roboty odemnie dyſponowane wydaiąc materyał ſtolarzom, cieślom, kowalom, ślusarzom, y innym w ſkarbie robiącym rzemieślnikom, żadney rzeczy bez wymiaru doſkonałego z abryſu wziętego dać nie powinien, ani kowalom, ślusarzom, żelaza dawać y odbierać bez wagi, y proby pierwſzey przy ſobie wzięty wiele na iaką rzecz wychodzić go ma, od funta każdey roboty po 3. groſze płacąc. Expens więc całey percepty ſwoiey zapiſuiąc tak regularnie, ażeby nietylko wyrażony w regeſtrach był wydatek iakiey rzeczy, ale oraz na co wydana była, y wiele na to wyſzło, podobney regeſtratury formę daie ſię na Tabelli pod liczbą 55. Proby zaś wzięte zapiſywane być oſobno maią, ſpoſobem Tabelli pod liczbą 56. wyrażoną, ażeby gdy ſię o wielość czego ſpytam, ukazana być mi mogła zaraz. Podobny porządek nietylko do doſkonałego ſprawowania funkcyi ieſt koniecznie należący, ale ieſzcze y potrzebny do wiadomości wczeſney, wiele czego przygotować będzie należało do iakiey wyznaczoney w ſkarbie roboty.

Rzemieślnik każdy ma daną sobie mieć książeczkę, w której nayprzod kontrakt iego zapisany być mu ma, a potym y zapłata pod datami wyrażona, iaką y kiedy wybierał, zgubienie zaś iey przez rzemieślnika, traci mu prawo upomnienia się o swoią należytość, kontrakt zaś na drugą przepisany rękę, w Archiwum Ekonomicznym złożony być powinien.

Pieniężna percepta y expens regularne także pod datami ma swoie mieć zapisywanie od Fabrycznego, a żadnemu rzemieślnikowi wypłacać pierwey nie ma, poki robotą w skarbie iey nie zarobi, gdyby zaś na którey uskutkowanie przydłuższego czasu trzeba było, przez któren koniecznie rzemieślnik do życia swego potrzebowałby pieniędzy, na ten czas pomiarkowawszy iak długo robić ią może, tygodniami Fabryczny wypłacać mu należące pieniądze będzie, pilnuiąc zawsze, ażeby codzienne roboty iego pomnożenie skarb zabespieczało, o niezawodności pieniężnego wydatku. Gdyby zaś przez nadebrane pieniądze, lub przez złą od rzemieślnika, a wypłaconą iuż robotę skarb kiedy miał szkodować, w odpowiedzi będzie z własnych zasług Fabryczny, który za to płaconym zosta-

ie, ażeby był pilnym krzywdy skarbowey wszędzie strożem.

O parobkach y koniach do fabryk służących pilny dozor mieć Fabryczny będzie, tak o ich wygodzie, iako y o ich regularności roboty, a nayprzod latem parobkow wzbudziwszy o godzinie 3ciey, a zimą o 4tey, po porannych z niemi odmowionych pacierzach, konie ochędożyć każe, nakarmić y napoić, które nim ziedzą, każe zamieść parobkom staynię, wozy nasmarować, samym się ochędożnie ubrać y wyieżdżać z niemi na fabrykę o godzinie 4tey latem, a zimą o 5tey; latem więc od godziny 4ty do godziny 9ty z rana, a po obiedzie od godziny 4ty do 8. a zimą zrana od 5tey do godziny 11. a po południu od 1. do 5tey pracować niemi każe, to iest: latem y zimą po 9. godzin na dzień cały, w letni zaś czas w godziny koniom do spoczynku wyznaczone, gdy ich parobcy odprowadzą rano, w południe, y w wieczor, zaraz płachtą zetrzeć z nich pot y proch powinni, dać im ieść y pić, y spokoynie w staynі lub w cieniu spoczywać pozwolić, do godzin do pracy im wyznaczonych, sami zaś oprzątnowszy konie y śniadanie ziadłszy, do roboty iść maią tey, która im będzie wyzna-

czona, to iest: albo na pomoc cieślom, grabarzom, mularzom, lub też na inney iakiey usługi sprawowanie, a od godziny 11. do 1. po południu znowu wypocznienie maiąc sobie pozwolone, powracać do swoich robot maią, y poty te wykonywać, poki czas zaprzężenia znowu koni nie nastąpi. Powróciwszy zaś iuż w wieczór z roboty po nakarmieniu, iak się wyżey rzekło, koni, wozy sam Fabryczny opatrzy, y co się znaydzie zepsutego, zaraz naprawić każe, ażeby nic rannego nie mitrężyło roboty czasu do wyiścia, a po pacierzach z niemi odmowionych wieczornych strzedz będzie, ażeby żaden parobek nocy w karczmie na hultaystwie nie trawił, ale żeby wszyscy przy koniach nieodstępnemi przez całą noc byli, a o przestępnych ma zaraz donosić zwierzchności, nie stawaiąc się sam w odpowiedzi skarbowi.

Ciężar na 4. konie zawsze proporcyonalny być ma włożony, cegieł 200. zdaie się być lekkim ciężarem dla 4. koni, gdyż 400. cegieł 1500. funtow ważą powszechnie, co iest wymierzonym ciężarem na 4. konie licząc cegłę iednę po 4 funty.

Zimą parobcy wieczorow na prożnowaniu trawić nie maią, ale przy świetle lampy,

albo siana porcye wiązać, albo sieczkę rznąć, albo koszyki pleść, lub koło wozow, szley, powrozow, oprawkę czynić, czego wszystkiego nieodstępnym być Fabryczny strożem, iako zwierzchność do porządku każdy rzeczy zawsze y wszędzie potrzebna.

Koni fabrycznych nikt używać na żadną potrzebę mocy nie ma, a dowiedzione w tey mierze Fabrycznego przestępstwo, albo dobrowolność, ukarane zostanie.

W czas słotny koni do fabryk zażywać nie należy, bo się ściągaią, y z łatwością przecieraią, co ich czyni niezdolnemi na długi czas do dalszey pracy y usługi.

Lulek kurzyć parobkom pozwalać nigdy nie będzie, dla zapuszczenia strzeż Boże gdzie ognia, czego pierwszym Fabryczny stawać się powinien przykładem.

Utrzymywanie w porządku wozow, sani, kar, taczek, zatoczenie onych codziennie w wieczor pod szopę, ażeby na słocie y rosie nie stały, szpadle, siekiery, rydle, naczynie mularskie, po robotach porządnie zebranie, y na mieyscu powinnym od każdego maystra zło-

żenie, iest powinnością dopatrzyć Fabrycznego, a ktoby tego czynić opuścił, za każdy raz po srebrnym groszu ma być mu wytrącono z dni iego zarobnych, dla tego nikogo z fabryki puścić Fabryczny nie powinien, poty, poki każdey rzeczy porządnie zniesioney nie obaczy.

Ze szkodą wielką byłoby skarbu, gdyby za pomocnikow przyimowane od Fabrycznego były dzieci, na nic do dobrey y ciągley roboty nie zdatne, za którą zawsze w odpowiedzi będzie Fabryczny skarbowi.

Białogłowy do żadney nigdy roboty przy fabryce być użyte nie powinny, y te nawet, które ieść przynoszą, bawić nie dłużey maią, tylko poty, poki rzemieślnicy nie ziedzą, co pilney także exekucyi zaleca się Fabrycznego.

Raporty codzienne być mi maią podawane w wieczor roboty parobkow, y każdego rzemieślnika, z wyrażeniem wiele co y gdzie zrobili, podobnych raportow forma daie się na Tabelli pod liczbą 57.

Tartak że pod dozorem także zostaie Fabrycznego, więc co piątek iedździć powinien dla iego obrachowania, wiele kłod którego

dnia tarł, co wytarł, y czy podług liczby sztuk w stawie wyrażoney, iako iest na Tabelli pod liczbą 58. y 59. a policzywszy tak zrobioną robotę, iako y zostaiące ieszcze do tarcia kłody, w regestr zapisze, y do podpisu mego na sessyi poda, a perceptę tarcić, balow, łat, opołkow, w regestr swoy mieć będzie zapisany od Pana Gubernatora na tygodniowey sessyi.

Wywoz kłod zimą iaki będzie, na tyle zaświadczenienie swoie da Fabryczny Oberstrażnikowi, który wzaiemnie do percepty iego swoią ręką te wpisze.

Belek grubość z proporcyi Architektury powzięta, według szerokości domu y onego długości, że powszechnie zostaie nie znaioma, dla tego na Tabelli pod liczbą 60. ią łączę, bez czego ani dach trwały, ani budynek mocny być nigdy nie może.

Tych rzemieślnikow którzy za dzienne swoie biorą roboty zapłatę, dozor naypilnieyszy być ma, ażeby przez niedbalstwo Fabrycznego, dzień nieużytecznie y na samym bałamuceniu spędzony, z krzywdą skarbu darmo płacony nie został. Z tych liku są pryncypalnie mularze y ich pomocnicy wiel-

kiey życzliwey attencyi Fabrycznego potrzebuiący, każdy z nich w cudzych kraiach dobry mayster wyrabia 1134. cegieł, co czyni muru połczwarta łążnia kwadratowego, na grubość dwoch cegieł w szerokość kładzionych, drugiey mniey zręczney podobnegoż muru, 3. łążnie na dzień zrobi, albo 972. cegły wyrobi, do każdych 300. cegieł po korcu wapna potrzebuiąc, nie wprzod tedy płaceni zostawać powinni, aż tyle ich wyrobią, dla czego każdemu maystrowi na dzień po tyle zwieść cegły należy, wiele wyrobić ma, za co dopiero zapłatę roboty dzienney wziąć powinien, do każdego maystra dodaie się pomocnik ieden, a gdy materyały są odległe, to po dwu mieć ich maią, na łążeń zaś muru kwadratowego kubicznego 4600. cegieł się liczy.

Strycharz y cegielnia iest iednym z naypotrzebnieyszych atttencyi Fabrycznego celem, bo od iego roboty złey lub dobrey, moc cała murow zawisła, strycharz więc iest ieden ze wszystkich rzemieślnikow, który może nie zdatnym zrobić koszt naywiększy, y ieszcze okazyą wielorakiego nieszczęścia, czego żeby się uchronić, należy naypilniey doglądać roboty strycharza. Cegła gdyby by-

ła mocna y trwała, powinna być nayprzod do niey glina w swoim gatunku dobrze y wiadomie wybrana, tłusta y marglu w sobie nie maiąca, co chcąc tym lepiey poznać serwaserową wodą, probuią ią tym sposobem, iak się u mnie praktykuie. Glina choćby naylepsza była, gdy nie uleżała, gdy mrozem zwarzona nie zostaie, słabą zawsze robić będzie cegłę, dla tego czas iey kopania iest Styczeń y Luty, w których miesiącach przygotować należy na całą letnią robotę. Stopa kubiczna gliny daie 18 cegieł y ćwierć, z formy tey, iaka iest w skarbie, do której wielości przylewa się puł stopy kubiczney wody, a do sążnia ziemi, 31 stop kubicznych piasku wsypuie się; te porcye wszystkie, każdy dobry rzemieślnik wiedzieć koniecznie powinien, bo bez tego nic nigdy dobrze y doskonale umieć y zrobić nie potrafi, raz więc wymierzywszy wiele do pewney proporcyi gliny, przylać y wsypać czego należy, raz wraz dobrze robić będzie, y przypadkowi nic nie podda. Fabryczne-
mu też także ta wiadomość iest koniecznie potrzebna, dla rozeznania umieiętności strycharza, y nauczenia iego, gdy postrzeże defekt y nieregularność w robocie iego,
zawsze

zawsze niemal wszędzie pospolity w naszym kraiu, gdy umieiętności rzemiosł w prostych ludziach są bez inney żadney nauki, tylko przez sukcessye spadkową dzieci po oycu szczególnie nabyte, te więc robot niedostateczność dźwignąć koniecznie Fabryczny powinien, a każdey rzeczy maiąc znaiomość, zabeśpieczać skarbowi pewność swego dozoru.

Wypalenie cegły iest także niemnieyszą strycharza umieiętnością, w którey postrzegłszy Fabryczny w pierwszym wypaleniu pieca defekt, dalszey zaraz zabronić roboty powinien strycharzowi, y zaraz donieść o tym skarbowi, zapobiegaiąc dalszey szkody iego, przez stratę gliny dobrze uprawney, drew źle spalonych, y w czasie roboty nie trwałey murow kosztownych.

W cudzych kraiach ieden strycharz 8 tysięcy a naymniey 7 tysięcy za godzin w dniu 13 wybić potrafi, a 13 ludzi w cegielni za 16 dni pięćkroćsłotysięcy wybiiaią cegły. Ten przykład mało co tu służyć może, gdzie w strycharzach niemasz chęci zebrania uczciwego dla żony y dzieci maiątku, tylko zarobienia sobie kilka groszy na wodkę co-

dziennie, w którey topi pamięć ofierocenia żony y dzieci, y ich rosławienia w ubosstwie przy wyżebranym chlebie, takowy więc oyciec czy wart iest tego imienia, łatwo każdy wnieść sobie może.

Cegły wielkość ma być długości calow 13. szerokości calow 8. grubości calow 4.

Dachowka wielka ma mieć długości calow 12. szerokości calow 9.

Dachowka mała ma mieć długości calow 10. szerokości calow 7.

Cegła na kominy ma być długości calow 8. szerokości calow 4. a grubości calow 2. ta zaś ma być na tę potrzebę zawsze nie palona zażywana.

Cegła na posackę ma mieć 10 calow długości, 5. calow szerokości, a poltrzecia cala grubości, więc iey 90. sztuk płasko układanych sążeń zaymuie, a na kant zaś gdy zostanie kładziona, 180 sztuk potrzeba.

Do zwyczaynych izb. kwadratowa na posackę robi się cegła po 6. 8. lub 9. cali, dru-

gą robią ieszcze mocnieyszą po 8 6. lub 4. cale w kostkę, rowny rozmiar maiącą. Rzymianie używali na ciągłego muru wyrobienie trzyangularney cegły, po 12 calow z każdego boku maiącey, a półtora cala grubości, każdy więc wnieść może, że te mury nie rownie tewałość większą miały przez ich związanie.

Robota zimą dachowki być ma powszechną strycharza, bo w izbie ciepłey siedząc, ma do tego całą sposobność, czego dopatrzyć każe Fabryczny powinien.

Do 100. tysięcy cegły 18. sążni drew wychodzić powinno, które zwiezione zimą być maią na trzech piecow wypalenie, y złożone w szopie pod kluczem Fabrycznego do czasu roboty iesienney.

Cegły robienie całe lato zaprzątać strycharza ma, a w pogodne czasy ią robią; 12. godzin iest dostateczne do iey wyschnięcia po wybiciu iey z formy. Jeżeliby zaś zbyt palące słońce dnia którego było, na ten czas wykładaiąc ią na powietrze, piaskiem posypywać należy, ażeby zbyt prędko nie schła, boby się padała, coby ią nieużyteczną na nic zrobiło.

Od początku Września w cegielni palenie cegły zaczynać się powinno z całoletniey oney roboty.

Gruz do brania pozwolony nikomu być nie ma, bo ten wywożąc na groble, y na gościńcach niskie mieysca zasypuiąc, nayzdatnieyszą y naymocnieyszą zrobi drog naprawę, dla tego ieśienią y zimą parobcy wywozić go maią karami, pod które gdy się zdarzy potrzeba zaprzęgania kiedy po parze koni dla wywozu piasku, gliny, gruzu, wapna, rozbierać ich trzeba, biorąc 3 pieszych ludzi z parańszczyzny do liku potrzebnych parobkow do wozow.

Pieca wapiennego dozor iest także w obowiązku Fabrycznego, co rownie gruntowney iego potrzebuie znaiomości, żeby koszt y tu daremny dla skarbu nie był.

Wapno iest dwoistego gatunku, kamienne y ziemne; pierwsze dla tego tak się zowie, że się z kamieni pali; drugie dla tego, że z ziemi się kopie nakształt gliny białey będącey, którą klinami w wielkich sztukach kopiąc dosławaią, iedno y grugie ma rowne przymioty, zawsze po wypaleniu y

zgaszeniu leżąc długo na powietrzu otwartym, traci swoię moc przez ten pospolity przymiot wapna, y własność iego, że wciąga w siebie ustawicznie powietrze zwane *aer fixus*, które przez pierwsze palenie wypędzone z niego zostaie, żeby więc tak zepsute wapno chcieć do czego użyć, trzebaby go powtornie palić, y dopiero używać.

Drugi przymiot wapna iest ten, że świeżo palone iest naymocnieysze, dla tego, że mało ieszcze w siebie ma wciągnionego powietrza, iak się wyżey go nazwało *Aer fixus* co go psuie, czemu zapobiegaiąc należy go palić zawsze, w małych coraz częściach, y świeże zaraz używać, albo go też grzebać w dołach przykrytych, tamuiących mu kommunikacyi z powierzchownym powietrzem.

Wapno zaś do wyprawy y sztukateryi zazywać się maiące użyte, przegniłe być ma, dla tego na podobne użycie nietylko w dołach chowane być powinno, ale ieszcze y wodą zalane, ażeby ze 6. miesięcy tak się uleżało, idźmyż teraz do palenia iego sposobu,

Piec otwarty zrobiony być ma z kamieni, a potym ziemia wapienna troſzkę przeſchła w nim układana, pomiedzy którą wtykaią ſię świece tak zwane długie wąſkie drewna, dla zrobienia luftow y łatwości przeięcia iey wſkroś ogniem, iak wierzch iey zielenić zacznie, znakiem ieſt dopalaiącego ſię wapna, co chcąc tym bardziey doświadczyć, probuią tym ſpoſobem, noż w śrzodek wapna palonego wſadzaią, gdy kamyczki czuć ſię daią, znakiem to ieſt, że nie dogaſzone wapno; gdy ſię czyſty noż wyimuie, to znać że wody w nim wiele ieſt wlaney, a gdy przy nożu przylepione wapna części znayduią ſię, dopiero na ten czas za cale dobrze zgaſzone być uznane powinno, albo też wzięty kawałek z pieca, y zgaſzony z łatwością to ukazać może. Na wypalenie pieca o 40 korcach wapna, 12 fur chłopſkich drew wyſtarcza, po wypaleniu zaś gdy zgaſzone zoſtanie, kratkować go do użycia należy.

Wapno po wypaleniu połowę, lekſzym ſię ſtaie iak ieſt w ziemi po wypędzeniu z niego powietrza.

Piaſek naygrubſzy do mieſzania z wapnem do roboty użyty być powinien, bo y to moc czyni murow.

Gdy się w Warszawie wapno kupuie galerami, zakopuią go, każdy z nich ma powszechnie 18. łasztow, w każdym po 60. beczek, łaszt, ten zaś iak do czasu rożnie się płaci, cena iednak iego powszechnie iest 50 złotych.

Te są wszystkie Fabrycznego usług obowiązki, które tracic będą zawsze w nadgrodzie te imie, iak prędko wierność, pilność, exekucya rozkazow, życzliwość y regularność, istoty ich poznawać nie da. Te zaś przymioty postrzeżone od zwierzchności, zabespieczać dopiero mu będą wdzięczność, którey uchybiać nikt nigdzie nie waży się, gdzie ozdobną cnotę widzi, y siebie szacować rozkazuiącą, naypoważnieyszey zwierzchności.

Fab

ie D

e rzeczy.

Piły.		Swi-dry.		D Bale.												
Trackie.	Poprzeczne.	Więkſze.	Mnieyſze.	Powzdłużne. Więkſze.	Poprzeczne.	Klamki	Gips.	Wapno.	Dachowka.	Cegła.	Poſadzki.	Szkła.	Gonty.	Ołow.	Kreyda.	Farby.
							Kor-ce.		Ty-ſiące.		Tafle.					

Tabella Magazynu Fabrycznego percepty.

Naczynie Zelazne Rzemieślnicze.																									
Piły.		Swidry.		Dłuta		Młoty		Oſzardy																	
Trackie.	Poprzeczne.	Więkſze.	Mnieyſze.	Więkſze.	Mnieyſze.	Więkſze.	Mnieyſze.	Więkſze.	Mnieyſze.	Szpadle.	Siekiery.	Kowadła	Klamry.	Rydle.	Kolka.	Blachy.	Lony.	Ryffy.	Blachy z podoſkami.	Łancuchy	Kliny.	Motyki.	Czopy.	Drągi.	Miechy
S z t u k i.																									

Naczynie Drewniane.																
Tarcice.							Bale.									
Dębowe.	Cypryſſowe.	Soſnowe.	Lipowe	Jeſionowe	Olſzowe.	Bukowe.	Powzdłużne.	Poprzeczne.	Kadzie	Wiaderka.	Cebrzyki.	Szle.	Wozy.	Taczki.	Kary.	Sanie.

Do Budowli ſłużące rzeczy.																								
Marmur.																								
Biały.	Czarny.	Nogi.	Kaffle.	Narożniki.	Korony.	Drzwi	Okna.	Futrowania	Zamki Zelaźne.	Zamki powlekane moſiężne.	Okucia do Drzwi.	Okucia do Okien.	Okucia do Okięnic.	Klamki.	Gips.	Wapno.	Dachowka.	Cegła.	Poſadzki.	Szkła.	Gonty.	Olow.	Kreyda.	Farby.
															Korce.		Tysiące.		Tafle.					

ow Każ

a	Gon-ty.	T — Po to Ca w	Ce-gła.	Kaſle	Okna	Szkła
S						

BIBLIOTEKA im. K. LUPACIŃSKIEGO LUBLIN

Obrachowanie Materyałow Każdey Budowli ſtawianey.

Wyrazenie co gdzie Zrobionego w Roku N. N.

Podwaliny.	Dyle.	Płatwie.	Krokwie	Rygle.	Opułki na Sól.	Gonty.	Tarcice.		Laty Bale.				Dranie.	Drzwi.	Na wiązanie do Dachu.	Zamki.	Cegła.	Kafle	Okna	Szkła
							Półtora Calowe.	Calowe.	Półtora Calowe.	Calowe.	Powzdłużne.	Poprzeczne.								
—	2					1														
						Sztuk														

Regestratura y Proba Zelaza rozchodu u Kowalow y Slusarzów.

Czas.			Imiona Rzemieślnikow.	Co robił.	Wiele na to wziął.			Wiele na to Wyszło.			w Ciękiey robocie na 100 Funtów Upału Funtów 40.	Na Grubey robocie na 100 Funtów Upału Funtów 10.	Na robocie Slusarskey na 100 Funtów Upału Funtów 15.			Otrącenie na iakie potrzeby Upału.			Aktualność do oddania przez Rzemieślnika.		
Rok.	Miesiące.	Dnie.			Kamienie.	Fónty.	Łóty.	Kamienie.	Fónty.	Łóty.			Kamienie.	Fónty.	Łóty.	Kamienie.	Fónty.	Łóty.	Kamienie.	Fónty.	Łóty.
		15	Kaspar Slusarz — — —	Na Zamki		150			100					15			15			140	
			Szyna na Koło — — —	—																	
			Sztab pod drągi u karet — 2	—																	
			Szrub — — — 12	—																	
			Kopa Szynalow — — —	—																	
			Na okucie Wozu z kołami y wszystkiemi potrzebami	—	6																
			Na okucie Kar 4ro Konnych — —	—	6	20															
			Na zrobienie Podkow bez Ufnalow 20	—	1	20															
			Na zrobienie Siekier Cieśielskich — 6	—	—	36															
			Na zrobienie Bosakow do Ognia — 5	—	1	20															
			Kopa Ufnalow — — —	—	—																
			Kopa Cwieczkow — — —	—	—																
			Para Osi zelaznych — — —	—	—																
			Para Blach na Osi drewniane — —	—	—																
			Para Buxow — — —	—	—																
			Para Ryhew — — —	—	—																
			Para Busztynkow — —	—	—																
			Para Wyrwantow — —	—	—																
			Para Cybantow — —	—	—																
			Para Kurczab — —	—	—																
			Sworzeń — — —	—	—																
			Para Łancuchów do Krzyżownic —	—	—																
			Para — — do Luszni —	—	—																
			Para Łancuchów do Naszelnik —	—	—	12															
			Para Obręczy do pobicia beczek —	—	—	6	21														

ı- ɔo łu	Otrącenie na iakie potrzeby Upału.			Aktualność do oddania przez Rzemieślnika.		
Łóty.	Kamienie.	Fónty.	Łóty.	Kamienie.	Fónty.	Łóty.
		15			140	

nnie zapis

Miesiąca	Ogòlność Dni.
4	

67.57.

Regeſtr Roboty codziennie zapiſywaney.

	Dnie Mieſiąca							Ogòlność Dni.
	1	2	3	4	5	6	7	

Uſtanowienie Porządku w Tartaku, podług którego Rachunki w czaſie ſłuchane być maią. Y Regeſtra codziennych przychodow y rozchodow zapiſywane.

Długość uſtanowiona raz na zawſze kłod ſążniowych ſążni 4ry.

Uſtanowienie, iak wiele na dzień ieden wytrzeć ſię powinno kłod do iakiey roboty.				Lik wycieraiących ſię ſztuk z kłody iedney.				Opułkow od każdey kłody, w iakieykolwiek robocie 2.	Wyrachowanie wiele na dzień ieden wytrzeć ſię powinno na inne robotę na Tartaku.				Opułki.
w Tarcicach.		w Balach 3 calowych kłód 4ry.	w Łatach.	Tarcice.		Balów 3 calowych 4ry.	Łaty.		Tarcice.		Balow 16	Łaty.	
Półtora calowych kłód 3.	Calowych kłód 2.		Półtora calowych kłód $2\frac{1}{2}$. Calowych kłód 2.	Półtora calowych 7.	Calowych 9.		Półtora calowych 26. Calowych 30.		Półtora calowych $17\frac{1}{2}$.	Calowych 18.		Półtora calowych 65.	Calowych 60.	

Użyteczność tych ſztuk podług gatunku roboty.

BALE	TARCICE	TARCICE	ŁATY	ŁATY	Opułki do domow
na Poſadzki podłożenie	Półtora calowe na poſadzki y pułapy zwierzchnie na drżwi y lamperye.	calowe na Stolarſkie y Cieſielſkie roboty na ſufity, niſzey ſzafy.	Półtora calowe do pobicia dachow pod gonty y dachowki.	calowe na liſztwy do obicia Stolarſkiey roboty.	zwyczaynych, Hollenderni, ſtaien na ściele, parkany y rożne goſpodarſkie potrzeby.

Jeżeliby zaś oprocz kłod ſoſnowych, inne kłody tarte były; tedy gdy tych uſtanowyliku wytarcia nie ma opiſaney, przeto takowe kłody, iako nie często tarte bywaią, tak ſpoſob takowey roboty dozorowi pilnemu oddaie ſię Piſarza fabrycznego, a wielość wyſzłych kłod do tarcia, y z nich ſztuk wytartych zapiſane być powinno w Regeſtraturze codzienney, podług rozliniowania na gatunek takiey roboty.

ń ieden wytrzeć ſię ę na Tartaku.			
	Łaty.		Opułki.
	Półtora calowych 65.	Calowych 60.	
y do y ro-	Opułki do domow zwyczaynych, Hollenderni, ſtaien na ściele, parkany y rożne goſpodarſkie potrzeby.		

Jeżeliby zaś oprocz kłod ſoſnowych, inne kłody tarte były; tedy gdy tych uſtanowyliku wytarcia nie ma opiſaney, przeto takowe kłody, iako nie często tarte bywaią, tak ſpoſob takowey roboty dozorowi pilnemu oddaie ſię Piſarza fabrycznego, a wielość wyſzłych kłod do tarcia, y z nich ſztuk wytartych zapiſane być powinno w Regeſtraturze codzienney, podług rozliniowania na gatunek takiey roboty.

z tegoż Ex
Jmości poda

ı k i z k ł				
Opułki.		ı iakie Mieſi życie.	w Które mieyſce wzięte.	Kłody zoſtaiące ſię w Tartakach.

Regeſtr codziennego wytarcia Drzewa na Tartaku, y z tegoż Expenſy, na Raportach Tygodniowych do podpiſu Xiężnie Jmości podawany.

CZAS.			Kłody do tarcia		Sztuki z kłod wytarte.																		
					Sosnowe do Magazynu weszłe								Expens onych.										
					Tarcice.		Łaty.		Bale.														
Rok.	Miesiące.	Dnie.	Sosnowe	Wyraźnie zapisywane te kłody, które przypadkownie trzeć się będą, oprocz sosnowych.	Półtora Calowe.	Calowe.	Półtora Calowe.	Calowe.	Lik.	Miara grubości. Cale.	Opułki.		Miesiąc.	Dzień.	Magazyn	Stolarze.	Fabryka.	Potoczna Expens.	Na iakie użycie.	w Które mieysce wzięte.	Kłody zostaiące się w Tartakach.		

Tabella grubości Belek y poprzecznych Belek w proporcyi ich długości.

Grubość Belek od 3ch ſtop, do 3ch ſtop zachowana			Poprzecznych Belek grubość od 3ch ſtop, do 3ch ſtop rachowana.		
Długość.	*Szerokość*	*Wyſokość.*	*Długość.*	*Szerokość.*	*Wyſokość.*
12 Stop.	10 Calow.	12 Calow.	9 Stop.	4 Calow.	6 Calow.
15	11	13	12	5	7
18	12	15	15	6	8
21	13	16	18	7	9
24	14	18	21	8	10
27	15	19	24	9	11
30	16	21	27	10	12
33	17	22	30	11	13
36	18	23			
39	19	24			
42	20	25			

ugości.

l 3ch ſtop, do 3ch ſtop rachowana.

ſzerokość.	*Wyſokość.*
ow.	6 Calow.
	7
	8
	9
	10
	11
	12
	13

USTAWY POWSZECHNE

DLA

DOBR MOICH RZĄDZCOW.

Podług Exemplarza drukowanego przeszłego roku w Siemiatyczach za rozkazem J. O. Xiężny JABŁONOWSKIEY, Woiewodziny Bracławskiey.

TOM V.

w WARSZAWIE 1787.

Nakładem i Drukiem MICHAŁA GRÖLLA, Księgarza Nadwornego J. K. Mci.

REIESTR MATERYI

W KSIĄŻCE OBER-STRAŻNIKA

ZNAYDUIĄCEY SIĘ.

Karta.

Rozrządzenie Lasow - - - - - 1

ARTYKUŁ I. Opisanie powinności służby Ober-Strażnika - - - *tamże.*

ARTYKUŁ II. Co do zachowania Lasu - 4

ARTYKUŁ III. Co do rozchodu Lasu - 14

Co do oprawy Drzewa Kostkowego - - 15

Co do Drew na wiązki - - - - 21

O sposobie palenia Węgli - - - - 22

Z drzew różnych uczyniona węgli proba - 24

O sposobie palenia Smoły - - *tamże.*

Stępki do Szkut nie mnieyszą czynią z Lasow użyteczność - - - 25

Karta.

ARTYKUŁ IV. O zyſkach z Laſow - - 26

ARTYKUŁ V. Powſzechne ſłużby Ober-Strażnika powinności - - - 31

ARTYKUŁ VI. Opiſanie powinnośc Strażnikow - - - - - - 38

Przyſięga Strażnikow - - - - - 41

Taxa Drzewa - - - - - - - 42

ARTYKUŁ VII. Opiſanie użytku różnych Drzew Kraiowych - - - 44

Pierwſzey wielkości Drzewa - - *tamże.*

Drugiey wielkości Drzewa - - - 58

Trzeciey wielkości Drzewa - - - 63

Czwartey wielkości Drzewa - - - 66

ROZRZĄDZENIE LASOW.

W ustawie opisuiącey, co należy zachować przy rozchodzie, y szukaniu z nich zysku, oraz obiaśnienie służby y powinności P. Ober-Strażnika.

ARTYKUŁ I.

Opisanie powinności służby P. Ober-Strażnika.

Niemasz służby żadney u Dworu, którąby nie potrzebowała wierney życzliwości, y tey wykonania attencyi, która sama tylko godna iest względow, wdzięczności y nadgrody. Czuły na te dobro zasłużenia sobie na imie cnotliwego, powinien być po-

czciwy człowiek, tym więcey, im nawet y zyſk ſwòy zabeſpiecza własny; bo praktyka uſtawiczna to ſtwierdza, iż złe nabycie nikogo nigdy nie uſzczęśliwiło. Cóż mòwić o tey nieſpokoyności ſumnienia? które przypominać zawſze złemu zwykło, że cnocie uchybił, y że bez reſtytucyi zbawionym być nie może.

Mam tę wiarę: iż obowiązki ſwoie według moich przepiſow wiernie P. Ober-Strażnik zachowa, a zachowa tak, iżby go nic w własnym iego wewnętrznym przeświadczeniu inaczey przekonywać nigdy nie mogło.

Niemaſz funkcyi żadney u dworu, łatwey w ſprawowaniu, iak prędko kto zechce w podziale ſwoim obowiązkow, zachować ſię umieiętnie, pilnie, roſtropnie, i uważnie.

Dotąd Ober-Strażnikow funkcye, od nich ſamych nie zrozumiane, od zwierzchności nie uregulowane, ſzczególny cel miały kazać drzewo podług aſsygnacyi ściąć y wywieść; Ja zaś tę funkcyą ſądzę nie równie poważnieyſzą: bo tak mniemam, że to ieſt departament w rządzie dòbr wcale oſobny, y równie ſtarania potrzebuiący, co do goſpodarſtwa laſowego, iako miaſta, wſie, w rządach Gubernatorſkich zoſtaiące.

Zwierzchności więc P. Ober-Strażnik nad sobą nie ma inney tylko moię, a w niebytności osobę tę: w którey rządzie zostawione dobra będą; to się zaś ma rozumieć do samey z lasu expensy. Bo rząd wewnętrzny puszczy, sposob w niey gospodarstwa, przemysł zyskow, zachowanie w niey porządku, i całości, do samego P. Ober-Strażnika należeć będzie. Do czego zmierzaiąc, na tygodniowych raportach proiekta swoie podawać będzie, które uważywszy, exekucyą z zezwoleniem przez podpisy potwierdzę, równie iako i rozchod lasu co tydzień w kśiążkę porządnie zapisywany.

Na trzy części więc rozdziela się Lasowe Gospodarstwo.

1mo. Co do zachowania Lasu.

2do. Co do rozchodu Lasu.

3tio. Co do zysku z Lasu.

ARTYKUŁ II.

Co do zachowania Lasu.

Zachowanie lasow zawisło: *1mo.* Od pilności szkody z własnych dóbr włościanow. *2do.* Szkody od sąsiadow y podróżnych. *3tio.* Szkody w sposobie spuszczenia drzew, tak co do czasu, iako co y do sposobu wykonania tey roboty. *4to.* Szkody przez niedbały rząd, w niedostatecznym dozorze zachowania młodych zarośli, y zarzucenia starych drzew gałęziami, wywrotami &c. które zabraniaią wzrostu i piękności, wzbiiaiącego się w górę drzewa.

Co do pierwszego punktu: Ma P. Ober-Strażnik uczyniony rozdział lasow na lat 20, które podziały słupami numerowanemi oznaczone gdy zostaią, należeć będzie strzedz, ażeby nie gdzie indziey, las był cięty, tylko w kwaterach, z porządku lat wyznaczonych; do których dozoru, sześciu ustanawia się Strażnikow, aby każdy z nich, las w szczególnym oddziale będący pod swoią miał strażą. Tym zaś chałupy każdemu w środku lasu iego

ſtraży oddanego poſtawione być maią, a do P. Ober-Strażnika należeć będzie obiażdżka ich tak pilna! ażeby nikt niedbale tey ſwoiey powinności nie odbywał. Jeſt droga iedna do laſu z całey maiętności zrobiona, w każdey oney więc części, partykularne rowami głębokiemi zakopane być maią, ażeby nikt inną drogą wiechać do laſu nie mógł, tylko publiczną y umyślnie na to zrobioną. — Które gdy wycięte na wſzelkie tak włościan, iako i dworſkie potrzeby, od Liſtopada do oſtatniego dnia Lutego będą, zaraz ten wydział rowem okopany być powinien takim, iakim ſą pola ſkarbowe. Żadnemu poddanemu, ani dobr Dyſpozytorowi wiechać do laſu nie można będzie z podwodami, póki podpiſem na raporcie ſtwierdzonym aſſygnacyi nie ukaże, która odebrana przez P. Ober-Strażnika do rąk, zadyſponowana być powinna, co do mieyſca i dozoru.

O S. Michale odbierać P. Ober-Strażnik powinien będzie tabellę roczną expenſy do laſu wydziału tych włok 4, morgow 10, prętow 126½ ciąć ſię na ten rok maiącego, to ieſt: z wyrazem, co na fabryki, co na potrzeby dworu y co w ogólności na opał wſzyſtkich włościan dać przynależało, rachuiąc na każdego włościanina na mieſiąc zimową

porą fur 6, latem fur 3, ktòren zwieść swóy wydział powinien od Listopada do dnia ostatniego Kwietnia; po ktòrym czasie żadnemu przez rok cały włościaninowi do lasu wiechać wolno nie będzie, choćby y na budowlę, którey przeyrzeć potrzebę w miesiącach zimowych, każdy dla siebie obywatel powinien zostanie.

Zachowanie lasu wyciąga tego, ażeby z gałęzi, z chwastow las był uwolniony, ażeby bydło puszczane nie bywało, psuiące y wydeptuiące młode latorośli, i ugryzuiące wierzchołki drzew, co ich wzrostowi uszkadza, dla tego cięcie innych kwater gdy następuie, w drugich przezorne zciągnienie na iedno mieysce gałęzi i wywròtow zachowane być ma.

Od granic sąsiedzkich, zabespieczenie głębokim rowem być powinno, obiechawszy prawdziwą własną granicę, a w rowie głębokim, tarki, głogi, róże dzikie, zasiewane być powinny, dla zrobienia w czasie żywego płotu, y dla niedostępności onego: dla tego w rowie wykopanym, rowek ieszcze rydlem na ćwierć łokcia głęboki wyrzucony być ma, y tam wzwyż wyrażone rzucone nasienie, które w czasie zmocniwszy row większy, utrzymywać będą zdatność iego.

Do dozorności należy, ażeby pasterze pożarow nie zapalali, podrożni przechodzący ognia w lasach nia niecili, kory od drzew na wici, y na dziekcie nie odzierali, na łuczywa, na łupki od dołu nie zacinali; pierwsi y drudzy, gdy złapani zostaną, y gdy będą przyprowadzeni przez Strażnikow do Ober-Strażnika, dla każdego złoty ieden nadgrody skarb zabeśpiecza, a winowaycow tego momentu przed sobą ukaranie nakazuię.

Pożar zaś, gdy gdziekolwiek w lasach widzieć się da, wsie pobliższe z całym porządkiem ogniowym (iakby gdzie we wsi gorzało) wychodzić maią.

Po wycięciu działu na roczny expens wyznaczonego, grabiami żelaznemi ziemia ta wzruszona być powinna, z ostrożnością nie psucia małych latorośli, a zgrabiona na iedno mieysce z wierzchu ta ziemia gdy na kupy zostanie, po wyschnięciu przez 3 lub 4 dni przez Strażnikow, w rękach przetarta być ma, y znowu rozsypana równie na też same mieysce, z kąd wycięty las został, dla zasiania znowu wielorakich drzew nasion, w tey ziemi znayduiących się.

Gdy zaś na mieysca wcale gołe, w tymże podziele lasu będące zasiewać przyidzie drzewem nayzdatnieyszym, nasiona ważnieysze,

iako to ſą: żołądź, y bukiew, wykonywać to należy, przez wykopanie rowkow od wſchodu do zachodu, na ćwierć łokcia głębokich, y proſtą linią ciągnionych, a na ziemię z nich wyrzuconą ſadzić te naſiona należy, w dołkach świeżo kopanych, olſzyny, y wierzbiny, zaſiewaiąc naſienie, brzoſtowe zaś, brzozowe, ſoſnowe, iodłowe, lipowe, iaſionowe, iaworowe, topolowe, wiazowe, klonowe, zorawſzy ziemię, rozſypać te naſiona należy, y lekką broną zawlec.

Na morg gruntu, wychodzi żołędzi półtrzecia cetnara, a ſoſnowego naſienia funtow 12. Gdyby kto ſamym tylko tym drzewem zaſiewać morgi chciał, na końcu Października rzecz tę nayzdatniey wykonać może. — Wielkie zaś naſiona, iako to: bukowe, y dębowe, w tęgiey ziemi na cal odległości iedno od drugiego ſadzą ſię, w śrzedniey na 2 cale, a w naylepſzey na 3 cale.

Przy wycięciu drzewa w kwaterach wyznaczonych, zachować należy, nayprzód: ażeby ſtare pnie obgrzebać, y oczyścić, z mchu y liści. 2. Toporzyſkiem od ſiekiery, obić około ziemię, żeby odkryć korzenie, iak ſą położone, 3. Odciąć ich od ſtarego pnia około, 4. Stary korzeń z kory obłupić, ażeby żadney kommunikacyi nie miał z mło-

demi koło siebie latoroślami, y dopiero od starego pnia, młode odciąwszy gałęzie, pień stary wykopać, y obrócić go na zdatność palenia z niego smoły, ile z drzew żywicznych, iakie są: sosny, iodły, y swirki; a tym sposobem, z pozostałych y odciętych w ziemi będących gałęzi, puści się nowy las, iuż bez pracy zasadzony. O sposobie palenia smoły, pod niższemi będzie Artykułami.

Drzewa iak nayniżey ścinane wszystkie być maią, tak ażeby ieżdżąc, y chodząc, czuć się podróżnym pod poiazdami nie dawały.

Nigdy w czas wietrzny z pnia nie ścinać, bo niebeśpieczeństwo czyni pobicia ludzi, y zbyt nagłym upadkiem łamie koło nich młode latorośle.

W wielki mroz zpuszczać drzewa także nie należy, bo się drzewa rozpadaią y rozbiiaią.

Nigdy na wzgorku zpuszczaiąc drzewa, nie trzeba na doł ich walić, ale pod górę.

Scinać wielkie drzewa nigdy nie należy, nie uprzątnąwszy z pod nich pierwey młodych drzewek, na koły, łaty, krokwie zdatnych.

Sosnina, świrczyna, iako w lat 50 dopiero zdatność swoią ku potrzebie daie, tak gdziekolwiek te drzewa znaydą się, powinny być

zachowane bez wycięcia, równie iako y młode dęby, z których także zdatność nie prędsza być może, iako w lat 60, lub 70. Do tego więc podziału należy doskonała znaiomość drzew, y ich przymiotow, ażeby dozorna w gatunkowaniu przy wycięciu drzew zwierzchności wiadomość, z każdey części onego profit czyniła.

Drwa na opał ogólnie wyznaczone, nigdy zdatnego na wzwyż wyrażone potrzeby, zabierać nie powinny drzewa, ale szczególnie wywroty, gałęzie uschłe, y zbolałe do tego obrócone być maią. Żeby więc z znakow poznać zdrowość drzewa y defekt onego, tu się znaki opisuią.

Zdrowe iest drzewo, którego widok y kształt prosty iest y piękny, u którego kora iasna y równa, od ziemi do pierwszych gałęzi, iednakowa być się ukazuie, kiedy nie ma na sobie wrzodow, gębkow, y grzybow, kiedy od żołnow y dzięciołow nie podziurawiona, kiedy między szparami grubey kory widzieć się daią proste w górę idące liniyki, y głębiey żywa miazga, kiedy gałęzie osobliwie wierzchołkowe przechodzą inne długością, kiedy ostatnioletni wzrost nie iest krótki ani krzywy, kiedy kora na tey części żyśnąca się zostaie, choćby więc niższe uschłe

zdawały ſię gałęzie, byle wierzch u niego był piękny y zdrowy, liście zielóności żywey wełniſte, obfite, y w ieſieni prędko nie opadaiące, zapewniać powinno o wigorze całego drzewa: przeciwnym zaś ſpoſobem, kiedy kora ſpalona, ſłaba, parchowata, w poprzek ſię padaiąca od drzewa odſtaie, kiedy białe lub czerwone ſą plamy, gdy na korze roſną grzyby, gąbki, y mchu mnoſtwo, gdy gnić kora od ſpodu poczyna, gdy w podłuż pnia ukazuią ſię ſkazy, y blizny, gdy po gałęziach zgniłe, y znowu pokryte mchem widzieć ſię daią guzy, kiedy roſzczki u wierzchow gałęzi pſuią ſię, żołkną, uſychaią y opadaią, ſłabieiąc bez przyczyny powierzchownego przypadku, takowe drzewa zdrowości znakow nie ukazuią. Gdziekolwiek ſą po laſach, u których gałęzie obdarte iakim przypadkiem zoſtaią, takowe zaraz odciąć trzeba, a w obcięciu drzewa, zadzierow kory przeſtrzegać, bo w nie woda wkrada ſię, y do zgniłości ieſt powodem.

W Maiu rewizya laſow, pniow ściętych naſtąpić powinna, y ta Tabellą podana być ma, z wyrazem wielości różnego gatunku drzewa ściętego.

Maienia na Boże Ciało, y Zieloneświątki zupełnie zakazuię ſię, iako rzeczy bardzo dla

lasu szkodliwey, a nic do nabożeństwa nie pomagaiącey.

Porządek lasow, wiele zależy także od poznania natury każdego drzewa, bo nieumiętność sama broni w każdym gospodarstwie pomnożenia sposobow zysku; póki więc nauka doskonała nie obiaśni przymiotu naturalnego każdey rzeczy, gospodarować daremnie, y nieużytecznie każdy rządca musi.

Do zasiewania więc lasow, y do pomożenia onych należy y to wiedzieć, iak wiele lat każdemu drzewu do wzrostu y doskonałości potrzbea.

Dęby więc.

2oletni ma wysokości stop 20, krągłości calow 10.

25letni ma wysokości stop 25, grubości calow 13.

30letni ma wysokości stop 30, grubości calow 15.

40letni mało przybrawszy wysokości, grubości nabywa stop 2.

50letni nic iuż w wysokość nie wzmagaiący się grubości nabywa stop 2 y pół.

60letni grubości stop 3.

70letni grubości stop 4 y pół.

80letni grubości stop 5, od którego czasu do stu lat stop 6, grubości stawa w porze,

trafiaią ſię czaſem grubſze, ale ta miara, ieſt naypowſzechnieyſza. Powſzechne zaś mniemanie ieſt, że Dębina, Sośnina, Jedlina, Buczyna, w dobrym gruncie, na ſtopę co rok wyżey podraſtaią. Inne zaś drzewa nie równie prędzey roſną y grubieią, iako to:

W ziemi wilgotney.

Topola w lat 12, wyſokości ſtop 60, grubości nabiera ſtop 3.

Olſzyna w lat 12, wyſokości ſtop 35, grubości calow 16.

Suchorzyna w lat 12, wyſokości ſtop 60, grubości ſtop 3.

W gruncie ſuchym.

Jawor w leciech 9ciu wyſokości ſtop 25, grubości calow 25.

Jaſion w leciech 17ſtu wyſokości ſtop 24, grubości ſtop 2.

Orzech włoſki w lat 25 wyſokości ſtop 25, grubości ſtop 3.

Lipa w lat 25, wyſokości ſtop 25, grubości ſtop 2, calow 3.

Brzoza w lat 7, wyſokości ſtop 15, grubości calow 8.

Grabina w lat 19, wyſokości ſtop 25.

Sośnina w lat 16, wyſokości ſtop 38, grubości ſtop 2, calow 4.

Jodła w lat 16, wyſokości ſtop 30, grubości calow 17.

Buczyna w lat 12, wyſokości ſtop 15.

Klonina y Brześcina w lat 8, wyſokości ſtop 10.

Zachowanie laſu y tego potrzebuie, ażeby zabronione było koſzenie w laſach trawy, bo koſa ścina wierzchołki młodych drzewek, które więcey w górę nigdy nie póydą.

ARTYKUŁ III.

Co do rozchodu Laſu.

Jak prędko do wyznaczonych części na rok cięcia laſu przeſłępować Ober-Strażnik będzie, ma go na 5 klaſs podzielić.

1mo. Wybrane być powinny drzewa na młyny, praſy, młoty, koła do młynow, y inne potrzeby, naturalney wyciągaiące drzewa giętkości, a te iako nayrzadſze, naypierwey oddzielone być maią.

2do. Na budowle.

3tio. Na porznięcie w tartaku, lub dla traczow.

4to. Podług regestru użyteczności gatunkow drzew różnych, szczególniey w tabelli wyrażonych, z pięknieyszych oddział uczyniony ma być na te potrzeby.

5to. Na opał, krzywe, spruchniałe, y do żadney wzwyż wyrażoney użyteczności nie zdatne.

Zeby zaś Ober-Strażnik y tego miał doskonałą znaiomość, nayprzód nim się drzewo spuści, świdrem probować należy wewnętrzney zdrowości drzewa, trociny bowiem pokażą zdrowość iego y dobroć.

Daie się mu Tabella potrzeb różnych, różnego drzewa, y wymiar niektórey oprawy drzewa do budowli zdatnego.

Co do oprawy Drzewa Kostkowego.

Drzewo okrągłe calow 25, wysokie stop 21, do kostkowego drzewa, o 5ciu calach sążni 3 y pół, co y daley w tym sposobie umiarkować można, naprzykład: gdy drzewo ma stop 6 wysokości, a calow 36 okrągłości, gdy mu z tegoż odeymiesz część dziewiątą, zostanie calow 32, które na 4 części podzielone, ukażą calow 8 tey więc miary będzie drzewo kostkowe.

Drzewo 5oletnie da sążni 3 y pół, o calach 6 drzewa kostkowego.
Drzewo 6oletnie da sążni 4, o calach 8.
Drzewo 7oletnie da sążni 4, o calach 10.
Drzewo 8oletnie da sążni 4, o calach 11.
Drzewo 9oletnie da sążni 5, o calach 12.
Drzewo 10oletnie da sążni 5, o calach 13.
Drzewo 12letnie da sążni 6, o calach 16.

Dyle y Bale, na które idą Dęby, Sosny, Lipy, Wiązy, Olsze, od 3ch calow do 6ciu drzewa kostkowego wymiar mieć maią, podług szerokości dostarczaiącego drzewa.

Okapy do dachow przerzynaią się z ukosa, z drzewa grubego na 6 calow, rynny z drzewa grubego na calow 9.

Ligary pod posadzki od 5ciu do 7miu cali grubości mieć maią.

Łaty są albo z prostych żerdzi, albo tarte, podług płaskich, lub żłobowatych dachowek, płasko lub w kostkę wycierane bywaią, naywiększa ich iest szerokość calow 4ry, naymnieysza grubość cal 1.

Kłody iak prędko maią długości łokci 14 na tarcice być powinny rznięte, tych gatunek: calowki, półtora-calowki, dwu-calowki, naypospoliciey do roboty Stolarskiey używane, mieć maią. Jedne grubości linii 13, szerokości

kości na ſtopę iedną. Drugie, grubości linii 18, ſzerokości calow 11. Trzecie, grubości calow dwa, ſzerokości iak drzewo wyſtarczy.

Kłoda więc łokci 3 długa, y tyleż w okręgu ſwoim maiąca, tarcic na grubość calowych daie 24, ſzerokości calow 8, długości łokci 3, co uczyni rat 2 y pół.

Kłoda podobna w długości, okrągłości maiąca łokci 4 y pół da tarcic całowek 36, na pół łokcia ſzerokości, co uczyni rat 3 y 3 ćwierci, lecz te wſzyſtkie miary nayłatwiey przez dyametr wymierzyć ſię mogą, dyametr zaś rozumie ſię półowa cyrkułu, y tak naprzykład: ieżeli dyametr ma calow 12, więc pierwſze y oſtatnie dwa cale, na opołki potrąciwſzy calowych tarcic będzie 8. Tym ſpoſobem z każdego drzewa wymiarkowana wielość tarcic być może, naypotrzebnieyſza do tartakow, które na warſztat daiąc, każdego wielkość drzewa, y z niego wielość tarcic, zapiſana u Ober-Strażnika być ma.

Pień dębowy, na łokci 2 tylko zdrowy, poſzczepany, zda ſię na klepki, rydle, liſztwy, kliny, goździe.

Pień dębowy, długości łokci 3 na łaty do przywiązywania ſzpalerow w ogrodzie, na cal grube, y na cal ſzerokie.

Pień dębowy, długości łokci 3 y pół na łaty do winnic, na cal grube, y na cal szerokie.

Pień dębowy, długości łokci 2 na łaty, grubości po linii 3, szerokości 15.

Ditto długości łokieć 1 y pół na klepki do antałow linii 6 grubości, cali 4 szerokości.

Ditto długości łokieć 1 y cali 2 zdrowego drzewa, na dna do tychże klepek zdatne, grubości linii 9, szerokości calow 4.

Ditto długości łokieć 1, na sztachety grubości linii 9, szerokości calow 3.

Ditto długości calow 18, zda się do iakiego użycia na cal grubości y szerokości.

Ditto długości calow 8 na kliny, grubości linii 6, szerokości tyleż mieć maiących.

Kloc długości łokci 2, okręgu calow 27 w swoim kwadracie, da łat calowek w kwadrat - - - - - 270.

Kloc długości łokci 2, okręgu łokci 2 da łat - - - - - 600.

Kloc długości łokci 2, okręgu łokci 2 y pół da łat - - - - 1000.

Kloc długości łokci 2, okręgu łokci 3, da łat - - - - - 1200.

Kloc długości łokci 2, okręgu łokci 3 y pół, da łat - - - - 1900.

Należy do tego y ta uwaga, ażeby na budowle drzewo wyznaczone, zaraz z kory odarte było: raz, że robakow gniazda zepsute tym sposobem zostaną, y toczenia drzewa zabronią, druga, że kora dębowa złożona, osobliwie Garbarzom przedana być może, brzozowa na dziegieć obrócona; a z innych drzew do maydanow salitrzanych, do ogrodow na inspekta, do gnoiownikow na zaprawę gnoiow bardzo użyteczna.

Belki spuszczane za granicę naypokupnieysze, sosnowe 18stki zwane, długości po sążni 8 maiące, szerokości po calow 18.

Maszty okrętowe także sosnowe, wysokości od sążni 18 do 24, a w cienkim końcu grubości od 20 do 24 calow.

Spiry albo poboczne maszty, wysokości od sążni 15 do 18, a w cienkim końcu grubości od 12 do 15 calow mieć maią.

Bale podobnież za granicę spuszczane powinny być dębowe szerokość ich wypada, podług szerokości dębu, grubość calow 4ry, długość naypospolitsza od 5 do 7 sążni.

Przy robocie balow, biią y klepki dębowe z mnieyszych sztuk drzewa, iedne oxeftowe, drugie pół-oxeftowe.

Lipy całkowite na snycerską robotę, y do handlu za granicę służą.

Włoſkich orzechow kloce, na oſady ſtint, y inne przednie roboty.

Bale z różnego drzewa, robią ſię także bukowe, y lipowe grubości na calow 4 lub 5, dębowe, klonowe, grubości po calow 3, ſzerokości po calow 6.

Blaty nie tylko dębowe, ale y z różnego być mogą drzewa, na pół cala grube. Brzoſty, y wiązy, grubości po półtora łokcia lub dwa przedaią ſię drogo na piaſty do kół, równie y na drągi do karet.

Drzewo na obręcze zdatney kłody dębowey daie obręczy - - - 144.

Kłod więc 7, daie obręczy 1008, które po dwa tuziny w pęk ieden ſkładaią do przedania.

Kłody bukowe calow 4 w koſtkę obrabiane od 6 do 10 ſtop długości na roboty ſtolarſkie. Na opał zaś ścinaiąc drzewo, użyteczniey zawſze w ſążnie układaiąc piłą przecierać, proporcya wielości taka być może.

Drzewo grube ſtop 2 y pół, wyſokie ſtop 18, da klocow potartych, część czwartą ſążnia.

Drzewo grube ſtop 3 y pół, drugie ſtop 12, da ſążnia część trzecią.

Drzewo grube ſtop 4, wyſokie ſtop 21, da ſążnia części 3.

Drzewo grube ſtop 6, wyſokie ſtop 27, da ſążni 2.

Drzewo grube ſtop 7 y pół, wyſokie ſtop 35, da ſążni 3.

Jeśli ſążnie cięte z drzew cieńſzych miarkować ſię maią: ta onych ieſt proporcya:

Drzewa ſztuk 900, grubego na calow 10, wyſokiego ſtop 20, da drew ſążni 6.

Drzewa ſztuk 900, grubego na calow 13, wyſokiego ſtop 25, da drew ſążni 8, y gałęzi na węgle ſążni 5.

Drzewa ſztuk 900, grubego na calow 15, wyſokiego ſtop 30, da drew ſążni 12; y gałęzi na węgle ſążni 4.

Drzewa ſztuk 100, krzaczyſtego na budowlę zpuſzczonego, dadzą drzewa opałowego z wierzchołkow y gałęzi ſążni 10.

Z drzewa tyleż w gęſtwinie roſnącego z wierzchołkow y gałęzi, będzie ſążni 7.

Co do Drew na wiązki.

Z drzewa ſztuk 900, wyſokiego ſtop 20, może być wiązek - - - - - 500.

Z drzewa ſztuk 900, wyſokiego ſtop 25, może być wiązek - - - - - 700.

Z drzewa ſztuk 900, wyſokiego ſtop 30, może być wiązek - - - - - 800.

o Sposobie palenia Węgli.

Węgle różne do różnych służące robot, iako to do kuchni, kuźnic, y topienia materyałow, gdy naypierwszą służą się do wszystkiey wygody potrzebą, naypilnieyszą też oraz w paleniu onych powinnyby ściągnąć zwierzchności attencyą, dotąd mało gdzie praktykowaną.

Palenie więc węgli potrzebuie dwoistey uwagi; pierwsza, żeby ta fabryka straty lasow nie czyniła, *2do.* żeby węgle dobre, trwałe y ogień gorący w sobie miały. Pierwsze więc koniecznie nastąpić musi, iak prędko te się tnie drzewo (iako to są: Sosny, Jodły, &c.) które z korzeni nieodmładzaiąc się obiecywać odrośnięcia podobnego dziedzicowi lasu niemogą, ale w lat 60, drugie równie być nie może, iak prędko te do tego użyte zostaie drzewo, które z swoiey natury węgiel zły nie trwały, y ogień nie gorący daie, przyłączyć więc za potrzebną rzecz zdawało mi się, tu niektóre w tey mierze w cudzych kraiach praktykowane obserwacye, a nayprzód.

Na węgle drzewo grubości calow 6, długości łokieć 1, lub półtora iest tylko zażywane. Stos więc drew szeroki łokci 4, wysoki łokci 2, długi łokieć 1 y pół, wydać

węgli powinien worow 4, w każdym rachuiąc funtow 125.

Z morga drzewa grubego na calow 6, węgli być może worow - - - 180.

Z gałęzi iednego drzewa ſtarego być może worow - - - - - - 3.

Z gałęzi 600, rożney ſtarości węgli być może worow - - - - 120.

Dębowe, bukowe, grabowe, iaſionowe, klonowe, węgle do kuchni ſą naylepſze, brzoſtowe, iaworowe, olſzowe, brzozowe, y z tarniny węgle, do rozpuſzczania kruſzcow, ſą naypożytecznieyſze, bo ogień maią naygorętſzy.

Z brzeziny węgle Konwiſarzom ſłużą.

Z wierzbiny, y liguſtru, do ſalitry robienia zażyte bywaią.

Generalnie zaś na wſzyſtkie te węgle, zażywaią ſię drzewa naygrubſze, iak 6 calow w okrągłości. Zbutwiałe y ſpruchniałe, cale na to nie ſą zdatne, gałęzie nawet z ſtarych drzew, ſkoro tę mieć wielkość będą, używane bywaią, zawſze pół-trzeciey ſtopy długości mieć maiące. Stos zaś 4 łokcie długi, a 2 łokcie wyſoki.

W Wrześniu y Październiku naylepiey węgle palić z wyſchłego drzewa, które ze 4 mieſiące w lecie ſchnąć powinno, a w zimie

naymniey 6 miesięcy. Powszechne ratowanie obrzucaią ieszcze popiołem, lub wzięta ziemią z potłuczonemi węglami zmieszaną, co do dobrego ich wypalenia pomaga.

Z drzew różnych uczyniona węgli proba.

Kosz węgli trzymać powinien funtow 35. Proporcya umnieyszenia węgli od drew iest: iak ieden do czterech.

Sosnowe y żywiczne wszystkie drzewa, zażywane nigdy na węgle być nie powinny, dla nietrwałości ognia w podobnych węglach.

Dębina gdy wyznaczona zostaie na węgle, zaraz z podobnego drzewa kora w Maiu zdięta być powinna, która rozdzierana całkowicie na bunty dzieli się. Z drzewa dębowego na węgle wyznaczonego sążni 6 bywa kory buntow 100, to tylko do uwagi należy: że chcąc bez szkody obdzierać z drzew kory, trzoda owiec osobliwie z wiatrem być nie powinna o krokow 300, lub 400, albowiem przymiot bliskości owiec iest ten, że kora od drzewa nie odstanie, y owszem zdaie się, że przywre.

O sposobie palenia Smoły.

Z pniow sosnowych y kłod zgniłych, w lesie ma być palona na dwor smoła. A że

piece nie ſą dla palenia iey równe, więc wydawſzy iedną na piec miarę, przytomnym wypalenia onego być ma Ober-Strażnik, żeby wiedział, wiele z każdego pieca wychodzić ma hołownikow, w każdym zaś hołowniku ma być ſprawiedliwych garcy 10.

Przy takowey probie, ma pilnie ſtrzedz Ober-Strażnik, ażeby ſmolarz piec takowy, co go na probę robić będzie, nakładał dobrze łuczywą ſmolną y ſuchą, nie kładąc w niego kawałka zgniłego drzewa; zażywaią bowiem tego ſmolarze ſpoſobu, żeby mały okazać wychod ſmoły, białym y nieſmolnym nakładać piec drzewem; y tak nieprzezorną zwodzą zwierzchność: Co równie ma ſię rozumieć, y o dziegciarzach.

Stępki do Szkut nie mnieyſzą czynią z Laſow użyteczność.

Szkuta 20ſtka potrzebuie ſtępki o ſążniach 17.

Ditto 18ſtka potrzebuie ſtępki o ſążniach 15.

Ditto 16ſtka potrzebuie ſtępki o ſążniach 14.

Dubaſy 14ſtowe, 13ſtowe, 12ſtowe, ſtępki potrzebuią o ſążniach 11, 10, lub 9 mnieyſze do mnieyſzych ſtatkow, koz, kozek, &c.

Szkuta 20ſtka potrzebuie maſztu wyſokiego ſążni 13.

Ditto 18ſtka potrzebuie maſztu wyſokiego ſążni 12.

Ditto 16ſtka potrzebuie maſztu wyſokiego ſążni 11.

Dubas 14ſtowy potrzebuie maſztu wyſokiego ſążni 10.

Ditto 12ſtowy potrzebuie maſztu wyſokiego ſążni 9.

Ditto 10towy potrzebuie maſztu wyſokiego ſążni 9.

Kozy, kozki, galery, potrzebuią mnieyſzych.

Te więc wſzyſtkie z drzew użyteczności, gdy y na intratę obrócone być mogą, ſą ieſzcze y inne pomnieyſze z laſow pożytki, które na handel ſłużyć mogą.

ARTYKUŁ IV.

O zyſkach z Laſow.

Dębina daie żołądź na ukarmienie świń.

Buczyna owoc na oley.

Drzewa fruktowe, gruſzki, iabłonie, śliwki, tarki, wiſznie, trześnie, na różne octy; iało-

wiec, iarzębina, kalina, bez, rodzą iagody zdatne na wódki, na octy, na powidła, y inne użyteczności ludziom służące, na lekarstwa, y ptasznikom na różne potrzeby ku wygodzie ludzkiey.

Orzechy laskowe oley daią wyśmienity.

Z orzechow włoskich farba dla stolarzow.

Drzewo szakłak na wysadzenie stolarskiey roboty.

Liście od drzew, iedne na farby, iako to olszowe, drugie na paszwę dla bydła, iako to w szczególności lipowe, brzozowe, a wszystkie wyśmienitą staią się rzeczą na gnoie do pól, y na zakład salitrzanego maydanu.

Soki brzozowe na octy y trunek dziwnie zdrowy, w Maiu.

Sok ciekący z iedliny, y modrzewow, terpetyną zwany, do wielu rzeczy lekarstw, pokostow, farb użyteczny.

Sosnina daie żywicę do pochodni, do smyczkow muzykantskich, do butelek zalania, do statkow wodnych wysmarowania, zalewania mostow &c.

Zywica iałowcowa na pokosty zdatna, y potrzeby lekarskie, pod imieniem Sanderaki, drogo się przedaie w aptekach.

Gąbka modrzewowa użyteczna na płynienie krwi, pod imieniem Agarycum, w aptekach drogo płacona.

Gąbka wierzbowa y z oſiny, goſpodarzom zdatna do ognia krzeſania.

Jemioły różne ſłużą na lepy ptaſznikom, dębowa ma lekarſkie ſkutki.

Puch wierzby złotey na poſłanie y prześcielanie zimowych ſukien używaią, w cudzych kraiach przędziony, materye daie.

Z ſitowia laſowego robią koſzyki.

Korzenia ſmolne do robienia ſmoły ſłużą, z chudſzych onego części zażywana bywa do wyſmarowania rzecznych ſłatkow, y upuſłow przy młynach, zowie ſię pakówka, iako wyżey ſpoſób palenia oney ieſt opiſany.

Popioły do potażow z grabiny, olſzyny, buczyny, leſzczyny, na nic zdatney palą ſię, łuczywa także z tychże korzeni robią ſię.

Mech zebrany wyſuſzony, y w kule powiązany, do budowli przydatny, y ogrodnikom do przewożenia drzewek, y obkładania w ogrodzie roślin delikatnieyſzych.

Z drzewa brzozowego, korę zwierzchnią dziegciarze obdzieraią na dziegieć, bez naruſzenia miazgi, kora znowu odraſta w Maiu obdzieraiąc.

Mrowiſka daią kadzidło, miłe y zdrowe w zapachu ſwoim.

Jagody różne, iako to: poziomki, maliny, porzyczki do ſmażenia na ſoki, y octy, z czernic ſok do farbowania używa ſię.

Grzyby różne, ſmarzdże w Maiu, rydze w Wrześniu, tartoſle na wioſnę poſiłkuią rozchod kuchenny.

Zioła w laſach, kwiatki różne, apteką dla zdrowia ludzkiego być mogą.

Ptaſtwa różne, iedne ku zabawie, drugie ku wygodzie wielorakiey ſłużące, równie użyteczność ſwoią ludziom ukazuią.

Pruchna ſame nawet z drzew, grunta twarde pulchnemi czynią, y do zakładow inſpektow, tudzież do maydanow ſalitrzanych dziwnie potrzebne.

Y ta wiadomość Ober-Strażnikowi ieſt użyteczna, wiedzieć iakie do czego drzewa zażyte być powinny.

Do wyſadzenia więc dróg publicznych zażywaią ſię dęby, topole, iawory, brzoſły, wiązy, iaſiony, klony, buczyna.

Na ulice pryncypalne mieyſkie y pałacowe, lipy, topole, kaſztany włoſkie, na partykularne drogi przez wſie, lub do ogrodow iarzębina, oſina, ſuchorzyna, czeremchy, iwina, morwy.

Po wſiach wierzby, y fruktowe drzewa.

Nad brzegami rzek, y grobel, wierzby, olchy, topole, morwy.

Nad kanałami, ſławami, y ſadzawkami, oraz y paſiekami, lipy, wiſznie, trześnie, y morwy, dla ryb y pſzczoł użyteczność przynoſzące.

Ogrody dzikie ròżnym drzewem zaſadzone być powinny.

Zwierzyńce także podobnemi, oprócz ſoſen zwierzętom nieprzyiemnych.

Knieyki dla ptaſząt, kaliną, ſzakłakiem, bzem, iarzębiną, krulzyną, złotąwierzbą, łoziną, leſzczyną, świdziną, klekuczką, hordowiną, czeremchą, y wilczym łykiem.

Drzew fruktowych naywiękſze zaſadzenie po laſach, do ſtaranności Ober-Straźnika, należeć będzie, do ktòrych przeſadzenia rydel używany być nie powinien, tylko motyka, tę oſtròżność zachowuiąc ieſzcze, ażeby tak drzewo wſadzać, iak było obròcone, znacząc na nim pułnoc y południe.

ARTYKUŁ V.

Powszechne służby Ober-Strażnika powinności.

1mo. Strzedz ma, ażeby nikt z włościan, ani obywatelów nie ważył się nigdy nowin w lasach dobywać.

2do. Ci, którzy pokryiomu smołę, lub dziegieć palą, nigdzie cierpieni być nie maią.

3tio. Zbieranie suchych gałęzi ubóstwu nie zbrania się, na które dzień ieden w tygodniu maią mieć wyznaczony, strzedz tylko, ażeby żaden z siekierą nie wchodził Strażnicy powinni.

4to. Drzewo na palenie węglow w 6ciu zimowych miesiącach zwiezione być ma, y składane na mieyscach nie dawno wyciętych, lub na polach blisko lasu.

5to. W częściach pod wycięcie nie podpadaiących, co rok rewizya nastąpić powinna dla zwiezienia wywrótów, ażeby przeszkody nie czyniły innym rość maiącym drzewom.

6to. Karby u Strażnikow porządnie porobione być powinny, na rodzay każdego tego

drzewa, które się w działach wycina, y na ich wydatek, ci zaś wszyscy przysięgli być skarbowi maią, wspólnie się znosząc na obronę y straż lasow.

7mo. Koleyno obieżdżać Strażników, iest powinnością Ober-Strażnika, a wykonywać to tak o nie regularnych godzinach, ażeby nie przyzwyczaiać ich być gotowemi na iedną, przez co utrzyma ich zawsze w czułości swoich powinności, iak prędko o czasie obiażdżki iego wiedzieć pewnie nie będą.

8vo. Na rapport co sobota stawać Strażnicy powinni u Ober-Strażnika, z doniesieniem mu, ieżeli iaka szkoda w lesie nie stała się; ieżeli uszkodzenia iakiego w granicach nie masz; ieżeli szturmy drzew nie powywracały; y wiele, y iakich, ieżeli grabież iaka wzięta nie została, czego, y od kogo, y oraz iaki wydatek nastąpił z lasu, każdego tygodnia; co porządnie wszystko, wykonnotowano mieć Ober-Strażnik powinien u siebie, y na raporcie miesięcznym to wszystko donieść, równie, iako y o posłuszeństwie dla siebie, y dozorze Strażnikow, ażeby przestępny zaraz na raporcie mógł być ukarany.

9no. Po-

9no. Polować w lasach bez osobliwego mego na piśmie pozwolenia, wszystkim generalnie zabrania się, iako też y chłopom stawiać żelaza, sidła, sieci, zatrzaski, kłody, y wilcze iamy kopać. Postrzeżone w tey mierze u chłopow w domach żelaza, lub sidła, maią być zkonfiskowane, y do P. Gubernatora odniesione.

10mo. Od 15 Lutego do 1 Sierpnia, nikomu strzelać ptakow żadnych w lesie nie pozwalam, równie iako y z psami polowania, od 1 Marca, do 1 Października. Ten zakaz y dla tych nawet służyć ma, którzy maią pozwolenie odemnie szczególne polowania; nigdy albowiem te rozciągać się nie może na czasy wyżey zakazane. Siatki stawiać, poły, lub z ptakiem na kuropatwy, y inne ptaki polowania, generalnie wszystkim zabraniam, y w każdym czasie.

11mo. Z gniazd ptaszych, wybieranie iaiec, młodych zaiącow po ogrodach łowienie, równemu iako y wyżey pod Artykułami 9tym y 10tym zakazowi podpada.

12mo. Broni żadney chłopom, y mieszczanom u siebie trzymać w domach gdy iest zabroniono, takowe przestępstwo gdy dopatrzone będzie od Ober-Strażnika y

Strażnikow, zkonfiskowaną strzelbę do Dworu oddawać obligowani zostaną.

13tio. Bębnienia w lesie, y hukiem, lub krzykiem wystraszenia z lasu zwierząt naymocniey także zakazuie się, równie iako y psow chowania po domach chłopskich, y folwarkach Administratorom zdatnych do myśliwstwa. — Co gdy zostanie od Ober-Strażnika postrzeżone, zaraz ma być na raporcie donieśionym.

14to. Regulament opału gruntowego, iest zawsze moią ręką podpisany; do tego więc Ober-Strażnik stosować się będzie powinien, z wydatkiem tygodniowym: oprócz czego nikt tey expensy pomnożyć większą wielością nigdzie mocy nie ma.

15to. Cegielnia y browar, że maią także pewny zamiar odemnie wyznaczony, wielości swoiego rozchodu, strzedz będzie Ober-Strażnik, ażeby się zadosyć woli moiey stało, żeby nikt więcey nic nie brał, nad to co ma sobie wyznaczonego.

16to. Regestr porządnie powinien Ober-Strażnik zapisywać po imieniu, y wsi, którzy chłopi odwodzą swoie powinne łążnie; dla tego, ażeby wiedzieć przy końcu roku, czy wszyscy tey powinności zadosyć uczynili.

17mo. Zawsze o Swiętym Michale będzie generalna czyniona przezemnie dyspozycya całey expensy lasu, od Października do ostatnich dni Lutego nastąpić maiącey: a gdy się znaydować nie będę, regestr potrzebney expensy lasu przesłać Ober-Strażnik do mnie iest obligowany, gdzie się na ow czas znaydować będę.

18vo. Przy trzebieniu nawet lasow na pola dworskie, dopatrzy Ober-Strażnik, y tam być powinien, ażeby ten porządek drzew gatunkowania tak był zachowany, (iako się wyżey rzekło) przy cięciu działow z dozorem, ażeby pniow wielkich w roli nie zostawiano, ażeby młode drzewka nie ścinane, ale z korzeniem były wyrywane, starsze po wycięciu wierzchow, y obkopaniu około, wyważone zostawały, naygrubszego drzewa pnie korczowką regularną wykopywane były. Dziczki fruktowe y iarzębiny ostrożnie do przesadzania z korzeniem wyięte, y na iedno mieysce składane zostawały. Dębiny, iedliny, sosnina, tak młoda iako y zdatna na budowlą, ażeby nie były, na sążnie y opał wraz z innemi cięte, ale zostawiane w swoim mieyscu, y ucaleniu, do czasu zażycia ich potrzeby, zachowuiąc to zawsze,

ażeby pòki tylko karczowanie pól dworskich robić się będzie, z tych micysc expens na opał po folwarkach zasłąpiona była, nie tykaiąc nigdy ułożonych sążniow. Zła więc w tey mierze, y nie podług przepisow niedbała robota, niedopatrzności Ober-Strażnika przepisana będzie, y naganę swoią znaydzie.

19no. Rzemieślnicy różni z miasta, iako to: kołodzieie, stelmasi, rzeszotnicy, bednarze, węglarze, smolarze, dziegciarze, żadnego do lasu wstępu mieć nigdy nie powinni, pod surowym zakazuię warunkiem.

20mo. Bliśko bud y budynkow Strażnikow, wilcze iamy porządnie być maią porobione, a drugie pod wsiami na przechodach, a co wpadnie lisow, lub wilkow, do skarbu oddawano być ma; a ścia z tych zwierząt skòra, dostawać się będzie temu, ktòry pięć skòr z podobnych zwierząt przyniesie.

21mo. Grabieże zdarzone oddawane być maią od Strażnikow Ober-Strażnikowi, ktòry ma im dawać na to kwity, z wyrażeniem iaka grabież nastąpiła, y od kogo; oczym wzaiemnie ma raportować Ober-Strażnik na Sessyi pierwszey tygodnio-

wey, ſam nigdy nie maiąc mocy żadney grabieży wracać, bez wiedzy moiey.

Za każdą grabież złoty ieden Strażnikom nadgrody, co iey dopatrzą, wyznaczam; każdy więc taką grabież przynoſzący Strażnik, nieodwłocznie zapłacony być ma, a Ober-Strażnikowi połowa zaiętey grabieży doſtawać ſię będzie.

22do. Zaleca ſię czułey dbałości Ober-Strażnika, ażeby na raportach tygodniowych ſwoich, kwity pod datami porządnie w kſiążkę Strażnikom zapiſywał, y ſobie rewerſalnie żeby też kwity miał adnotowane, dla pokazania na raportach mieſięcznych mnie, lub w niebytności moiey P. Gubernatorowi.

23tio. Żywica, grzyby, rydze, orzechy, ſoki brzozowe, klonowe, iodłowe, ſoſnowe, y wſzyſtkie frukta y iagody, iakie ſię w leſie zbiorą, takie odnieſione do ſkarbu być maią.

24to. Cena drzewa ze pnia, tu ſię łączy, ale nie dla tego, żeby użyta być kiedykolwiek ſamowładnie od Ober-Strażnika miała, lecz ſzczególnie żeby była wiadomość ceny w czaſie, gdyby kiedykolwiek moia własna, na przedanie naſtępowała dyſpozycya.

25to. Przy końcu roku to iest: przy zamknięciu lasow kwity wszystkie pod datami ułożone oddać ma Ober-Strażnik, tak moie, Gubernatorskie, iako dozorcy fabryk, na potrzebę tartaku, dozorcy hamerni na węgle odbierane, y od tych wszystkich, ktòrzykolwiek mieli wyznaczoną do lasow expens.

Ten więc cały porządek lasow, y powinności Ober-Strażnika, gdy się iego exekucyi podaie, zapewnionym go mieć skarb chce, o niezawodney wuzięczności za wierne, życzliwe, y pilne urzędu iego sprawowanie.

ARTYKUŁ VI.

Opisanie powinności Strażnikow.

Strażnik przysięgły na wierność Bogu y skarbowi, zachowywać się ma w trzeźwości, pilności, y posłuszeństwie, doglądaiąc tak szczerze lasow, żeby naymnieysza w nich szkoda nie była.

Jeden drugiemu ma być na pomocy, a nayszczegòlniey strzedz tych wydziałow, które

pod wycięcia dyſpozycyą podpadną, ażeby w nich podług rozporządzenia Ober-Strażnika, drzew gatunkowanie iak nayłepiey zachowane było.

Wiadomy być powinien Strażnik granic laſowych, nie tylko ſwoich, ale y innych kwater, dla oſtrzeżenia ieden drugiego o całości laſow: albowiem którenbykolwiek widział ſzkodę iaką, lub z ludzi obcych pełnioną, lub też przez którego niecnotliwego Strażnika, a znać o niey ſkarbowi nie dał, rokiem kaydan karany zoſtanie.

Co dzień obchodzić Strażnik powinien z przezornością kwatery ſwoie w laſach wydzielone, przechodząc w poprzek y wzdłuż, oſobliwie miarkuiąc porę, czas, y mieyſce nayſpoſobnieyſze do ſzkody czynienia; więc naybardziey w te czaſy pilnować należy, a złapawſzy złodzieia, zagrabić go powinien, do zwierzchności oddać, y wziąć złoty ieden nadgrody ſobie od ſkarbu uſtanowioney, za cnotliwe ſwoiey funkcyi ſprawowanie.

Żaden Strażnik, przekupnią, przyiaźnią, ani datkiem od nikogo uwodzić ſię nie ma, ale przytomną maiąc ſwoią przyſięgę, tę dochowywać wiernie, poczciwie, y bogoboynie Bogu y ſkarbowi powinien, donoſząc regularnie zwierzchności o każdey ſzkodzie. —

Grabież zaś Ober-Strażnikowi oddaiąc, upomnieć się o kwit od niego na piśmie powinien, y ten na pierwszey Guberniowey Sessyi prezentować równie, iako y karby wydatku drzewa miesięcznego, lub w lasach, na iakie potrzeby obdzielonego.

Ognia podróżnym wzniecać, z lulkami po lesie chodzić, pożary dzieciom y pastuchom zakładać, wici, y powrozy z kory kręcić, węgle, smołę, y dziegieć palić, soki z drzew wypuszczać, z iak naywiększą maią strzedz pilnością; bo te rzeczy zdarzone, skoro nie pilność Strażnika ukażą, karę dworską ściągną rocznemi kaydami y plag 50.

Przy układaniu drew sążniowych strzedz maią, ażeby miara w nich zupełna zachowana była, y żeby nie z łupanego drzewa, ale z okrągłakow układane zostały.

Zywica, grzyby, rydze, orzechy, soki brzozowe y klonowe, różne frukta y iagody, od Strażnikow zbierane być maią, y Dworowi odnoszone.

Jamy na wilki y lisy przy swoich domach y budach porządnie mieć wykopane Strażnicy powinni; a co wpadnie zwierza, odnoszono dworowi być ma, z których piąty zwierz w nadgrodę ich dozoru oddawany im będzie.

Rów że ma być wykopany około każdego lasu przy granicy, według szerokości y głębokości w dyspozycyi Ober-Strażnika wyznaczony, gdy więc takowy będzie od którego Strażnika robiony, za każden sążeń 6 groszy zapłaty dostanie.

Zadnemu Strażnikowi chować bydła nie pozwala się, ani chowania psow zdatnych do polowania, szczególnie chyba kondlow, dla obrony swoiey y lasu.

Kosić trawy po lesie, dobywać pola Strażnikom pod naywiększą karą zabrania się: szczególnie używaiąc tego placu, ktòren mu od zwierzchności skarbowey wyznaczonym będzie.

Przysięga Strażnikow.

Ja NN. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Tróycy Swiętey Jedynemu, iako lasu wiernie y pilnie strzedz będę, szkody żadney nie dopuszczę, datkiem, obietnicą, ani sam przez siebie, ani przez żonę, dzieci, y przyiacioł, uwodzić się nie dam, co obaczę z krzywdą skarbu, donieść nie opuszczę, y wszystkie przykazy, iak naypilniey zachowam. Tak mi Panie Boże dopomoż.

TAXA

Do przedaży Drzewa ſłużąca, ieżeliby te być miało kiedy przedawanym.

Sztuki.

1	Sosna na bortnice - - -	zł. 30. —
1	— na ławy do ſzkut -	zł. 20. —
1	— na tarcice po ſążni 5, a w końcu calow 14 - -	zł. 4. —
1	— na budowle w ſążni 5, a w końcu cali 12 - -	zł. 3. —
1	— z zarośli na bruſy, lub do budowli - - -	zł. 2. —
1	— na krokwie w ſążni 5 -	zł. 2. —
1	— w ſążni 3, calow 12 -	zł. 1. —
1	— ſucha z pnia - - -	zł. 2. —
1	Jodła na cembraty - -	zł. 4. —
1	— na gonty y tarcice -	zł. 2. —
1	— od ſążni 5, calow 12 -	zł. 1. —
1	— od ſążni 4, calow 8, na krokwie - - - -	gr. 20.
1	— ſucha z pnia - -	zł. 1. —
1	Kopa żerdzi iodłowych -	zł. 10. —
1	— tykow iodłowych na chmiel	zł. 2. —
1	Wòz kołow iodłowych - -	gr. 20.

Sztuki.

1 Osina większa na koryto - zł. 2. —
1 — mnieyſza na niecki - zł. 1. gr. 15.
1 Klon na ſążni 5, calow 18 - zł. 3. —
1 — na ſążni 4, calow 10 - zł. 2. —
1 Wòz kloniny drobney - zł. 1. gr. 8.
1 Jaſion na ſążni 6, calow 18 - zł. 4. —
1 — na ſążni 4, calow 12 - zł. 3. —
1 Brzoſt na ſążni 5, calow 12 - zł. 4. —
1 — na ſążni 4, calow 10 - zł. 3. —
1 Grab na ſążni 5, calow 12 - zł. 4. —
1 — na ſążni 4, calow 10 - zł. 3. —
1 Olcha na ſążni 6, calow 15 - zł. 2. —
1 — na ſążni 5, calow 12 zł. 1. gr. 15.
1 Kopa żerdzi oſikowych, lub olſzowych - - - - zł. 6. —
1 Kopa łat oſikowych, lub olſzowych - - - - zł. 3. —
1 Wòz żerdzi oſikowych, lub olſzowych - - - - zł. 1. —
1 Wòz tykow oſikowych, lub olſzowych - - - - gr. 20.
1 Wòz kołow oſikowych, lub olſzowych - - - - gr. 15.
1 Wòz chruſtu łozowego - - gr. 8.
1 Wòz obręczy laſkowych większych - - - - zł. 1. gr. 8.
1 Wòz obręczy laſkowych mnieyſzych - - - - - zł. 1. —

Sztuki.

1 Kopa obręczy na czopy - zł. 15. —
1 Kopa płozow do ſań - - - zł. 30. —
1 Brzoza na piaſty, lub na płachy zł. 2. —
1 Słup z leży od ſążni 2 - - gr. 15.
1 Ul na pſzczoły - - - zł. 1. —
1 Wòz łuczywa ſmolnego - zł. 1. —
1 Wòz drew olſzowych ſuchych - gr. 10.
1 Wòz drew ſoſnowych z leżakow gr. 10.
1 Wòz drew olſzowych, lub brzozowych z pnia - - - gr. 15.
1 Kopa dranic z leżakow - - zł. 1. —
1 Kopa gontow - - - - gr. 10.
1 Od drzewa na iedną parę kół - zł. 1. —
1 Od drzewa na ieden wòz proſty zł. 2. —
1 Wierzch drzewa wielkiego - - gr. 15.

ARTYKUŁ VII.

Opiſanie użytku różnych Drzew Kraiowych.

Pierwſzey wielkości Drzewo.

BUK. (*po łacinie Fagus.*) Wielkie, piękne, dorodne, y mocne drzewo, nie mieſzaiące ſię w leſie poſpolicie z innych drzew rodzaiem. Trwa lat kilkaſet w leſie, zdro-

we, gdy ieſt ſuche, łatwo ſię wzdłuż pada, dla tego ciężkie ieſt do ſpuſzczania w mieyſcach kamieniſtych. Na wyſadzenie dróg zdatne, y na mieyſca cienia potrzebne, bo robactwo liściu iego nie ſzkodzą. Czołna drążą w wielkich klocach tego drzewa, na rzekach niektórych. Na poiazdy okrętowe y fliſowſkie, na rudle ſternicze bywa zażywane. Drągi mocne do karet, dzwona u kół z niego bywaią robione. Lawety do armat, które w wilgotnych mieyſcach poſtawione, dłużey iak inne drzewa trwaią. Stolarzom na ſtołki, łóżka, ſtoły, mianowicie w mieyſcach gdzie ſtół myty często białym być trwale powinien. Tokarzom do wielu robot, ſzewcom na trwałe korki, powſzechnie bywa zdatne. Na opał ogień z niego trwały, y wielość daie węgli. — Frukt daie oley orzechowemu podobny, wiele iednak iedząc, głowy zawrót ſprawuie; powiadaią iednak, że przeſmażony z ſkórką chleba, traci ten ſwóy zły przymiot. Wieprze temi fruktami mocno ſię tuczą, w ieſieni zbieranemi z nich orzeſzkami y przez zimę w ſuchym piaſku zachowanemi zaſiewaią ſię na wioſnę laſy, gleiowaty grunt łubią, głęboko ſiać ich nie trzeba, tylko broną przywlec.

BRZOST. *(Ulmus.)* Drzewo piękne y użyteczne, do tego wſzyſtkiego gdzie mocy trzeba. Z niego więc robią praſsy, pompy, rury do wòd, na ſtelmaſkie y kołodzieyſkie roboty do wſzyſtkiego użyte zoſtaie, na ſtolarſkie zaś nie ieſt zdatne, bo ſię ſkręca, y częſtokroć od robactwa bywa toczone, dla czego y na budowle nie dobre. Pomnaża ſię z latorośli, y przez zaſianie, zaraz tym naſieniem, które opada, ieſzcze przed zimą, zaraz na wioſnę wſchodzi, a ſłomą lub liściami gdy weſzłe drzewka od upałow ſłonecznych ochronione zoſtaną, daią wielorakie y oſobliwſze brzoſtow rodzaie: w pulchney ſuchey ziemi lubi być zaſiany.

CZEREMCHA. *(Frangula.)* Piękne wyſokie y dorodne drzewo: iednak lekkość y kruchość tego drzewa nie do wielu rzeczy robi go zdatnym. Do prochu robienia zażywaią go. Jagody ptaſtwo nęci do mieyſc tych, w ktòrych te drzewa ſą zaſadzone. Kóra mocno laxuie y womity ſprawuie, wiązki na opał kominow, robią z niego w cudzych kraiach dla obfitości węgla, lubi grunt gliniaſty y wilgotny, z latorośli odiętych od korzenia, pomnaża ſię y z naſienia.

Czereśnia. (*Cerasus major.*) Wielkie piękne y dorodne drzewo, gęste, twarde czerwoniawe, y mocne daie się przednie polerować, dla tego od stolarzow y tokarzow, mocno do wszystkich robot używane. — Tarcice więc z niego potarte, kosztowne są w przedaży, z łatwością gnie dla żołn, które dziubać go lubią, y dziurą przez nich wydrążoną, z deszczow woda raz zaciekła, do zgniłości całego drzewa iest przyczyną. Póki iednak cokolwiek ma w sobie kory, nie usycha całe, ziemia każda iest mu zdatna. Ulice tym drzewem zasadzone, piękny widok czynią, iagody z niego na wiele chorob słaią się lekarstwem, y do wielu użycia w gospodarstwie służą, przyiemny, smaczny, y zdrowy dawaiąc owoc. Z latorośli pomnaża się, byle tylko zaraz w ziemię wsadzone były, skoro są od drzewa odięte, sieią też y pestki, w ziemi pulchney inspektowey.

Dąb. (*Quercus.*) Naywiększe, naymocnieysze, y nayużytecznieysze drzewo: żaden rzemieślnik, żaden warsztat bez niego obeyść się nie może. Okręty, młyny, śluze, hamernie, potrzebuią go. Belki, klepki, z niego biią. Kora garbarzom y ogrodnikom potrzebna. Sieci umalowane nią dłu-

żey trwaią. Zołądź do wielu rzeczy służy. Z gałęzi palone węgle są naypożyteczniey-sze. Cieśle, bednarze, stolarze, tokarze, węglarze, ustawicznie do robot potrzebnią go. Ulice, zwierzyńce niemi usadzone, piękny widok czynią. Lat kilka zatopione w wodzie, do Hebanu staie się podobnym. W aptekach drzewo dębowe, liście, y frukt iego, do wielu lekarstw użyte bywa. Pomnażaią się dęby przez zasianie żołędzi, które w piasku zachowane być maią całą zimę, a na wiosnę posiane, odgrzebywać tylko ich trzeba w Styczniu; ieżeli obaczą się suche, y latorośli nie wypuszczaiące, na ten czas polać trochę trzeba piasek, w którym leżą. Z mieysc gorzystych dęby są mocnieysze a kruchsze z ziziny.

DEREN. (*Cornus.*) Wysokie drzewo, ale rzadko grube znalezione bywa, gęsto bardzo zarasta, dla tego na gabinety y szpalery ogrodowe dla chłodu y cienia od niego dawane szczególniey użyteczne. Twardość tego drzewa daie go używać na wszystkie rzemieślników naczyń osady. Szczeble do drabin, osie do karet, dla mocy y pewności nie złamania szacowne są. Dla prostości gałęzi, laski piękne z niego robione bywaią. Owoc smaczny, trunek z niego robiony

iest

ieſt dobry. Na wyſadzenie ulic, te drzewo ieſt ozdobne, dla okrytych bardzo pięknych z wierzchu koron. Z łatwością ſam ſię pomnaża przez latorośle, y przez zaſianie fruktow.

Głog. *(Spinoſa Sylveſtris.)* Dorodne piękne drzewo, ktòre zapachem ſwoich kwiatow w Maiu, a w ieſieni ozdobnością ſwoich fruktow, y przynętą dla ptaſtwa rożnego ieſt ſzacowne. Żywe płoty z niego bywaią robione. Wapniarze zażywaią tego drzewa na palenie wapna, dlą ognia iak mniemaią trwalſzego y gorętſzego. Pomnaża ſię z latorośli, y przez zaſiewanie: gdyby iednak kto chciał użyć na płoty żywe, trzebaby śrzodkiem zaſiewać ianowiec, po między dwòma zaſiewami głogu, ażeby ten oſłaniał od ſłońca wſchody młode głogu, nie lubiące upałow.

Jasion. *(Fraxinus Excelſior.)* Proſte y wyſokie drzewo, proſto w gòrę roſnące, giętkie, póki tylko ma w ſobie ſoku. Od ſtelmachow używane bywa na drągi do wſzelkich powozow robią z niego drabiny, oſady, do naczyń rzemieślniczych, ſtołki, y inne grubſze ſtolarſkiey roboty ſztuki, na cieńkie iednak nie zda ſię, bo ſię ſkręca, choćby nayſuchſze zażyte było. — Nay-

trwardſze drzewa do powozow z tych maią być iaſionow wybrane. Które w laſach gęſtych roſną: bo te które oſobno, kruchſze ſą, na żadną budowę być te drzewo nie może, bo robactwo zwykło go toczyć, to ſię ma rozumieć y o liściach, na których zwykli oſiadać muchy *cantarides* zwane, y ſmrodem ſwoim ſmrodliwym zarażać te ulice, lub mieyſce, które oſadzone iaſionami zoſtaie. Dla tego koło domow ſadzić zwyczaynych iaſionow ſtrzegą ſię, chyba te, co kwiat maią, bo ten rodzay, od tych much zarażony nie bywa. Kora y drzewo do lekarſtw w aptekach ieſt użyta: powiadaią, że kto prątkow z tego drzewa do wykałania zębow używa, od bolu ich uwolnionym zoſtaie. Dawni Autorowie piſzą: że węże y inne ziadliwe beſtye, pod cieniem liści iaſionowych znaydować ſię nigdy nie mogą. — W ieſieni zebrane naſienie, y zachowane w piaſku przez zimę, zdatne będzie do zaſiania w Marcu, lubi grunt nie zbyt ſuchy.

JODŁA. (*Abies.*) Piękne bardzo y zdatne na wſzyſtko kraiowe drzewo, budowa z niego naylepſza, iuż to na ściany, belki, dyle, y różne tarcice &c. Maſztowina z niego ſię robi do małych ſtatkow. Muzykanci

do rożnych instrumentow roboty, zażywaią go. W ogrodach w ulicach zasadzone bywaią, dla tego naywięcey, iż y w zimie zieloność swoią zachowuie. Żywica z niego ciekąca drogo się przedaie pod imieniem Terpetyny, grunt lubi piaskowo-tłusty. — Zasiewaią się temi drzewami lasy, mieszaiąc nasienie z owsem, ażeby tak prędko od wiatru porywane nie zostawało.

Jawor. (*Plantanus.*) Piękne wysokie drzewo do wszelkiey stolarskiey, stelmaskiey, y tokarskie roboty zdatne, drogi y ulice nim zasadzone, piękny daią widok, z łatwością pomnaża się z latorośli y nasienia.

Iwina. Dorodne drzewo, miękkie y czerwonawe, koszykarze na prątki do koszykow używaią go, daie się przesadzać z łatwością, mokry grunt lubi.

Kasztan. (*Hippocastanum.*) Piękne dorodne y ozdobne drzewo, do niczego nie zdatne dla swoiey miękkości, na wilgoci prędko gniie, szczególna więc użyteczność iego iest z kasztanow, z których krochmal na wiele rzeczy iest zdatnym, nie mniey iako y popioł, z tego drzewa palony. Owce kasztanami temi żywią się chciwie, iako też y krowy, dla których pokarm ten, nie iest szkodliwy. Do wysadzenia ulic, nie po-

winienby być użyty, bo w Maiu od chrząszczow y liszek z liści, często ogołoconym zostaie. Spoczynek oraz pod tym drzewem, nie zawsze iest dobry, w czas opadaiących kasztanow, które na głowę padaiąc, przypadki złe zrobić mogą; szczególnie więc zasadzaią się wiosenne promenady, gęsto dla pięknego widoku, albo w ogrodach, także obszernieysze y wolne od publicznych przechodow mieysca, napełniaią niemi.

Lotus. (*Celtis.*) Zagraniczne drzewo, z łatwością u nas przyimuie się, y w gruncie zimuiące, piękne y dorodne drzewo, osobliwie rzadkie dla swoiey giętkości, z którego drągi do powozow tak uginaią się, y taką lekkość czynią, iakby na resorach były, równaiąc się do rogu wielorybiego: dla tego laski, ręple do fuzyi, wętki, bicze stangreckie, z niego robią, y to wszystko, co giętkości potrzebuie. Frukt iego ptaszki lubią, ozdobne iest na zasadzenie ulic, z łatwością wschodzi, zasiane gdy zostaie w tłusto-wilgotney ziemi.

Lipa. (*Tylia.*) Wysokie y ozdobne drzewo, białe, lekkie y miętkie, na wszystkie roboty snycerskie zdatne. Robactwo nigdy go nie toczy. Tokarze, stolarze czasem, na lekkie

roboty używaią go. Kora iego na wici, bardzo ſię drogo przedaie: dla tegó po ścięciu lipy w wodzie kłaść ią trzeba, ażeby kora od niey odſłała. Liście chciwie iedzone od bydła zoſtaie, dla tego łaſy lipowe ſtrzeżone być maią, ażeby paſtwiſka w nich nigdy nie pozwalać. Przy paſiekach zaſadzenie lip koniecznie potrzebne, bo te ſzczególną pſzczołom daią do ich roboty miodu pomoc. Kwiat lipowy iak harbata używany, wſzyſtkie ſłabości mozgu y głowy leczy, używany ieſt y na wſzelką chorobę, z znaczną pomocą. Frukt y liście, nie mniey zażyte w aptekach doſławaią na różne choroby. Po ścięciu dużey przy ziemi lipy, korzeń ſkoro przykryty ziemią zaraz będzie, puści wiele latorośli, które dadzą mnoſtwo drzew młodych y mocnych, do przeſadzenia lubią ziemię tłuſtą piaſkowatą.

Modrzew. (*Larix.*) Dorodne drzewo tłuſte, żywicą napełnione, y dla tego do budowli bardzo zdatne, bo przez operacye ſłońca, gdy ta na wierzch wyciągniona zoſtaie, robi ſię z niey na kſztałt pokoſtu, który nie dopuſzcza, ani pſuć ſię drzewu, ani wiatrom przeyścia nie daie. Do czego ſoſnowe drzewo bywa użyte, do tego y modrew,

oprócz maſztowiny, na którą nie ieſt zdatnym. Zywica z niego płynąca, ieſt także terpetyną zwaną, zażywana na różne w aptekach lekarſtwa. Gąbka iego pod imieniem zwana *Agaricum*, na płynącey krwi zatamowanie, na przecięcie nie oſtrożnie arteryi ſzczególnym ieſt lekarſtwem. Zaſiewaią ſię modrzewy, tak iak ſoſny, lub jodły z naſienia w ſzyſzkach będącego.

ORZECH WŁOSKI. (*Nux Juglans.*) Piękne, dorodne y użyteczne drzewo, ale na tęgie zimy u nas nie trwałe, ani w laſach naſzych poſpolicie znayduiące ſię. Dobre ieſt na śruby, rudle okrętowe, karety y wſzyſtkie ſtolarſkie roboty, a na oſadę ſtrzelby ſzczególniey potrzebne. Orzechy dawaią wyborny oley, wodkę z nich pędzą, ſmażą w cukrze, y ſurowe iedzą. Z liściami przegotowana woda, ſzerści dopomaga roſnąć na koniach, broni ich od bąkow y much, leczy parchy, gdy gąbką umoczoną ścierane będą. Farba na drzewo robi ſię z łupin orzechowych, bardzo dobra, y od ſtolarzow użyta. Pomnożone inaczey te drzewo być nie może, tylko przez zaſianie. Ulice piękneby z niego były, gdyby zima każda wytrwać im pozwoliła.

OSINA. (*Tremula.*) Drzewo dorodne, ale na nic nie zdatne, zbyt ieſt miękkie, robią z niego drewniane różne naczynia, iako to: miſki, niecki, &c. w każdym gruncie z łatwością rośnie, zcięte raz nigdy ſię nie odmładza, tak iak wierzba z ok pomnaża ſię.

OLSZYNA. (*Alnus.*) Piękne wodne drzewo, rośnie w każdym mokrym gruncie ieſt lekkie, koloru czerwonego, y do roboty łatwe. Pale bite z niego pod moſty, groble tak trwałe, iak y dębowe. Na ſtołki, ſtoliki, drabiny, używane od ſtolarzy, którzy dawaią mu iaki chcą kolor. Stelmaſi potrzebuią go także, paſztetnicy, piekarze, hutnicy, do piecow ſwoich, radzi go maią na opał. Kapeluſznicy y farbiarze, kory iego używaią na farbowanie czarno, powrożnicy potrzebuią iey na powrozy do ſtudzien, w rudniach węgle z 10-letney olſzyny nayſporſze ſądzą do roboty, na ſtodów ſuſzenie, na opał kominow nayzdatnieyſze. Liście farbuią żółte w wodzie gotowane, y ogrody nią zkrapiane od liſzek kapuſtę zachowuią, do aptek kwiat, liście, y kora, zażyte bywaią. Podkrzeſywaią ſię olchy, co lat dziewięć, z których gałęzi, opał zawſze łatwy, tey tylko attencyi potrzebuie, ażeby zadzierow nie robić, ani

w koronie nie tykać gałęzi pryncypalnych śrzodkowych, mnoży ſię z ok.

SUCHORZYNA. (*Populus alba.*) Wyſokie y piękne drzewo, zdatne na zaſadzenie dròg, podkrzeſywane gdy bywaią, w czas gdy gałęzie na trzy palce grube ſą, roſną w gòrę bardzo ſporo, byle zadzierow nie robić, na łaty zdatne ieſt, bo będąc miękkie, gontarze ſię nie pſuią. Snycerze zażywaią tego drzewa iak lipiny, na opał nie zdatne; z pęczkow liści iego, robi ſię maść topolowa na wiele rzeczy zdatna. Z latorośli z łatwością przyimuie ſię.

SOSNA. (*Pinus.*) Wielkie y użyteczne drzewo, na wſzyſtkie do budowania okrętow potrzeby. Maſzty do naywiękſzych z tego drzewa ſą brane, na budowlę ſzczegòlniey zażyte. Stępki do ſzkut, łaty, belki, tarcice, młyny, ſzkuty, tego drzewa potrzebuią, które żeby było w ſwoiey mocy, lat 60, lub 80 potrzebuie. Kora iego utłuczona tak ieſt użyteczna, iak dębowa. Pień y korzeń daią ſmołę. Żywica pod imieniem terpenteny do wielu rzeczy przydatna, ktòra dopiero w lat 25 cieć zaczyna; ſame ſię zaſiewaią. Gdyby zaś kto ich chciał zaſiewać, w Liſtopadzie y Grudniu robić to powinien: przeſadzone rzadko ſię przyimuią,

atoli w Lipcu y Sierpniu gdy to ſię robi, łatwiey ſię udaie, ſtrzedz tylko trzeba, żeby śrzodkowego nie naruſzać korzenia.

Swirk. *(Epicias.)* Tego drzewa przymiot ieſt taki, iak y ſoſny, oprócz że na maſzty używany nie bywa.

Topola. *(Populus nigra.)* Piękne, mocne y ozdobne wodne drzewo, w ſwoiey naturze y użyteczności do ſuchorzyny zupełnie podobne. Włoſka topola, tenże ſam ma przymiot, co 9 lat podkrzeſuie ſię tak, iak olſzyna, y tak ſię pomnaża iak ona.

Wierzba. *(Salix alba.)* Piękne, wyſokie, wodne drzewo, żadne pożyteczniey ſze nie ieſt na opał wſiow, bo prędko rośnie, y co 3ci rok obcinane korony być mogą. Ogień daie mocny y żywy: do zaſadzenia wierzbowego laſu, zimą laſki przygotować ſię powinny po 5 łokci wyſokie, które końcami w wodzie do wioſny wſadzone być maią: na końcu zaś Kwietnia, zkiełzem przyciąwſzy końce, też ſame, co w wodzie byli, y w dziurach przygotowanych odległych po ſtop 9 ſadzą ſię, wprzód te dziury robiąc innym kołem głębokie na łokieć, w które potym ſadzą ſię wzwyż wyrażone wierzbowe koły.

WIĄZ. *(Orme Tortillan.)* Te drzewo we wszystkim podobne do brzostu, gdziekolwiek tęgiego, y nie szczepaiącego się potrzeba drzewa, tam wiąz, lub brzost iest zażyty. Drżeń iego tak iest twardy, że stelmasi na głowę do kół wybieraią tey wielkości, iakiey trzeba, y na ten czas podwóynie drożey, to się koła płacą. Dzwona do kół, wiązowe lub brzostowe są naylepsze. Prasy, pompy, rury, niektóre do młynow sztuki z niego robione, bywaią naymocnieysze, pomnaża się tak, iak brzost.

Drugiey wielkości Drzewa.

AKACIA. *(Robinia.)* Drzewo zagraniczne, tu u nas pomnażaiące się, rośnie bardzo sporo y gęsto, liście y groszek dla koni y krow miłą iest strawą, którym się bydło bardzo tuczy, a w krowach mleko pomnaża. Dróboraz wykarmiony być nim może, powiadaią, że w czasy głodnieysze ten groszek służył, y na mąkę na chleb, zdrowy dla ludzi uboższych.

Bez. (*Sambucus.*) Na płoty żywe drzewko zażywane, y na okrążenie mieyſc od bydła ſtrzeżonych. Zapach bowiem tych liści oddala bydło, y od zepſucia tych mieyſc broni, korzenie ſtarych drzew bardzo twarde, żółtawe, do wielu robot tokarzom y grzebieniarzom zdatne, robią z niego poſpolicie łokcie, iako z naytrwalſzego drzewa. W ogrodach koło domów, y w dzikich promenadach zaſadzać go trzeba: bo raz, że różne ptaſzki na frukt ſwóy zanęca, ale też y daie do lekarſtw wiele użyteczności. Kwiat, y powidła z iagod na wielorakie ſłużą choroby. Zaſadzenie iego łatwe, bo przez oka, y przez latorośli przyimuie ſię, y przez zaſianie oraz pomnożone bywa.

Brzoza. (*Betula.*) Piękne y ozdobne drzewo, białe y lekkie, póki młode giętkie, ſzczególniey na obręcze używane, do wielkich kuff. Na opał do kominow bardzo dobre, choć ogień iego nie trwały. Rózgi na miotły zdatne, z korzeni robią ładne różne rzeczy tokarze y ſtolarze, ſtelmaſi do kół używaią go, dziegieć z kory bywa palony, w Maiu ſok ciekący zdrowy ieſt do picia, y użyteczny na octy. Zaſiewa ſię ſama, w leſie wyżey rośnie, iak gdy ſama zoſtaie na polu.

GRAB. (*Carpinus.*) Piękne twarde drzewo, do ogrodow, zaſadzania, y na ſzpalery zdatne. Stelmaſi ſzczególnicy go zażywaią na oſie y płozy, a tokarze na ſzruby do pras naywiękſzych, z racyi iego mocy, ogień z niego dobry, ſam ſię zaſiewa, y z łatwością wſchodzi, grunt każdy ieſt mu przydatny.

GRUSZKA. (*Pyrus.*) Piękne y użyteczne drzewo, ciężkie, koloru czerwonego, y ſłoiu gęſtego, farbowane czarno od hebanu nie ma różnicy, dla tego od ſtolarzy y tokarzy, ieſt ſzukane, y po bukſzpanie y iarzębinie ſnycerzom nayzdatnieyſze, ſkręca ſię: dla tego do delikatnych y cieńkic ſztuk na nic ſię nie przyda. Frukt iego cierpki, bardziey zwierzętom, iak dla ludzi zdatny: atoli robią z nich ſok na napòy, któren zdrowym być mienią; pomnaża ſię ſama przez zaſianie. Latorośli z niey przeſadzaią do ogrodu na ſzczepy, dla dobrych fruktow.

JABŁON. (*Malus.*) Drzewo te, nie taką ma iak gruſzka piękność, y zaletę: atoli od ſtolarzow y tokarzow zażyte bywa. Sok z fruktow daie napòy bardzo eſtymowany, iabłecznikiem zwany. Zaſiewa ſię ſame, latorośli iego przeſadzaią ſię do ogrodow na ſzczepy.

Jarzębina. (*Sorbus Sylveſtris.*) Dziwney piękności y zdatności drzewo, czerwone y naytwardſze ze wſzyſtkich naſzych laſowych drzew. Robaki liścia iego nie lubią, na ſzruby, na kółka, na palce do kół młynowych ſzczególniey zdatne, y na to wſzyſtko, co cierpieć mocne muſi tarcie. Stolarze na różne roboty zażywaią go, y na oſadę naczyń rzemieślniczych, w cieńkich robotach z łatwością ſię ſkręca, dla tego zażyte do nich nie bywa, iagody w wodzie moczone, daią przyiemny napòy, na dyſsenteryą krwawą, lub womity, ſzczególniey też iagody ſą przydatne. Jedzą ich y ſame przeleżałe cokolwiek, ptaſzkom zaś bardzo miły daią pokarm, ulice z niego ſadzone, widok przedziwny czynią.

Klon. (*Acer.*) Piękne drzewo, na oſadę ſtrzelb zamiaſt orzecha używane, tokarze z korzenia iego robią wiele rzeczy, oſobliwie bardzo ładne tabakierki, na wyſadzenie dròg ieſt dobre, bo nayprędzey puſzcza na wioſnę liście, y w każdey ziemi z łatwością przyimuie ſię. Zaſiewa ſię ſam w ieſieni, y ktoby go chciał ſiać, zaraz po zebranym naſieniu rozſiać trzeba.

Morwa. (*Morus fructu albo.*) Ozdobne drzewo, żułknicie ſtarzeiąc ſię, robią z niego

beczułki na likwory, beczki, wiadra, y obręcze. Stolarze y tokarze, ładne z niego robią roboty, z kory zdiętey z zdrowego drzewa, kręcą wici dosyć mocne. Na wysadzenie dróg, piękne y użyteczne drzewo. Liściem żywią się robaki iedwabniczki, a frukt pociąga do siebie wszystkie ptaszki, które z chciwością go iedzą, pomnaża się z nasienia, z latorośli, y z ok, w każdey ziemi, z łatwością wschodzi.

SWIDZINA. (*Cornus Fœmina.*) Drzewo iednego rodzaiu, co y deroniowe, dla tego iego przymioty równe są: z fruktu iego nic się nie robi, ale dla zanęty ptaszkow, w zwierzyńcach y ogrodach mieć go trzeba. Laski z tego drzewa, wszędzie w cudzych kraiach są estymowane, które pokostem smaruią dla pięknieyszego wydania fladru, z nasienia y z latorośli pomnaża się z łatwością w każdey ziemi.

TARN. (*Prunus Sylvestris.*) Twarde y czerwone drzewo, na żywe płoty bardzo zalecone. Laski z niego są zachwalone, które tak się robią: po ścięciu opalić laskę zaraz trzeba, zprostować, y z kory obedrzeć, potym włożyć na godzinę w wapno, kiedy się gasi, a z ciężarem potym zawieśiwszy dla utrzymania prostości, gdy zupełnie

uſchnie, oliwą natrzeć trzeba, a iak oſchnie, wytrzeć ſuknem; im więc podobna laſka będzie ſtarſza, tym będzie pięknieyſza. — Frukt mrozem przemarzły ie poſpólſtwo. Zaſiewać go nie trzeba, bo ſam przez ſię nadto ſię rozſzerza, korzeni ſwoich rozciągłością.

Złotawierzba. *(Salix Caprea.)* Koſzykarze do ſwoich robot ſzczególniey tego drzewa używaią, które ieſt miękkie, czerwonawe, y zdatne do podobnych robot. Co trzy lata wycinać trzeba, ażeby odmładzała ſię w cieńkie ròſzczki. Puch daie bardzo dobry: z którego nawet, y materye w cudzych kraiach robią, zaſiewa ſię ſama.

Trzeciey wielkości Drzewa.

Berberys. *(tak zwany po łacinie.)* Jeſt drzewko kolące, żółte y zażywane na wrzeciona. Jagody w gorączkach, naywiększym ſą dla ludzi lekarſtwem, ſmażone w cukrze przyiemną daią konfiturę. Na płoty żywe używany bywa. Pomnaża ſię z łatwością z latorośli, lubi grunt zgòrzyſły y tłuſty.

JAŁOWIEC. (*Juniperus.*) Drzewo iego, ieſt miękkie y lekkie, czerwonawe, paląc nim, zapach w pokoiach daie przyiemnieyſzy, iak kadząc iagodami, nigdy nie pruchnieie, y żeby można było doſtać tak grubych, żeby z nich oparkanienia y paliſady robione być mogły, byłyby wieczne: dla tego możnaby te drzewka zwać cedrami karłowemi. Do zimowych ogrodow, do zwierzyńcow na wzgòrkow przykrycie, ſą ſzacowne. Żywica z niego ciekąca Sanderaką ieſt zwana. Wiele rzeczy z iałowcu do aptek ſłuży, iako to: Sanderaka, drzewo, y iagody, na które troche potłuczone nalana woda, daie wino na puchlinę y ſłabość żołądka bardzo dobre. Kwiczoły y iemioluchy, gdzie iałowiec ſię rodzi, przynęcone do niego zoſtaią, od morowego powietrza dryakiew z iagod, kurzenie ſię niemi, ieſt bardzo dobrym lekarſtwem. Pomnaża ſię przez zaſiania, lub w Lipcu przeſadzaniem, tak iak wſzyſtkie inne, liście konſerwuiące na zimę, drzewa, lubi ziemię tłuſtą piaſkową.

KLEKOCZKA. (*Staphilodendron.*) Drzewko ładne, z którego laſki robią, a z fruktow paciorki, pomnaża ſię przez zaſianie.

KRUSZY-

Kruszyna. Drzewko to iest białe, lekkie, kruche, do palenia bardzo dobre, naypożytecznieyſze robiącym proch, lub ſaletrę.

Kalina. (*Opulus.*) Piękne do dzikich promenad drzewo, kwitnie w Maju, a do iagod ſwoich wiele ptaſzkow przynęca. Wilgotny grunt lubi, pomnaża ſię z latorośli.

Leszczyna. (*Coricus.*) Drzewko te ieſt miękkie, białe, y nie na wiele zdatne. Obręcze z niego nie trwałe, choć poſpolicie na to ieſt używane. Gałązki rodzące zaraz uſychaią, dla tego co lat pięć wycinać ią trzeba, w krótce znowu ſama z latorośli odmładza ſię. Orzechy, czyli frukt z niego, daie owoc ſmaczny, y z niego oley bardzo dobry, do różnego zażycia.

Róża dzika. (*Roſa Sylveſtris.*) Drzewko pięknie kwitnące, zdatne do przeſadzania żywych płotow, inney użyteczności nie ma, do lekarſtw zaś wielce potrzebne, bo nie tylko kwiat, gąbka, naſienie, frukt, ieſt użyteczny, ale też y korzeń na wściekliznę używany.

Szakłak. (*Rhamnus Catharticus.*) Jeſt drzewko kolące, żółtawe, y podobne do tarniny, z którego równie tak ładne laſki robią. Frukt iego ptaſzkom bardzo miły, a

z iego ziarek robi ſię zielona farba, *verd de veſſie* zwana. Też ſame y do aptek ſą używane, z łatwością przez zaſianie pomnaża ſię.

SLIWKA. (*Prunus Sylveſtris.*) Drzewo to pięknym ſladrem ieſt naznaczone, ktòren prędko niknie, ieżeli nie ieſt pokoſtem przeciągnięte. — Jeſt to drzewo twarde y użyteczne ſtolarzom y tokarzom. Latoroſli przeſadzaią ſię do ogrodow na ſzczepy, do wſzyſtkich peſtkowych fruktow.

TRZMELINA. (*Evonimus.*) Drzewko te ieſt żółtawe, doſyć twarde robią z niego węgle do ryſowania zdatne. — Ozdobne ieſt w promenadach zaſadzone będąc, bo y ptaſzki nęci. Frukt iego gwałtowne womity ſprawuie. Szewcy potrzebuią go na ćwieczki, pomnaża ſię ſam, krzewiąc ſię bardzo.

Czwartey wielkości Drzewa.

HORDOWINA. Drzewo to, na cybuchy używane bywa, ozdobny ma kwiatek. — Frukt ſłuży ptaſtwu za pokarm, ptaſznicy

z niego lep dobry robią, z gałęzi niektórzy koszykarze robią koszyki.

JANOWIEC, czyli ZARNOWIEC. (*Genista Spartium.*) Na pokarm dla owiec służy, a czasem y dla koni, gdy się pasza zimowa skończy. — Ubóstwo pali nim, w Maiu, kwiatek żółty iego bardzo ozdobny.

ŁOZINA. (*Salix Sativa.*) Drzewko wodne żółtawe, do wierzby małey podobne, koszykarze do swoich robot zażywaią go. — Faszyny z niego zwykli się wiązać do grobel, y do płotow plecienia użyte bywa. Co rok się ścinać może, y znowu odmładza się.

MALINA. (*Rubus Ideus.*) Drzewko te oprócz wybornego fruktu, na nic się nie przydaie. Frukt zaś bardzo zdrowy, iuż to przepędzony moczony w wodzie, smażony w cukrze, w soku zachowany, zawsze przyiemny, pokarm y napòy daie.

PORZYCZKI. Jagody te kwasem swoim wiele leczące, dla tego użyte w gorączkach y w zgniłych febrach, wielką są pomocą.

ROKICINA. Z niey koszyki także robią, tak iak z łoziny. Inney zaś użyteczności nie ma.

WRZOS. (*Juncea.*) Zażywane drzewko na opał dla pospólstwa. — Pszczoły z niego kwiat obficie biorą, gałązki z niego obcięte, żyzną dają dla owiec paszę. Uprawione gdy iest, tak iak konopie, daie włokno do lnu podobne, y do przędzenia zdatne. Z popiołu iego ług robiony, y w nim pszenica moczona, osobliwą robi żyzność.

TABELLA

A.

Akacya.

Szpalery. Liście na pokarm Bydłu. Owoc dla Ludzi y drobiu.

Głóg.

Szwornie.

Te y inne prawie ledwie zliczone ſą ztatności Drzewa w różnych potrzebach; Co ſię tu napiſało, nie trzeba rozumieć, aby ſię tylko z wymienionych Drzew robiło, lecz że albo z tych naylepſze ieſt, albo poſpolicie ſię robi, kiedy częſtokroć niedoſtatek nayzdatnieyſzego, iakiegokolwiek użyć każe; albo podług Kraiu, inne zaſtąpić dobrze może; Nim przecież ieſzcze zakończę, wyrażę użyteczność Drzewa na różnych warſztatach Rzemieślnikow, a przynaymniey poſpolitſzych y znaiomſzych.

Bednarze potrzebuią drzewa na ſwoie kobylice, na których klepki, obręcze ſtrugaią, do oſadzenia ſwoich oſnych nożow.

Cieśle, którzy naywięcey drzewa wyrabiaią, potrzebuią drzewa do ſwego warſtatu, na legary do kładzenia drzew, na kobylice do obrabiania drzewa, na rufztowanie, ieżeli budowa wyżſza, na windę ieżeli budowa bardzo wyſoka, na drągi do podważenia drzewa, na oſady toporow, ſiekier, pił, świdrow, na węgielnice do ſznurow drzewa &c.

Drukarze płocienni y bawełniani na formy, wałki, ramy, &c.

Farbierze: wanny, cebry, ſzafliki, &c.

Gancarze: na ſtołek do wyrabiania garkow.

Grabarze: do rufztowania potrzebuią, ſoſzkow, tarcic do pobiiania w ziemię ſoſzkow ſzlagi, do wożenia ſzlamu lub do ziemi taczek, rydle też ich poſpolicie ſą drewniane na końcu żelazem obwodzone.

Introligatorowie: na kroſienka, praſſy.

Kowale y Sluſarze: na miechy, kowadła, młoty &c.

Mielcarze na kadzie, beczki &c.

Młynarze koło młynow robiący, potrzebuią drzewa procz tego iak cieśle; na kaffar do bicia palow, na rufztowanie pod kaffar, na warſztat, na którym koła młyńſkie wyrabiaią.

Mularze nayznakomiciey potrzebuią drzewa, przy wielkich robotach na rufztowanie, na ſztandary, maculce &c. potrzebuią tarcic, łat, na uczynienie wſtępow do góry, zaſſanie piętrow, na ſkrzynie do rozrabiania wapna, na kobylice, windy, węgielnice, gruntwagi, łokcie, potrzebuią taczkow, cebrow, ſzaflow, ſkopkow &c.

Snycerze potrzebuią drzewa na kroſna, w których kloce do rzeźby oſadzaią, na ſzlazki do pobiiania dłuta, y oprocz tego na oſadzenie rożnych ſtatkow, iako u ſtolarzow.

Stelmachy y Kołodzieie, potrzebuią drzewa na ſwoią koleśnią, kobylice, tokarnią, y oſadzenie rożnych świdrow, dłotow &c.

Stolarze potrząbuią drzewa na ſtoł warſztatowy do oſady pił, piłek, heblow, dłutow, świdrow, pilnikow, y rozmaitych ſtatkow.

Strycharze potrzebuią drzewa nietylko do palenia cegły, ale też na ſkrynie lub doły do rozrabiania gliny, na ſtoły na których wyrabiaią glinę, na cegłę, dachowkę, na formy do cegły, dachowek, gęſiorow &c. potrzebuią taczek, karow, trzonow do rydlow &c.

Szewcy na kopyta.

Szkutnicy potrzebuią drzewa na hołubki do kręcenia, na wagi do podważania, na klocki, ſłupki, walce, legary, na kobylice, na trzony do świdrow &c.

Tkacze potrzebuią drzewa na ſwoie kroſna.

Tracze potrzebuią drzewa na ſtołki na których drzewo leży, na krzyżownice, któremi ſię drzewo wſpiera, na drągi do ważenia, na trepy po których wſłępuią &c.

Y nie wiem ieżeli iakie znaydzie ſię rzemioſło, któreby iakimkolwiek ſpoſobem do zażycia nie potrzebowało drzewa, ſamym ogniem wiele wypotrzebuią kucharze, piekarze, ſtrycharze, zduni, mielcarze, kuźnice, kuźnie, huty, złotnicy, moſiężnicy, kowale, ślusarze, &c. w klocach, ſzczepach, węglach, a zatym ſłuſznie namieniło ſię, że drzewa ſą płody ziemi, dla ludzi naypotrzebnieyſze.

Już tylko namienienie o powſzechnych właſnościach drzewa, z których zdatność do zażycia iakiego wyniknąć może zoſtaie. Między kraiowemi y nam znaiomemi naytwardſze ſą dębina, dereń, głog &c. naymiękſza wierzba, naybardziey ſzczepka, dębina, ſośnina, iedlina, nayzawilſze iarzębina, brzoſt, naygiętſze dębina, leſzczyna, czeremſzyna, naytłuſtſze modrzew, iodła, ſoſna, farbowane gruſza, cis, trzmiel; w wodzie trwałe dąb, olſza, a nadewſzyſtkie inne w wodzie będąc nie przerwanie olſzyna naytrwalſza.

Tabella użytku rożnych Drzew na Naczynia y inne potrzeby służących.

A.

Akacya.
Szpalery.
Liście na pokarm Bydłu.
Owoc dla Ludzi y drobiu.

B.

Berberys.	Bez.	Brzost.
Farba z korzenia Skurnikom do szafianu.	Cewki u Tkaczow	Barki u stelwagow.
Płoty samorodne.	Grzebienie.	Drągi do karet
Soki z iagod.		Duhy.
		Dyszle.
		Dzwona na koła.
		Kydle.
		Skręty.
		Sztelwagi.
		Szczotki.
		Szruby.
		Wałągi.

Brzoza.		
Chomulce u Niewodow.	Miechy kowalskie	Skręty.
Dyszle u karet.	Miotły.	Spławy do sieci.
Dziegieć.	Motowidła.	Soki na octy.
Dzwona na koła.	Nasady.	Szczotki.
Grace ogrodnicze.	Obręcze.	Tabakierki z korzeni.
Hołoble.	Osady do flint.	Trzonki do nożow.
Kłonice do wozow.	Piasty.	Wrzeciona.
Kosy.	Płoty.	Zarna.
Magle.	Powąz do siana.	
Mlony u żarnow	Przęślice.	
	Rozsochy.	
	Sanie.	
	Sierzpy.	

Buk.		
Biora.	Łyszki.	Szufle.
Cierlice do przędziwa.	Miary zbożowe.	Szkatułki.
Czołna.	Misy.	Tokarnice.
Drągi do Karet.	Oley z nafienia dobry.	Toczydła Szlifirskie.
Dzwona na koła.	Okładki do Xiąg.	Walce.
Faski.	Pompy.	Wały.
Kołowrotki.	Prasły.	Węgle.
Lawety do harmat.	Sadze na Ryby.	Widły do flaien.
Łopaty Piekarskie.	Słoie toczone.	Wiosła.
Łożka.	Stołki naymocnieysze. (Ie. Słoły zawsze bia-	

C.

Cis.	Czeremcha.
Laski do noszenia.	Bource do salitry.
Łyszki.	Duhy.
Piramidy w ogrodach.	Kańczuki.
	Korki do trzewikow.
	Kora womity y laxowanie sprawuie.
	Obręcze.
	Rakiety.
	Wicie do wozow.

D.

Dąb.				Dereń.
Baby do kaffarow	Kora Garbarzom do skor, farbuią nią, oraz sieci rybackie; żeby dłużey trwały.	Walce.	Tarcice.	Laski do noszenia
Belki.	Lawety, Legary.	Ofie, Oxefty.	Tokarnice.	Ofie.
Biiaki do cepow.	Łaty, Łokcie.	Pale, Palisady.	Ule, Upusty.	Szwornie.
Biora, Bicze.	Łożka, Magle.	Posadzki.	Hurty dla owiec.	
Cierlice do przędzy.	Mary.	Podpory, Prasy.	Wały do młynow	
Drzwi, Dyby.	Miary do zboż.	Ramy, Ryny.	Wałki.	
Faski.	Miechy do organ.	Sikawki, słupy.	Węgielnice.	
Formy do cegły.	Młoty do kuźnic.	Stoły, Uszaki.	Węgle kowalskie	
Klawiatury.	Obręcze, ociosy.	Stempy.	Wicie, Windy.	
Klepki, Kliny.		Studnie.	Zaby do drzwi prostych.	
Koły do płotow.		Szafy, Szafki,	Zasowki do drzwi	
Krosna, Kuffy.		Szkatuły, Szlagi.	Zarna, Zembrady	
		Szruby, Sochy.		

G.

Głog.	Grab.	Grusza.
Szwornie.	Kłonice.	Biora.
	Kule do kręgow.	Formy do farbowania płocien.
	Laski do Statkow.	Heble.
	Okładnice.	Igielniki.
	Ofie.	Prasy.
	Płozy.	Warcaby
	Poręcze.	
	Potaż.	
	Szruby do Pras	

H.

Hordowina.
Cybuchy.

I.

Jabłoń.	Jałowiec.	Janowiec.
Okładnice do foch.	Kadzidło z iagod.	Na płótna daie się wyrabiać.
Płozy.	Na iagody woda nalana, na wiele przydaie się chorob.	Paśza dla owiec z gałęzi.
Smyczki do skrzypcow.	Zywica Malarzom y Lekarzom użyteczna.	Popioł na ługi do moczenia pszenicy.
Warcaby.		

Jarzębina.	Jawor.
May.	Magle.
Mlony do żarn	Miski.
Sierpy.	Łyszki.
Szruby.	Solniczki.
Wałki do maglow.	Do wysadzenia ulic Tokarskie wszystkie naypięknieysze roboty.
Widła.	

Jasion.	
Barki do poiazdow.	Szteple do flint
Drągi do karet	Grzonki.
Grabie.	Na osadę stolarską y ślosarską.
Grace.	
Jarzma.	
Instrumenta	
Krzesła.	
Paręcze.	
Sanie.	
Stelwagi.	
Stołki.	

Jodła.	
Belki.	Tarcice.
Gonty.	Terpetynę daie.
Łaty.	Wierzchy do skrzypcow. y klawikortow.
Maszty.	Zywica.
Piszczałki do organ.	
Przetaki.	
Poszycia do szkut.	
Pudełka.	
Sita.	
Skrzynie.	

Iwa.
Koszykarzom na stupki użyteczna.
Opał wyśmienity.

K.

Kalina.	Kasztan.	Klekoczka	Klon.	Kruszyna.
Kańczuki.	Krochmal z owocu	Laski do noszenia.	Grabie.	Do prochu y salitry użyteczna.
Płochy do płocien.	Liście dla owiec.		Grace.	
	Mąka z owocu na klaystrowanie ścian.		Heble.	
	Snycerzom do rożnych robot zdatne.		Łyszki.	
			Miski.	
			Osady do flint.	
			Sanie.	
			Smyczki do skrzypcow.	
			Solniczki.	
			Trzonki.	
			Toporzyska.	

L.

Leszczyna.
Chrost na płoty
Dzierzki do cepow.
Mlony do żarn.
Motowidła.
Obręcze.
Potaż.
Rakiety.
Wędliska.
Widły.

Lipa.	
Guziki do sukien.	Pochwy do szabel.
Jarzma.	Pudła do sań.
Kopyta.	Rydle.
Koryta.	Rzeźby rożne.
Ładownice.	Sikawki.
Łożka.	Spody u przetakow.
Łyszki.	Tablice.
Miechy y Miszki.	Wałki.
Mateczniki.	
Misy.	
Opałki.	
Pienie do czapek.	

Lotrowe Drzewo.
Drągi pod karety uteczne, do rzeczy wielkiego zaięcia potrzebuiących, będą tak gętkie, iak róg rybi.

Ł.

Łoza.
Cefki u Tkaczow.
Chrost na płoty.
Faszyny.
Płoty.
Hurty dla owiec.

M.

Maliny.
Z iagod essencya do miodow.
Galarety.
Soki.
Octy.

Modrzew.
Do tego wszystkiego zdatne iest, co y sosna.

Morwy.
Klepki na baryłki do spirituſow.
Liście na pokarm robaczkom iedwabnym.
Stolarzom do różnych pięknych robot zdatne.

O.

Olsza.
Klekotki.
Kręgle.
Kopyta.
Lasy do suszenia słodu.
Miary zbożowe.
Pale.
Palisady.
Potaż.
Studnie.
Szafki.
Zerdzie.

Orzech Włoski.
Biora.
Osady do flint.
Ramy do obrazow.

Ofina.	
Klińce do dachow.	Stołki.
Koły.	Szufle.
Kopanki.	Tyczki do chmielu.
Lady.	Ule.
Legawki.	Zerdzie.
Łyszki.	
Miary zbożowe.	
Misy.	
Powąz do siana.	
Pudła do sań.	
Rogacze do soch	
Sadze na ryby.	
Sikawki.	
Solniczki.	

P.

Porzeczki.
Płoty samorodne.
Z iagod soki rożne.

R.

Rokicina.
Koszykarzom do robot użyteczna.

Róża dzika.
Płoty samorodne
Kwiat.
Frukt y korzenie do Aptek ią zdatne.

S.

Sliwa.
Stolarze do rożnych robot wysadzanych używaią.

Sosna.				
Barcie.	Legary.	Przetaki.	Sztakiety.	Wały do młynow.
Belki.	Łaty.	Pudełka.	Szpuntpale.	Węgle.
Czołna.	Łopaty.	Ramy, Ryny.	Stroisz na statki.	Wiadra, windy.
Chochle u Niewodu.	Łożka.	Sadze na ryby	Szycia do statkow.	Wregi, wrota.
Dranice.	Maszty.	Skrzydła u wiatrakow.	Tarcice, Taczki.	Zastawki do wody.
Drzwi.	Mażnice.	Sita, ściany.	Toczydła kowalskie.	Zarna.
Fasy.	Miary zbożowe.	Słupy.	Tokarnice.	Zembrady
Gonty.	Ocapy, Pale.	Smoła.	Trepy.	Zerdzie.
Gwoździe.	Okiennice.	Stempy, stępki.	Tyczki chmielowe.	Złoby.
Kadzie.	Palisady.	Stoły, stołki.	Ule.	Zurawie do studni.
Kaffary.	Piszczałki u organ.	Studnie.	Upusty.	
Kowadła.	Podwaliny.	Szalkownice	Uszaki.	
Koła wodne.	Połapy.	Sztandary do rusztowania.		
Koły.	Pompy.	Szafki.		
Krokwie.	Posadzki.			
Lady.				

Sukorzyna.
Do wysadzenia ulic ozdobne.
Snycerze do rożnych robot iak Lipiny używaią.

Swidzina.
Laski do noszenia.

Szokłak.
Koły do płotow.
Laski do noszenia.

T.

Tarn.
Laski do noszenia.

Topola	
Pospolita.	Włoska.
Czołna.	Tyle ma użyteczności co y pospolita, do wysadzenia także ulic zdatna, czyniąc widok ozdobny.
Kopanki.	
Koryta.	
Ławki.	
Miary do zboża.	
Stołki.	

Trześnia.
Stolarzom y Tokarzom do rożnych robot zdatna, daiąc się przednie polerować.

Trzmiel.
Igielniczki.
Smyczki do skrzypcow.

W.

Wiąz.
Blochy do windowania.
Burty.
Stęple do flint.
Ule.

Wierzba.
Chrost na płoty.
Faszyny.
Kopyta.
Koryta, laty.
Legawki.
Łęgi do siodeł.
Miary zbożowe.
Nasady.
Pochwy.
Rydle, sierzpy.
Szufle.
Wicie.

Wrzos.
Miotły.
Paśza dla owiec.
Wymoczone iak konopie, daie mocne powrozy y przędze na worowiny.

Z.

Złota Wierzba.
Koszyki.
Pułkoszki.
Wicie do bron.

Dąb.			Dereń.
rbarzom farbuią z ſieci ry żeby dłu- ały. Legary. kcie. lagle. zboż. lo organ. b kuźnic. , ociosy.	Walce. Ofie, Oxefty. Pale, Paliſady. Poſadzki. Podpory, Praſy. Ramy, Ryny. Sſkawki, ſłupy. Stoły, Uſzaki. Stempy. Studnie. Szafy, Szafki, Szkatuły, Szlagi. Szruby, Sochy.	Tarcice. Tokarnice. Ule, Upuſty. Hurty dla owiec. Wały do młynow Wałki. Węgielnice. Węgle kowalſkie Wicie, Windy. Zaby do drzwi proſtych. Zaſowki do drzwi Zarna, Zembraty	Laſki do noſzenia Ofie. Szwornie.

K.

alina.	Kaſztan.	Klekoczka	Klon.	Kruſzyna.
ańczu ki. Łochy o pło cien.	Krochmal z owocu Liście dla o- wiec. Mąka z owo- cu na klay- ſtrowanie ścian. Snycerzom do rożnych robot zda- tne.	Laſki do noſzenia.	Grabie. Grace. Heble. Łyſzki. Miſki. Oſady do flint. Sanie. Smyczki do ſkrzypcow. Solniczki. Trzonki. Toporzyſka.	Do pro- chu y ſa- litry uży teczna.

P.	R.
Porzeczki	Rokicina. Róża dzika

USTAWY POWSZECHNE

DLA

DOBR MOICH RZĄDZCOW.

Podług Exemplarza drukowanego przeszłego roku w Siemiatyczach za rozkazem J. O. Xiężney JABŁONOWSKIEY, Woiewodziny Bracławskiey.

TOM VI.

w WARSZAWIE 1787.

Nakładem i Drukiem MICHAŁA GRÖLLA Księgarza Nadwornego J. K. Mci.

REIESTR MATERYI

w KSIĄZCE PISARZA HAMERNII

ZNAYDUIĄCEY SIĘ.

Karta.

Uſtawy dla Piſarza Hamernianego - 5.

ROZDZIAŁ I.

O Miedzi i Wagach - - - - 8.

ROZDIAŁ II.

Uſtawy dla Hamernika - - - 10.

ROZDZIAŁ III.

Uſtawy dla Kotlarza - - - - 14.

ROZDZIAŁ IV.

Karta.

Powinności osobiste Pisarza - - 16.

Wiadomość o Materyałach na co są używane w Hamerniach - - - - 21.

USTAWY

DLA

PISARZA HAMERNIANEGO.

Im cięższe iest funkcyi poznanie, im trudnieysze docieczenie wszędzie, i we wszystkim krzywdy skarbu, tym usługi ofiarowane większego są szacunku.

Fabryka Hamerniana ma swoie wielkie powinności, iedne dependuiące od charakteru osobistey cnoty, drugie od znaiomości doskonałey rzeczy, iedne i drugie tak są z sobą połączone, że żadney z tych brakować nie powinnoby dozorcy tey fabryki, i owszem: tak się zdaie że koniecznie razem złączone

bydź muszą, bo wierność sama choćby w naywyższym bydź mogącego.

W cudzych kraiach każdy do funkcyi przychodzący człowiek i podeymuiący się dozoru iakiego, ma pewną udzieloną porcyą umieiętności służącey do niey, przy którey gdy oraz łączy i dusży charakter, nie tylko ofiarować iest zdolnym zwierzchności swoiey użyteczność dozoru, ale też przez znaiomość gruntowną rzeczy ulepsza go co raz więcey udzielaiąc samym maystrom świateł, z nauk własnych powziętych; nigdy ci bowiem z praktyki samey robiący nieobeydą się bez Theoryi uczonych ludzi ktorzy ich wielorako posiłkować mogą. Już to przez sposoby wynalezione oddziału łatwieyszego kruszczow, iuż to przez dodanie mocnieyszego do ich topienia ognia. Już to w robocie piecòw czyniących ochronę węgli, i w wielorakich innych okolicznościach, które praca, ciekawość i gruntowna nauka dać tylko może.

Kray nasz podobnych dobrodzieystw nikomu i nigdzie nieudziela, bo nauk głębo-

kich i dostatecznych wprawy w obywatelach nieznayduiąc, używać musiemy do rozliczných funkcyi osób, żadnych potrzebnych do nich świateł niemaiących, a częstokroć ieszcze przychodzących z samą chęcią osobistego dla siebie wynalezienia zysku, nieznaiąc tego sentymentu czułego i nayssłodszego dla ludzi poczciwych, zasłużenia i zabespieczenia go sobie przez wierność i usług applikacye, do których nadgrody, każda zwierzchność naychętnieysza byłaby zawsze, iak prędko cnotę i ulepszony swoy profit, zawdzięczaćby iey przychodziło.

W tym więc losów powszechnych udziele za szczęśliwą się policzę gdy poczciwością charakteru samego, ozdobionych mieć będę ludzi, którzy przez pilność, applikacye, i ciekawość własną przez lat kilka kontynuowaną ułatwić sobie sami potrafią, przez własną praktykę, tę naukę i iey znaiomość, pomału porownywaiąc się z temi, którzy lat kilkanaście bezsennych w nabyciu iey ofiarowali nocy. Ja zaś ułatwiaiąc tę dla nich drogę, umyśliłam dać przepis porządku tey fabryki, zostawuiąc czasowi i applikacyi rządzącego, ulepszenia iey przez coraz większe sposoby.

ROZDZIAŁ I.

o Miedzi i Wagach.

Trzy dotąd mamy do kraiu naſzego wchodzące miedzi, Szwedzką, Moſkiewſką, i Węgierſką, z tych oſtatnia ieſt za naylepſzą od kotlarzów uznana, więc te ſprowadzamy do Hamerni pod imieniem *Kupferplatten* znaney.

Gdy więc ta przywieziona zoſtanie, iak ſię na cetnar Wideńſki kupuie, przybywa na wagę Hamernianą na ſtu funtach Wideńſkich 128. Tak tedy miedź wyważona gdy zoſtanie w obecności Gubernatora i Piſarza prowentowego; ci zaraz w kſiążkę piſarza Hamernianego do iego percepty miedzi właſnemi wpiſzą rekami.

Wag porządek w naywiękſzey bydź powinien attencyi piſarza, dla tego zawſze, ſza-

le i funty pod iego kluczem zamknięte zoſtawać maią, i wywaga żadney rzeczy bez iego przytomności czyniona bydź niepowinna.

Nim zaś przyſłąpi ſam do ważenia iakiey rzeczy, ważyć nayprzod ma ſame ſzale, i uważać, ieżeli rowności ich z dołu lub z gory nic nieprzeſzkadza, funty potym moſiężne i żelazne, ſtarownie odemnie ſprowadzone, opatrzyć ma, ieżeli co pod te przylepionego niemaſz, ieżeli nadpſute nie ſą, a niezażywaiąc nigdy innych tylko te które od ſkarbu ſą dane, ucalenia tych nayzupełnieyſzego ſtrzedz będzie, bo ſam w odpowiedzi ſkarbowi zoſtanie, za ſtratę lub uſzkodzenie iakiekolwiek onych.

Na tychże funtach oleyną farbą po żydowſku ma bydź napiſana ich wywaga, dla tego żeby każdy kupuiący żyd był przekonanym, że mieyſce te żadnego oſzukania niezna ſpoſobu, każdy bowiem kąt domu poczciwego człowieka, zaświadczać powinien, że mu ieſt w naywiękſzey terminu tego obſzerności, dla tego w żadney wadze poſtęp czyniony dla nikogo bydź nie ma, bo nie tylko że podobna ſprawiedliwość nayſzczególnieyſzą i nayglównieyſzą ieſt Hamerni zaletą, ale też ni-

gdy i ſama mieć niechcę, w rządach gdzie moich tey ſmutney praktyki, ażeby gdziekolwiek działć ſię miała krzywda bliźniego, niezgodna ani z charakterem cnoty, ani z imieniem prawdziwego chrześcianina.

ROZDZIAŁ II.

Uſtawy dla Hamernika.

Odważona miedź gdy zoſtanie, od piſarza Hamernianego, wiele funtow daie Hamernikowi do roboty, ten każdą ſztukę nayprzod probuie, ktòra ſzmelcowania potrzebuie, a ktòra nie, więc podobne na bok odkłada.

Na miedzi Węgierſkiey nie ſzmelcowaney pod młot tylko przychodzącey upału liczy ſię na ſtu funtach funtow 3, z których pòł

funta powraca ſię znowu ſkarbowi w farbie, tak zwanych częściach, które z pod młota odſkakuią, a którą Hamernicy *Aſch-Farben* zowią; iſtotnego więc na tey miedzi deceſſu dla ſkarbu liczy ſię półtrzecia funta.

Starey miedzi gdy ſię ſzmelcowanie ſkończy. Piſarz odważyć ią ma powtornie, a odtrąciwſzy na upał 3 funty, od ſta funtow; półtora funta na upał odliczy, a półtora w gruzie bydź powinno znalezione, czego żeby brakowało mayſtrowi z roboty odtrącono bydź powinno przy generalnym porachunku. Taż miedź pod młot gdy przyidzie na niey upału znowu liczy ſię 3 funty, z których więc znowu ſkarbowi wraca ſię dwa funty, to ieſt: w gruzie wyżſzym pòtora funta, a w farbie pół funta, iſtotnego więc deceſſu na tey miedzi ma ſkarb 4 funty.

Na ſzmelcu Węgierſkiey nowey miedzi, liczy ſię upału pòłtora funta na ſtu funtach, a za pòł funta dodatek mu ſię daie do tegoż upału pieniędzmi groſzy 24, któren to pieniężny naddatek dla tego mu ſię daie, żeby w czaſie iakiego w ſzmelcu przypadku i zepſucia miał czym ſkarbowi zaraz zapłacić, te więc zobopolne zapłacenie przy rachun-

kach naſłępować ma. Taż miedź z pod młota gdy przychodzi, liczy ſię na niey upału 3 funty od ſta funtow, więc podwoynego z tych dwoch robot upału (oprocz pieniężnego za pòł funta ocenienia) liczy mu ſię pòł pięta funta z których półtora wraca ſię znowu do ſkarbu, to ieſt: w gruzie funt ieden, a w farbie pòł funta, iſtotnego więc deceſſu na tey miedzi ma ſkarb trzy funty.

Hamernik ma 3 rozchody miedzi, ieden co oddaie do roboty kotlarzowi, drugi co ſię przedaie hurtownikom, trzeci wyrabiane przez niego ſamego na ſzale i denka. Skoro więc co z tego wygotuie, trzeba żeby zaraz ſzedł po dyſpozycye do piſarza, komu ma to oddać; czy kotlarzowi czyli hurtownikom, piſarz zaś Hamernika regeſtraturę obaczyć będie powinien, iaką wywagą zapiſuie, ażeby przy generalnym porachunku mankament żaden w zapiſywaniu nie był doſtrzeżony.

Okrawki ktòre oddaie kotlarz maią bydź pod kluczem piſarza, do czaſu onych znowu od Hamernika użycia, ktòre przeważone gdy zoſtaną, odciągnięte od zapłaty Hamernika zoſtaną, to ieſt: naprzykład gdy ſię da-

ło kotlarzowi 100 funtow, z ktòrych 10 w okrawkach oddaie, więc ieden i drugi za funtów tylko 90 zapłaconemi bydź maią, naczym Hamernik nic nie traci, bo z ſtarey miedzi wykrawaiąc, przytrubki, rury, panewki, rondle, dzbanki, i inne drobne naczynia, do kotlarni idące, na mieyſce nowey miedzi, taką za to bierze zapłatę iak za miedź nową.

Na tyſiąc funtow do ſzmelcowania miedzi dawać ſię powinno Hamernikowi ſześć koſzykòw węgli.

Gdyby iakieykolwiek proby czynienia ſzmelcu potrzeba kiedy była, na ten czas rzecz ta bydź ma przy nieodſłąpney piſarza i na krok przytomności, którey nayprzod kazawſzy obmieść ogniſko tak, ażeby na nim nic ſię ſtarego nie znaydowało gruzu, ma pilnie ſtrzedz, ażeby hakiem mieſzaiąc miedź w zakątki zrzucana od mayſtrów nie była, mianowicie pod miech iak ſię to powſzechnie praktykuie.

ROZDZIAŁ III.

Ustawy dla Kotlarza.

Kotlarz z rąk pisarza brać nigdy miedzi niepowinien, tak starey iako i nowey, którey do roboty potrzebuie, tylko od Hamernika w obecności pisarza, ktorzy sobie obydwa wpisać to maią w swoie książki, to iest: kotlarz ma zapisać w książkę Hamernika; wiele miedzi mu daie, a Hamernik w kotlarza zapisze, wiele odbiera, co także w swoią książkę wpisze sobie pisarz pod datą dnia i miesiąca zaraz.

Odtąd od kotlarza kotły i inne rzeczy ważyć i odbierać nie będzie, pisarz z włożonym iuż w naczynie żelazem, albo wylanym ołowiem, ale skoro skończone zostanie samo pierwey odważone bydź ma, dopiero przeważywszy osobno żelazo lub ołów które użyte bydź do którego naczynia ma, znowu te drugi raz przeważy, gdy się to wszystko w niego iuż włoży dla regularnieyszey wia-

domości, i uſtrzeżenia ſię mankamentu zawſze ſkarbowi ſtratę przynoſzącego, i w niebeſpieczeńſtwo odpowiedzi piſarza ſtawiaiącego.

Na małych naczyniach zaraz kotlarz wybiiać cenę będzie powinien, ażeby tey arbitralnego ſtanowienia nie dać mocy przedawaiącemu w ſklepie.

Na upał dla kotlarza liczy ſię funt ieden, w grubey robocie od ſta funtow, a trzy funty w drobney, na podobneyże miedzi kwocie.

Węgli na cały rok po 10 koſzów ma wychodzić dla kotlarza.

Aże ſprawiedliwość tak w każdey rzeczy powinna bydź zachowana, ażeby odrazy nie czyniła kupcom przyieżdżaiącym, za wprawianie więc denkow, kotlarz więcey brać nie ma tylko, od ważących 20 do 25 funtow 3 Złote, a od 25 do 35 po Zł. 4, za ſzale ſpodnie podprawione Zł. 4, a za wierzchnie Zł. 5.

ROZDZIAŁ IV.

Powinność osobiste Pisarza.

Utrzymywać wszystko w porządku i regularności, bydź zwierzchnością, przykład z siebie we wszystkim daiący, strzedz obrazy Boskiey, i krzywdy skarbu, te są pierwsze powinności człowieka poczciwego, i dobrego sługi.

Bespieczeństwo od ognia, ostrożność w tey mierze, naywiększa pilność, żeby ten smutny przypadek nigdy się nie zdarzył, iest także obowiązkiem naywiększym pisarza, niemasz na to pewnieyszego sposobu, iako gdy dzień i noc znaydować będzie pilność pisarza, w dzień maiąc niedostępność iego w Hamerni, w wieczor obeyście wszystkich kątów, pogaszenie wszędzie ognia, i pozamykanie generalne wszystkiego, żeby nikt ani sam stróż, zostawianym na noc nie był w Hamernii, zrobi to oraz, i te drugie dobro, że węgli palić, ieść przy nich gotować całą noc

c w Hamernii mieć ogień, i z lulką siedzieć
kt nie będzie mogł.

Klucze od wag, od hamerni, od magazy-
, od węgli, od gruzu, od okrawek, od far-
, zawsze przy sobie mieć pisarz powinien,
na moc to wszystko pozamykawszy, z ra-
obeyść ma czyli z nocy zastanie wszyst-
w tym porządku, iak wieczorem zosta-
ł, i czyli niedostrzeże gdzie otwierania
mków, i kłudek dowodów, albo dziury
łażenia przez strych, co gdyby się po-
zegło, raport bydź ma dany zaraz do
ubernii, i mieyscowa nayostroższa inwestyga-
a uczyniona.

Węgli ochrona, nayopatrznieysze onych
mknięcie, dowodem będzie o pilney na
szystko baczności pisarza, które kilkoraką
kodę skarbowi przynoszą. *1mo* lasu, *2do*
xpensy pieniężney, *3tio* i czasu darmo tra-
iącego się w Hamerni, iak prędko węgla-
ii dostarczać nikt nie może, dla nieumiar-
owanego expensu, uczyniony więc teraźniey-
zy móy w tey wierze regulament, dla may-
rów potrzeby, trwałym na zawsze mieć
hcę, na poboczny zaś expens cale użyte być
iemaią nigdzie, a dowiedziona ta rzecz pi-

ſarzowi, lub większość węgli expenſy okazana, potrącona w iego zaſługach przy kalkulacyi zoſtanie.

Kupcy przyieżdżaiący do Hamernii grzecznie bydź powinni przyięci, bo grubiiaństwo, ſrogość i pycha, wyznacza upodloną bardzo w ludziach edukacyą, trzeba więc bardzo ſiebie małą kochać, żeby ſię z nią chcieć popiſywać przed każdym przyieżdżaiącym, ciż kupcy ile możności prędko expedyowani bydź powinni, bo to naywiększe zaświadczenie daie regularności uſług i roboty fabryki.

Kupno kupca każdego, bydź powinno nayregularniey przez niego ſamego zaświadczone w kſięge piſarza ręką własną iego, co i za wiele kupił, z kąd był ſam kupiec, i iak ſię zwał, piſarz też wzaiemnie powinien dać mu od ſiebie rewerz na to co kupił i co zapłacił ſpoſobem pod *Numero 61* będącym.

Tym kupcom ktorzy czapki i rurnice bez kotłów kupować będą drożſzą ceną pięciu groſami, miedź przedawana im być powinna.

Na ſeſſyach Guberniowych co Sobota piſarz z ſwoim raportem przyieżdżać ma, tą

formą napiſanym iak ieſt pod *Numero 62*, i pieniądze każdego tygodnia odwożyć do piſarza prowentowego, któremu wpiſze piſarz Hamerniany w kſiążkę co oddaie, a od piſarza prowentowego żądać będzie wzaiemnie zapiſania zaświadczenia, co i wiele odebrał.

Zadnego pieniężnego wydatku piſarz czynić niepowinien, ſam ale na raportach miesięcznych każdy rzemieślnik ſtawić ſię ma oſobiście z kartą ſobie daną, od piſarza, wiele mu winien ſkarb zapłacić. Podobnie o kupno materyałów potrzebnych dopomni ſię, daiąc tych notatkę których w iakim Mieſiącu z magazynu mego potrzebować będzie do Hamernianych robot, że zaś ſal amoniac, borax, ſzpialter, rubryka, ziemia Angielſka, farba Angielſka, oliwa, ocet, dziegieć, ſalwaſer, kłaki, na ſtratę wchodzą w roboty miedzi, więc tego rekompenſę ſkarbowi w cenie towarów umieſzczać należy, a co z tego weźmie z mego magazynu, zapiſane w ſwoie kſiążki mieć będzie ręką dawaiącego te rzeczy.

Hurtownikom przedaż miedzi nie ieſt zbronna w pewney oney części, uważać

tylko potrzeba, żeby tym tylko ią przedawać ktorzy o mil kilkanaście po nią przyieżdżać będą, w bliskości zaś będącym kotlarzom, przedawać zakazuię, bo to stratę dla Hamerni czyni.

Przy rachunkach gruzu, od sta funtow, topioney starey miedzi półtora funta, bydź go ma, a od nowey Węgierskiey szmelcowaney, funt ieden, deces na którym gdy się pokaże, w miedzi szukany bydź powinien, a większość wielości onego, miedzi zmnieyszenie ukazać musi.

Ustawiczney i to potrzebuie zttencyi Pisarza, ażeby dał baczność pilną na osadę wielkiego młota, żeby zawsze był mocno zaklinowany bo słabo osadzony, różnie siebie tłucze, i tym sposobem niszczy się tak prędko, nad powszechną praktykę, kiedy we wszystkich Hamerniach po lat kilka ieden trwa, nie dozor więc zwierzchności, niedbałość rzemieślnikow, tey moiey dotąd szkody była przyczyną.

Na skład gruzu wymurować trzeba zaraz kazać z kamieni skrzynię w ziemi dużą z drzwiami drewnianemi, tak iak do piwni-

cy, ażeby pod kluczem bydź mogły pisarza.

Dorobione także wieko drewniane bydź ma do kadzi, gdzie się farba wsypuie w wodę, ażeby i to bydź mogło pod iego kluczem.

Wiadomość Materyałow na co są używane w Hamerni.

Zelazo prętowe i w sztabach na pręty do kotłów.

Mosiądz, szpialter, borax, do lutowania miedzi.

Sal amoniac, cyna Angielska, cyna ordynaryina, sól, ocet, kłaki, do pobielenia.

Ołów do lutowania wężowych kotłow.

Drot na brzegi.

Rubryka do farbowania kotłow.

Ziemia Angielska, oliwa, salwafer do poloru.

Farba Angielska do wężowych kotłow, po malowania spaianych sztuk.

Dziegieć na czopy.

Stal do stalenia młotów.

KSIĘGOZBIÓR
MARCINA ZAMOYSKIEGO
-KZ

Nro. 61.

KUP

N. Miesiąca

N. zowiący

roszy

arbu.

AUSCUK OD PISARZA KUPCOWI DANY.

Roku N. N. Dnia N. N. Miesiąca N. N.

Zaświadczam że z Hamerni Siemiatyckiey kupił Obywatel Miasta N. N. zowiący się N. N. Miedźi Fóntow a to

w Burtakach, Denkach Fóntow	Fónt a Groszy	. . .	Złł.
w Baniach, Kotłach, Czapkach	a Groszy	. . .	Złł.
w Samych Czapkach y Rurach	a Groszy	. . .	Złł.
w Naczyniu Pobielanym	. . .	. . .	Złł.
w Panewkach	. . .	. .	Złł.
		Czyni	Złł.
Z tych potrąca się w przyięciu Miedźi starey Fóntow	Fónt a Groszy	. .	Złł.

Odbieram należącemi do Skarbu.

Miedź dana do Szmelcu Hamernikowi

Czas.		Miedź Węgierska.		Miedź stara.		Okraw	
Miesiąca.	Dnia.					Hamernicze.	
		Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.

Raport Tygodniowy Pisarza.

Wyrobek Hamernika.									Wyrobek Kotlarza.							Akcess Materyałów.																
Wyszmelcowano.				Pod młotem wyrob.				Gatunki.				Wziął z Hamerni.								w Miedź weszłych.								Na stratę do szacunku przedaży.							
Nowey Węgierskiey.		Starey.		Szmelcowaney.		Nie szmelcowaney.		Blachy.	Denka.	Szale.		Blachy.	Denka.	Szale.		Wywaga.		Sztuki.	Wywaga.	Żelazo.		Mosiądź.		Ołów.		Cyna. Angielska.		Cyna. Ordynaryina.		Sal Amoniac.		Borax.		Szpialter.		Rubryka.	
Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Sztuki.				Sztuki.				Fónty.	Łóty.		Fónty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.

Handel y Przedaż Miedzi.

Handel Miedzi.	Miedź nowa dana za starą.		Dodatek Miedzi starey na Upał.		Miedź przewyższaiąca.		Pieniądze. z Handlu Miedzi starey.		Pieniądze. Za Miedź przewyższaiącą.		Przedaż Naczynia w Hamerni.	Sztuki.	Wywaga.		Pieniądze za przedaż Miedzi.		Przedaż Naczynia w Sklepie.	Sztuki.	Wywaga.		Pieniądze za przedaż Miedzi.	
	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Złote.	Grosze.	Złote.	Grosze.			Fónty.	Łóty.	Złote.	Grosze.			Fónty.	Łóty.	Złote.	Grosze.
																	Czyni . Podkłada się z Handlu Miedzi . Takoż za przedaż Naczyń w Hamerni . .					

Tabella Obrachowania Hamernika.

Miedź dana do Szmelcu Hamernikowi.								Miedź odebrana ze Szmelcu.						Miedź dana pod młot.						Miedź odebrana w robocie od Hamerników.										Zapłata Hamernikom po odrąceniu okrawek w Kotlarskiey robocie.	
Czas.		Miedź Węgierska.		Miedź stara.		Okrawki.				w Upale				Czas.		Węgierska nie szmelcowana.		Szmelcowana.		Gatunki robót.			Wywaga miedzi nowey.		w Okrawkach.		w Upale.			
Miesiąca.	Dnia.					Hamernicze.		Kotlarskie.		w Zliwach.		Miedzi nowey od sta Font i y pół.		Miedzi starey od sta Fóntów trzy. Fónty.		Miesiąca.	Dnia.					Blacha.	Denka.	Szalc.					Nie szmelcowaney od sta Fónt. trzy.		Szmelcowaney od sta Fóntów trzy.			
		Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fóuty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.			Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Sztuki.			Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Złote.	Grosze.

a w robocie od Hamerników.								Zapłata Hamernikom po odtrąceniu okrawek w Kotlarskiey robocie.	
				w Upale.					
ywaga iedzi owey.		w Okrawkach.		Nie szmelcowaney od sta Fónt. trzy.		Szmelcowaney od sta Fóntów trzy.			
Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Złote.	Grosze.

ania Kotlarża.

k Piſarza.							
Upale.			Zc	w.			
M	w Robocie Drobney na 100 Fóntów Fónt 1.		w Miedź weſzłe.		w Upale.		Zapłata Kotlarzowi.
	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Złote.	Groſze.

Tabella Obrachowania Kotlarża.

Miedź wzięta do roboty z Hamerni						Oddano z kotlarni w robocie pod rachunek Pisarza.										Akcefl Materiałów.														Ołow.		Zapłata Kotlarzowi.	
Czas.		Gatunki.			wywaga Miedzi nowey wziętey do roboty.			Gatunki Naczynia.	Sztuki.	wRobocie		w Okrawkach.		w Upale.		Żelazo.		w Upale.		Mosiądz.		w Upale.		Cyna.						w Upale.			
														w Robocie grubey na 100 Fónt 2.	w Robocie Drobney na 100 Fónt 1.									Angielska.				Ordynaryina.							
Miesiąca.	Dnia.	Blachy.	Denka.	Szale	Fónty.	Łóty.	Miesiąca.	Dnia.			Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	w Miedź weszłe.	Fónty.	Łóty.	w Miedź weszła.	Fónty.	Łóty.	w Miedź weszła.	Fónty.	Łóty.	w Miedź weszła.	Fónty.	Łóty.	w Upałe.	Fónty.	Łóty.	w Miedź weszły.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Złote.	Grosze.
		Sztuki.																																	

Handel Miedźi z Hurtowemi Kupcami.

Jmie y Nazwiſko Kupca y zkąd ſam kupiec.	Gatunki. Sztuki. Blachy.	Szale.	Denka.	Miedź nowa da na za ſtarą. Fónty.	Łóty.	Dodatek Miedźi ſtarey na Upał. Fónty.	Łóty.	Miedź Nowa przewyżſzaiąca. Fónty.	Lóty.	Pieniądze. z Handlu Miedźi ſtarey. Złote.	Grosze.	Za Miedź nową przewyzſzaiącą. Złote.	Grosze.	Podpis kupuiącego.

Handel Miedzi w Denkach y Szalach.

Handel Miedzi w Burtakach.

Handel Miedzi w Baniach, Czapkach y Rurach.

Handel Miedźi w ſamych Czapkach y Rurach bez Bań.

KSIĘGOZBIÓR
MARCINA ZAMOYSKIEGO
2209-KZ
2209-KZ

eniądze.		
źi	Za Miedź nową przewyzszaiącą.	Podpis kupuiącego.
e.	Złote.	Grosze.

KSIĘGOZBIÓR
MARCINA ZAMOYSKIEGO
2209-KZ
2209-KZ